

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง ความต้องการสารสนเทศด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติของผู้ปฏิบัติงานศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในจังหวัดกระบี่ ผู้วิจัยได้นำเสนอองค์ความรู้และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับสารสนเทศ
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการสารสนเทศ
3. ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ
4. หน่วยงานและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ
5. ศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนจังหวัดกระบี่
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับสารสนเทศ

1.1 ความหมายของข้อมูลและสารสนเทศ

ข้อมูล (data) มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

มาลี ลำสกุล (2554) กล่าวว่า ข้อมูล หมายถึง ข้อเท็จจริงที่ได้จากการสังเกตปรากฏการณ์ การกระทำ หรือลักษณะต่างๆ ของวัตถุ สิ่งของ คน สัตว์ หรือพืช แล้วบันทึกไว้เป็นตัวเลข สัญลักษณ์ ภาพ เสียง หรือการบรรยายให้รู้ถึงความรู้สึก ซึ่งให้ความหมายเฉพาะด้านหรือวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง มีโครงสร้างอย่างง่าย บันทึก แปลงข้อมูล หรือ ถ่ายโอนข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ และบันทึกจัดเก็บลงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้ง่าย

สาโรจน์ เกษมสุขโชติกุล (2545) กล่าวว่า ข้อมูล หมายถึง ข้อเท็จจริงทั่ว ๆ ไปที่มีอยู่ซึ่งทำการเก็บรวบรวมมาได้ โดยข้อเท็จจริงนี้อาจเป็นบุคคล วัตถุสิ่งของ เหตุการณ์ หรือสถานที่ และข้อมูลดังกล่าวอาจอยู่ในรูปแบบที่เป็นตัวเลข ตัวหนังสือ รูปภาพ หรือเสียงก็ได้

วชิราพร พุ่มบานเย็น (2545) กล่าวว่า ข้อมูล หมายถึง ข้อเท็จจริงหรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบุคคล วัตถุหรือสถานที่ ซึ่งข้อมูลอาจจะได้มาจากการสังเกต การเก็บรวบรวม การวัด ข้อมูลเป็นได้ทั้ง ข้อความ ตัวเลข ที่สำคัญจะต้องมีความเป็นจริงและต่อเนื่อง

จากนิยามข้างต้น สามารถสรุปความหมายของข้อมูลได้ดังนี้ ข้อมูล (data) หมายถึง ข้อเท็จจริงทั่วไปในชีวิตประจำวัน ที่ได้จากการสังเกต การเก็บรวบรวม การวัด ไม่ว่าจะ

เป็นวัตถุ สิ่งของ คน สัตว์ พืช เหตุการณ์ หรือสถานที่ ซึ่งอยู่ในรูปข้อความ ตัวเลข ภาพ เสียง ให้ความหมายเฉพาะด้านหรือวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง มีโครงสร้างอย่างง่าย บันทึก แปลง ข้อมูล หรือ ถ่ายโอนข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ และบันทึกจัดเก็บลงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้ง่าย

สารสนเทศ มาจากภาษาอังกฤษคำว่า “Information” ซึ่งมีผู้ให้นิยามไว้ต่าง ๆ ดังนี้

กาญจนา นาคสกุล (2550) กล่าวว่า สารสนเทศ คือคำที่ประกอบด้วยคำว่า สาร ที่แปลว่า ถ้อยคำ ใจความ กับคำว่า สนเทศ ที่แปลว่า แสดง บอก ชี้แจง ดังนั้น คำว่า สารสนเทศ แปลว่า ข่าวดสาร หรือ การชี้แจงข้อมูลข่าวสาร

ครรชิต มาลัยวงศ์ (2542) กล่าวว่า สารสนเทศ หมายถึง ข่าวสารหรือสิ่งที่เราใช้ ชี้แจงหรือแสดงให้ผู้รับเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวที่ต้องการบอกกล่าว

มาลี ล้าสกุล (2554) กล่าวว่า สารสนเทศ มีความหมายครอบคลุมข้อมูล ข้อเท็จจริง ทรัพยากรสารสนเทศ ความรู้ สื่อบันทึกความคิด ประสบการณ์ และกระบวนการที่ได้มาซึ่งสารสนเทศต่าง ๆ

ดิจิตชัย เมตตาริกานนท์ (2551) สาโรจน์ เกษมสุขโชติกุล (2545) วชิราพร พุ่มบานเย็น (2545) มาลี กาบมาลา (2543) ทักษิณา สนวนานนท์ (2544) พนิดา พานิชกุล (2548) กล่าวว่า สารสนเทศ หมายถึง ข้อมูล ข่าวสาร ข้อเท็จจริง ความรู้ต่าง ๆ ที่ผ่านการประมวลผล แล้วและผู้ใช้สามารถนำไปใช้ได้ทันที เช่น การนำคะแนนสอบมาตัดเกรด เกรดที่ได้คือ สารสนเทศ สารสนเทศจะถูกบันทึกไว้ในรูปแบบต่าง ๆ กันและอาจใช้วิธีสืบค้นสารสนเทศที่แตกต่างกันด้วย

จากนิยามข้างต้น สามารถสรุปความหมายของสารสนเทศได้ดังนี้ สารสนเทศ (Information) หมายถึง ข้อมูล หรือข้อเท็จจริงที่ได้ผ่านการประมวลผลแล้วและอยู่ในรูปที่ผู้ใช้สามารถนำไปใช้ได้ทันที สารสนเทศเหล่านั้นจะถูกบันทึกไว้ในรูปแบบต่าง ๆ กันคือ รูปแบบของ ทรัพยากรตีพิมพ์หรือสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ ทรัพยากรไม่ตีพิมพ์หรือสื่อไม่สิ่งพิมพ์ เช่น เทปบันทึกเสียง หุ่นจำลอง ลูกโลก สไลด์ ซีดี ดีวีดี และ ทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์ เช่น ฐานข้อมูลบรรณานุกรม และอาจใช้วิธีสืบค้นสารสนเทศที่แตกต่างกันด้วย

“ข้อมูล” และ “สารสนเทศ” นับว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่ทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะ “สารสนเทศ” นั้น สามารถนำไปใช้ในการบริหารงานด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น (สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2542)

- 1) ด้านการวางแผน การนำสารสนเทศไปใช้ในการวางแผน เช่น การนำไปใช้เกี่ยวกับการจัดองค์การ บริหารงานบุคคล การผลิตสินค้า การตลาด การวางแผนค่าใช้จ่ายเป็นต้น
- 2) ด้านการตัดสินใจ การนำสารสนเทศไปใช้ในการตัดสินใจ ทั้งนี้เพื่อเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหา สารสนเทศที่ดีจะมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยสนับสนุนในการตัดสินใจของผู้บริหาร ช่วยให้การตัดสินใจเร็วขึ้น และมีประสิทธิภาพ เช่น การตัดสินใจรับบุคลากร
- 3) ด้านการดำเนินงาน การนำสารสนเทศไปใช้ในการดำเนินงาน จะช่วยผู้บริหารในการควบคุม และติดตามผล ทำให้การดำเนินงานเป็นไปตามกฎระเบียบ วัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การ

จากเนื้อหาข้างต้นสามารถกล่าวได้ว่า สารสนเทศเป็นตัวกำหนดในการบริหารงาน 3 ด้านคือ ในด้านการวางแผน การตัดสินใจ และการดำเนินงาน

1.1.1 คุณสมบัติของข้อมูลที่ดี (วชิราพร พุ่มบานเย็น , 2545)

- 1) มีความถูกต้อง เพราะข้อมูลที่ได้นั้นต้องนำไปใช้ในการตัดสินใจ หากข้อมูลไม่มีความถูกต้องแล้วก็จะก่อให้เกิดผลเสียหายตามมา
 - 2) มีความเที่ยงตรงสามารถเชื่อถือได้ กรรมวิธีในการได้มาซึ่งข้อมูลจะต้องคำนึงถึงความแม่นยำเป็นหลัก เพื่อข้อมูลจะได้มีความเที่ยงตรงมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
 - 3) ความเป็นปัจจุบัน เพื่อตรงกับความต้องการของผู้ใช้ และสามารถที่จะตอบสนองต่อผู้ใช้ได้รวดเร็วที่สุด
 - 4) สามารถตรวจสอบได้ ข้อมูลนั้นจะต้องมีแหล่งที่มาที่ไป มีหลักฐานอ้างอิงได้
 - 5) มีความสมบูรณ์ชัดเจน ในบางครั้งก็จะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่าหนึ่งครั้งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์จริง ๆ และเพื่อการสำรวจอย่างทั่วถึงนั่นเอง
- สรุปได้ว่าคุณสมบัติของข้อมูลที่ดีนั้น ต้องมีความถูกต้อง มีความเที่ยงตรง สามารถเชื่อถือได้ ความเป็นปัจจุบัน สามารถตรวจสอบได้ และมีความสมบูรณ์ชัดเจน

1.2 ความหมายของทรัพยากรสารสนเทศ (Information resources)

ทรัพยากรสารสนเทศ หมายถึง วัสดุรูปแบบต่าง ๆ ที่มีการบันทึกไว้โดยใช้ภาษาสัญลักษณ์ ภาพ เสียง โดยอาจบันทึกไว้ในกระดาษ ในฟิล์ม เทปบันทึกเสียง สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสมองมนุษย์ (สถาบันราชภัฏสวนดุสิต , 2542)

ธิดารัตน์ สารผล (2554) กล่าวว่า ทรัพยากรสารสนเทศ หมายถึง สื่อที่ใช้ในการบันทึกข้อมูลความรู้ในเรื่องต่าง ๆ โดยมีลักษณะเป็นข้อความ ภาพ เสียง

ดังนั้นทรัพยากรสารสนเทศจึงเปรียบเสมือนตัวกลางที่ใช้ในการแพร่กระจายความรู้ของบุคคลหนึ่งไปยังคนอื่น ๆ ที่ต้องการรับความรู้นั้น

1.3 ประเภททรัพยากรสารสนเทศ

ธิดารัตน์ สารผล (2554) ได้แบ่งทรัพยากรสารสนเทศออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ทรัพยากรตีพิมพ์/สิ่งพิมพ์ หมายถึง สารสนเทศที่บันทึกในสิ่งพิมพ์ สื่อกระดาษ ผ่านกระบวนการพิมพ์ เช่น หนังสือ/ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย สิ่งพิมพ์รัฐบาล นวนิยาย เรื่องสั้น วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

(1) ทางด้านวิชาการ สารคดีและบันเทิงคดี ให้เนื้อหาที่จบบริบูรณ์ในเล่มเดียวหรือหลายเล่มที่เรียกว่าหนังสือชุด

ประเภทของหนังสือจัดแยกตามลักษณะเนื้อหา

ก. หนังสือวิชาการหรือหนังสือตำรา (text book) หมายถึง หนังสือที่ให้ความรู้ในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง โดยผู้แต่งที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขาวิชา การนำเสนอเนื้อหา มักใช้คำศัพท์เฉพาะทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง มีภาพประกอบ ตาราง แผนภูมิ แผนที่ แผนผังเพื่อการอธิบายเรื่องราวให้ละเอียดชัดเจน

ข. หนังสือสารคดี หมายถึง หนังสือที่นำเสนอเรื่องราวทั้งวิชาการ เพื่อความเพลิดเพลินในการอ่าน และหลีกเลี่ยงการใช้คำศัพท์เฉพาะทางวิชาการเพื่อให้เข้าใจเนื้อหาสาระได้โดยง่าย เช่น หนังสือแนะนำเที่ยว เป็นต้น

ค. หนังสือแบบเรียน หมายถึง หนังสือที่จัดทำขึ้นตามหลักสูตรรายวิชา เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนของนักเรียนนักศึกษาในระดับต่าง ๆ นำเสนอเนื้อหาตามข้อกำหนดในหลักสูตร ต่างจากหนังสือตำราทั่วไปที่มีคำถามท้ายบทเพื่อให้ผู้เรียนได้ประเมินผลการเรียนและทบทวนบทเรียน

ง. หนังสืออ้างอิง (reference books) หมายถึง หนังสือที่รวบรวมเรื่องราวข้อเท็จจริงในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า เช่น หนังสือสารานุกรม พจนานุกรม นามานุกรม หนังสืออ้างอิงชีวประวัติ หนังสืออ้างอิงภูมิศาสตร์ หนังสือรายปี หนังสือบรรณานุกรม หนังสือดัชนีและสาระสังเขป และหนังสือคู่มือ เป็นต้น โดยทั่วไปทางห้องสมุดจะจัดแยกหนังสืออ้างอิงออกจากหนังสือทั่วไป เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว และมักจะไม่ให้ยืมออกจากห้องสมุด ทั้งนี้เพราะผู้ค้นคว้าต้องการคำตอบในปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยไม่จำเป็นต้องอ่านตลอดเล่ม และเพื่อให้สามารถเรียกใช้ได้ตลอดเวลา

จ. วิทยานิพนธ์หรือปริญญานิพนธ์ (thesis or dissertation) เป็นรายงานผลการค้นคว้าวิจัยเพื่อขอรับปริญญาตามหลักสูตรในระดับปริญญาโท (thesis) และ ปริญญาเอก (dissertation) เนื่องจากเป็นรายงานผลการค้นพบสาระความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่ได้จากการสำรวจ ทดลอง วิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบภายใต้การให้คำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ จึงเหมาะสำหรับการใช้เป็นข้อมูลประกอบการเขียนเอกสารตำราวิชาการ หรือรายงานภาคินิพนธ์

ฉ. รายงานการวิจัย (research report) เสนอสารสนเทศที่เป็นผลผลิตจากการศึกษา ค้นคว้าวิจัย เนื้อหามักประกอบด้วย ชื่อเรื่อง ข้อความเกี่ยวกับ ผู้เขียน สารสังเขป บทนำ วัตถุประสงค์ ขอบเขต และวิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย บทสรุป และ รายการอ้างอิง

ช. รายงานการประชุมทางวิชาการ (proceedings) ให้สารสนเทศที่ได้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจเป็นข้อสรุปในการแก้ปัญหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความรู้ใหม่ที่ค้นพบ หรือข้อตกลงในแผนงานหรือนโยบายใหม่ ที่นักวิชาการนำเสนอในการประชุมทางวิชาการหรือวิชาชีพ

ซ. นวนิยายและเรื่องสั้น (short story collection) เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นตามจินตนาการ เน้นความสนุก ความเพลิดเพลิน และความซาบซึ้งในอรรถรสวรรณกรรม สารสนเทศจากนวนิยายนำมาใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงข้อเท็จจริงไม่ได้

(2) วารสารและนิตยสาร

วารสารและนิตยสารมาจากคำในภาษาอังกฤษ 3 คำ คือ Magazine , Journal และ Periodical มีความหมายแตกต่างกันตามลักษณะเนื้อหาที่นำเสนอ Magazine หรือเรียกว่า “นิตยสาร” มักจะเน้นเนื้อหาทางด้านบันเทิงคดี Journal หรือเรียกว่า “วารสาร” จะเน้นเนื้อหาทางวิชาการ ส่วนคำว่า Periodical หมายถึงสิ่งพิมพ์ที่ออกเป็นวาระ มีความหมายรวมทั้ง Magazine และ Journal เช่นเดียวกับคำว่า “วารสาร” ในภาษาไทยที่มีความหมายรวมถึงสิ่งพิมพ์ที่ออกเป็นวาระ มีความหมายรวมทั้งนิตยสารและวารสาร

วารสารเป็นสิ่งพิมพ์ที่ออกตามกำหนดระยะเวลาอย่างสม่ำเสมอ เช่น รายสัปดาห์ รายปักษ์ (สองสัปดาห์) หรือรายเดือน ให้สารสนเทศในรูปแบบ “บทความ” จากผู้แต่งหลายคน เนื้อหาสาระอาจเป็นเรื่องในสาขาวิชาเดียวกัน หรือรวมเรื่อง ซึ่งอาจแบ่งประเภทวารสารตามลักษณะเนื้อหาเป็น 3 ประเภท

ก. วารสารวิชาการ (journals or periodicals) เช่น ราชภัฏกรุงเก่า / จุฬาลงกรณ์รัฐวิ / วารสารวิจัย / วารสารราชบัณฑิตยสถาน / พัฒนาชุมชน / วารสารกฎหมายเพื่อ

ชีวิต / Journal of Science , Technology and Humanities / Journal of Teacher Education / Educational Research / ASEAN Journal on Science เป็นต้น

ข. วารสารทั่วไปหรือนิตยสาร (magazine) เช่น เทียวรอบโลก / สารคดี / สมุนไพรเพื่อชีวิต / รักลูก / สกุลไทย / หญิงไทย / สร้างเงินสร้างงาน / สานแสงอรุณ / ไฮ-คลาส / ด้วย'ตูนพิเศษ / National Geographic / Discover / Reader's Digest เป็นต้น

ค. วารสารข่าวหรือวิจารณ์ข่าว (news magazine) เช่น มติชนสุดสัปดาห์ / สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ / เอกสารข่าวรัฐสภา / Time / Newsweek / Asia News

(3) หนังสือพิมพ์ (newspaper) เป็นสิ่งพิมพ์ที่ออกตามระยะเวลาที่กำหนด อาจเป็นรายวัน รายสัปดาห์ หรือรายปักษ์ แต่ส่วนใหญ่จะพิมพ์เผยแพร่เป็นรายวัน

ประเภทของหนังสือพิมพ์อาจจัดแยกตามลักษณะการนำเสนอเนื้อหา ออกเป็น 2 ประเภทคือ หนังสือพิมพ์ปริมาณ และหนังสือพิมพ์คุณภาพ

ก. หนังสือพิมพ์ปริมาณ จะเน้นการเสนอเนื้อหา และวิธีการเขียนที่เรียบง่าย ชวนอ่าน ข่าวส่วนใหญ่จะเป็น “ข่าวอ่อน” (soft news) เช่น ข่าวอุบัติเหตุ ข่าวสังคม ข่าวอาชญากรรม ข่าวบันเทิง ข่าวกีฬา เป็นต้น

ข. หนังสือพิมพ์คุณภาพ จะเน้นเสนอเนื้อหาที่ให้รายละเอียดตามข้อเท็จจริง วิธีการเขียนจะไม่เรียบง่ายเหมือนหนังสือพิมพ์ปริมาณ ข่าวส่วนใหญ่จะเป็น “ข่าวแข็ง” (hard news) เช่น ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวการเมือง ข่าวต่างประเทศ ข่าวการศึกษา ข่าวศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

หนังสือพิมพ์บางประเภทนำเสนอข่าวเฉพาะเรื่อง เช่น ข่าวธุรกิจ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ฐานเศรษฐกิจ ข่าวพาณิชย์ ฯลฯ หรือเสนอเฉพาะข่าวกีฬา ได้แก่ โลกกีฬา สยามกีฬา ฯลฯ หรือเสนอข่าวการศึกษาและการจัดหางาน ได้แก่ วัฏจักรการศึกษา แรงงานไทย ตลาดแรงงาน ตลาดบันเทิง ฯลฯ ซึ่งหนังสือพิมพ์เฉพาะเรื่องจะออกเป็นรายสัปดาห์มากกว่ารายวัน

หนังสือพิมพ์และวารสารแตกต่างกันที่วิธีการนำเสนอเนื้อหา วารสารจะนำเสนอเรื่องราวสาระในรูปแบบบทความ เช่น บทความทางวิชาการ หรือสารคดี และหากเป็นวารสารข่าวจะนำเสนอในลักษณะการนำข่าวที่เกิดขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์ ส่วนหนังสือพิมพ์จะนำเสนอข่าวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสด ๆ ในชีวิตประจำวัน

(4) จุลสาร (pamphlets) คือสิ่งพิมพ์ที่มีขนาดเล็ก ปกอ่อน ความหนาอยู่ระหว่าง 2 – 60 หน้า เป็นสิ่งพิมพ์ที่หน่วยงานราชการ องค์กร บริษัท ห้างร้าน สถาบัน สมาคม

และหน่วยงานต่าง ๆ จัดพิมพ์เผยแพร่เรื่องราว ความรู้สั้น ๆ เนื้อหาทันสมัย อ่านเข้าใจง่าย แม้จะให้รายละเอียดไม่มากนัก แต่ใช้สำหรับค้นคว้าเพิ่มเติมและอ้างอิงได้

(5) *กฤตภาค (clipping)* เป็นวัสดุตีพิมพ์ที่เกิดจากการเลือก และจัดเก็บบทความที่น่าสนใจจากหนังสือพิมพ์ หรือวารสารฉบับลงเวลา ซึ่งอาจเป็นข่าว บทความวิชาการ หรือรูปภาพ เรื่องใดเรื่องหนึ่งเฉพาะเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาหาความรู้

(6) *สิ่งพิมพ์ลักษณะพิเศษ* หมายถึงสิ่งพิมพ์ที่มีความพิเศษที่แตกต่างจากสิ่งพิมพ์ทั่วไป ทางด้านลักษณะรูปทรง วัสดุที่ใช้ในการบันทึก และการนำเสนอเนื้อหาสารสนเทศ ในลักษณะพิเศษเฉพาะเจาะจง สิ่งพิมพ์ลักษณะพิเศษที่จัดให้บริการในห้องสมุด และสถาบันบริการสารสนเทศ

ก. เอกสารสิทธิบัตร (patents) ให้สารสนเทศเกี่ยวกับเทคโนโลยีด้านการประดิษฐ์ และการออกแบบผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ประกอบด้วยรายละเอียด 3 ส่วน คือรายละเอียดทางบรรณานุกรมการประดิษฐ์ และรายละเอียดการขอถือสิทธิบัตร

ข. เอกสารมาตรฐาน (Standards) เป็นเอกสารที่ระบุข้อกำหนดหรือเกณฑ์ที่ใช้เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงคุณภาพ ความเหมาะสม ความปลอดภัย หรือคุณค่าของสิ่งของ เครื่องมือ และวิธีการปฏิบัติ ที่เป็นมาตรฐาน เอกสารประเภทนี้สามารถนำไปใช้เป็นเอกสารอ้างอิงในการกำหนดระเบียบ คู่มือ หรือใช้เป็นข้อบังคับในทางกฎหมายได้ เอกสารมาตรฐานประกอบด้วยสารสนเทศ 2 ส่วน คือส่วนที่เป็นเนื้อหามาตรฐาน และส่วนข้อมูลเพิ่มเติม

ส่วนเนื้อหามาตรฐาน ประกอบด้วย บทนิยาม สัญลักษณ์และตัวย่อคุณลักษณะที่ต้องการ (requirements) การชักตัวอย่าง (sampling) วิธีทดสอบ (test methods) การแบ่งประเภท(classification) การเรียกชื่อขนาด (designation) การทำเครื่องหมาย ฉลาก การบรรจุหีบห่อ ผนวกของเนื้อหามาตรฐาน

แหล่งบริการเอกสารมาตรฐานได้แก่ องค์การการค้าระหว่างประเทศ เช่น ไอเอสโอ (International Organization for Standardization – ISO) องค์การมาตรฐานภูมิภาค เช่น มาตรฐานยุโรป หรือ อีเอ็น (Europäische Norm – EN) สำหรับเอกสารมาตรฐานของไทย ติดต่อขอใช้บริการได้ที่สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) กระทรวงอุตสาหกรรม

ค. แผนภูมิ (charts) ให้สารสนเทศที่แสดงความสัมพันธ์ของเรื่องราว หรือแนวคิด โดยใช้ภาพ สัญลักษณ์ ตัวเลข และตัวหนังสือ ประกอบกัน

ง. แผนภาพ (diagrams) ให้สารสนเทศที่แสดงโครงสร้าง และความสัมพันธ์ภายในโครงสร้างของวัตถุหรือกระบวนการ โดยใช้ลายเส้นและสัญลักษณ์แสดง มีคำบรรยายประกอบ

จ. แผนที่ (maps) ให้สารสนเทศเกี่ยวกับลักษณะของพื้นผิวโลก และสภาพภูมิอากาศ โดยใช้ภาพ เส้น สี และสัญลักษณ์แสดง มีทั้งที่เป็นแผ่น และเย็บเล่ม (atlases)

2) ทรัพยากรไม่ตีพิมพ์ / สื่อไม่สิ่งพิมพ์

วัสดุไม่ตีพิมพ์ หมายถึง สารสนเทศที่บันทึกไว้ในสื่อต่าง ๆ ที่ไม่ได้ผ่านกระบวนการตีพิมพ์ และส่วนใหญ่ไม่จัดทำเป็นรูปเล่ม

(1) ต้นฉบับตัวเขียน (manuscript) คือ ทรัพยากรสารสนเทศที่จัดทำขึ้นโดยใช้ลายมือเขียน ได้แก่ หนังสือที่จัดทำในสมัยโบราณก่อนที่จะมีการพิมพ์ โดยใช้การจารหรือสลักลงบนวัสดุต่าง ๆ เช่น สมุดข่อย ใบลาน แผ่นปาปิรัส (papyrus) แผ่นดินเหนียว แผ่นหนัง ศิลาจารึก เป็นต้น ซึ่งรวมถึงต้นฉบับของผู้เขียนที่อาจเป็นลายมือเขียนหรือเป็นฉบับพิมพ์ที่พิมพ์ด้วยพิมพ์ดีด และเครื่องคอมพิวเตอร์

(2) โสตวัสดุ (audio materials) คือ วัสดุสารสนเทศที่ใช้เสียงเป็นสื่อในการถ่ายทอดสารสนเทศ เช่น เทปบันทึกเสียง แผ่นเสียง

(3) ทัศนวัสดุ (visual materials) คือ วัสดุสารสนเทศที่ต้องใช้สายตาเป็นสื่อในการรับรู้สารสนเทศโดยการดู อาจดูโดยตาเปล่า หรือใช้เครื่องมือ หรืออุปกรณ์สำหรับขยายประกอบ เช่น รูปภาพ หุ่นจำลอง ลูกโลก แผนที่ สไลด์

(4) โสตทัศนวัสดุ (audiovisual materials) เป็นวัสดุสารสนเทศ ที่ถ่ายทอดโดยใช้ทั้งภาพและเสียงประกอบกัน เช่น ม้วนวิดีทัศน์ แผ่นวิดีทัศน์ (ซีดี ดีวีดี)

(5) วัสดุย่อส่วน (microforms) เป็นวัสดุสารสนเทศที่ใช้เทคนิคการถ่ายภาพย่อส่วน จากของจริงลงบนแผ่นฟิล์มหรือวัสดุที่ใช้บันทึกภาพ ประโยชน์ที่ได้คือเพื่อประหยัดเนื้อที่ในการจัดเก็บ เมื่อต้องการใช้สารสนเทศ จะต้องนำฟิล์มย่อส่วนนั้นมาเข้าเครื่องอ่าน จึงจะสามารถอ่านได้ และถ้าต้องการทำสำเนาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ ต้องมีเครื่องพิมพ์ หรือเครื่องทำสำเนาภาพจากวัสดุย่อส่วนด้วย

3) ทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์

ทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์ หมายถึง ทรัพยากรสารสนเทศที่จัดเก็บสารสนเทศในรูปข้อความ อักษร ภาพ และเสียงไว้โดยการแปลงสารสนเทศให้เป็นสัญญาณอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งจะต้องมีเครื่องมือสำหรับจัดเก็บและแสดงผลออกมา โดยการแปลงสัญญาณอิเล็กทรอนิกส์ให้เป็นสัญญาณภาพและเสียง

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ หมายถึง สารสนเทศที่จัดเก็บไว้ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ โดยมีชุดคำสั่งระบบจัดการฐานข้อมูล ทำหน้าที่ควบคุมการจัดการและการใช้ฐานข้อมูล แบ่งตามลักษณะการใช้งานแบ่งได้ 2 ประเภทคือ ฐานข้อมูลออนไลน์ และฐานข้อมูลออนไลน์ แบ่งตามเนื้อหาสารสนเทศที่ให้บริการแบ่งได้เป็น ฐานข้อมูลบรรณานุกรม (Bibliography) บทคัดย่อ (abstract) และฐานข้อมูลฉบับเต็ม (full text)

เกณฑ์ในการแบ่งทรัพยากรสารสนเทศจากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ดังนี้ ทรัพยากรสารสนเทศแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ทรัพยากรตีพิมพ์/สิ่งพิมพ์ ทรัพยากรไม่ตีพิมพ์/สิ่งไม่ตีพิมพ์ และทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์

1.4 การเลือกใช้ทรัพยากรสารสนเทศ

1.4.1 มีความสอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาสารสนเทศที่ต้องการ

ถ้าต้องการสารสนเทศเฉพาะวิชา ควรเลือกใช้ทรัพยากรสารสนเทศประเภทหนังสืออ้างอิง ตำรา และวารสารวิชาการ มากกว่าประเภทหนังสือทั่วไป และนิตยสาร (Magazine)

หากต้องการสารสนเทศที่แสดงความสัมพันธ์ของเรื่องราวอย่างชัดเจน ควรเลือกใช้ทรัพยากรสารสนเทศที่เป็นภาพเคลื่อนไหว เช่น วิดิทัศน์ วีซีดีหรือ ดีวีดี เป็นต้น

หากต้องการฟังการบรรยาย เพลง ดนตรี ควรเลือกใช้ทรัพยากรสารสนเทศที่มีบันทึกเสียง เช่น เทป ซีดี หรือ วีซีดี เป็นต้น

1.4.2 การพิจารณาความน่าเชื่อถือในตัวทรัพยากร

พิจารณาจากชื่อเสียง ประสบการณ์ หรือคุณวุฒิของผู้แต่ง สำนักพิมพ์หรือผู้ผลิตทรัพยากรสารสนเทศ

1.4.3 ความสะดวกในการใช้งาน

ทรัพยากรประเภทตีพิมพ์จะสามารถนำมาใช้งานได้ง่ายกว่าทรัพยากรประเภทไม่ตีพิมพ์ หรือทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์ เพราะสามารถใช้งานได้ทันที ไม่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ในการแสดงผลเหมือนกับทรัพยากรประเภทไม่ตีพิมพ์ หรือทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์

1.4.4 ความทันสมัยของเนื้อหา

พิจารณาจากเนื้อหาว่าเนื้อหาสารสนเทศที่ต้องการนั้นจำเป็นต้องเลือกใช้ทรัพยากรสารสนเทศที่รวดเร็ว ทันสมัยหรือไม่

การเลือกใช้ทรัพยากรสารสนเทศสรุปได้ดังนี้ 1) มีความสอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาสารสนเทศที่ต้องการ 2) พิจารณาความน่าเชื่อถือในตัวทรัพยากร 3) ความสะดวกในการใช้งาน และ 4) ความทันสมัยของเนื้อหา

ธิดารัตน์ สารพล (2554) ได้ให้ความหมายของแหล่งสารสนเทศ และประเภทของแหล่งสารสนเทศ และการเลือกใช้แหล่งสารสนเทศ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.5 ความหมายของแหล่งสารสนเทศ (Information Sources)

1.5.1 แหล่งสารสนเทศ คือ แหล่งที่ผู้ใช้สารสนเทศสามารถแสวงหาสารสนเทศที่ต้องการได้

1.5.2 แหล่งสารสนเทศ คือ แหล่งที่เกิด แหล่งผลิต หรือแหล่งที่เป็นศูนย์รวมทรัพยากรสารสนเทศ ในรูปแบบที่หลากหลายไว้ให้บริการค้นคว้าสำหรับผู้ที่ต้องการสารสนเทศ

1.5.3 สถานที่ที่มีสารสนเทศสะสมอยู่ และเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเข้าใช้สารสนเทศเหล่านั้นได้

1.6 ประเภทของแหล่งสารสนเทศ

1.6.1 แหล่งสารสนเทศสถาบัน หมายถึง

1) ห้องสมุด (Library) คือ สถานที่รวมทรัพยากรสารสนเทศสาขาวิชาต่างๆ ที่อยู่ในรูปของวัสดุตีพิมพ์ และวัสดุไม่ตีพิมพ์ รวมทั้งฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์โดยมีบรรณารักษ์เป็นผู้บริหารงาน และดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อให้บริการแก่ผู้ใช้ห้องสมุด

2) ศูนย์สารสนเทศ (Information Center) แหล่งสารสนเทศประเภทนี้แต่ละแห่งมีชื่อต่าง ๆ กัน อย่างไรก็ตามล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อบริการสารสนเทศเฉพาะสาขาวิชา เช่น ห้องสมุดมารวย (ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย)

1.6.2 แหล่งสารสนเทศบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ผู้มีประสบการณ์ ผู้สร้างสรรค์ผลงาน อาจเรียกบุคคลเหล่านี้ว่า ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ประชาชน ชาวบ้าน ฯลฯ

การเข้าถึง (access) แหล่งสารสนเทศบุคคล คือ การพูดคุย ถาม-ตอบ สัมภาษณ์ ด้วยช่องทางต่าง ๆ เช่น สอบถามส่วนบุคคล โทรศัพท์ อีเมล จดหมาย อื่น ๆ

1.6.3 แหล่งสารสนเทศสื่อมวลชน เป็นแหล่งสารสนเทศที่มุ่งเผยแพร่สารสนเทศ ข่าวสาร เหตุการณ์ปัจจุบัน เหตุการณ์สำคัญ เรื่องราวต่าง ๆ ต่อประชาชน โดยเน้นข่าวสาร เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ รวมทั้งสาระความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ โดยวิธีการแพร่กระจายเสียง ภาพ และตัวอักษร ผ่านสื่อประเภทโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์

1.6.4 แหล่งสารสนเทศอินเทอร์เน็ต เป็นแหล่งสารสนเทศที่ใหญ่ที่สุดในโลก เพราะหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งสถาบันวิจัย มหาวิทยาลัย สำนักข่าวสาร และสมาคมวิชาชีพ ต่างก็จัดทำข้อมูลประชาสัมพันธ์ออกมาเผยแพร่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้อินเทอร์เน็ตมีข้อมูลและสารสนเทศมากมาย

ประเภทของแหล่งสารสนเทศสรุปได้ดังนี้ 1) แหล่งสารสนเทศสถาบัน ประกอบด้วย ห้องสมุด ศูนย์สารสนเทศ 2) แหล่งสารสนเทศบุคคล 3) แหล่งสารสนเทศ สื่อมวลชน และ 4) แหล่งสารสนเทศอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

1.7 การเลือกใช้แหล่งสารสนเทศ

1.7.1 มีความสะดวกในการเข้าใช้ อินเทอร์เน็ตเป็นแหล่งที่เข้าใช้ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ เพียงแต่ผู้เข้าใช้ต้องมีเครื่องคอมพิวเตอร์และเข้าถึงแหล่งความรู้เป็น ห้องสมุดก็เป็นแหล่งที่มีความสะดวกในการเข้าใช้ จัดตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นศูนย์กลาง และเปิดให้บริการตามเวลาที่กำหนด

1.7.2 เป็นแหล่งที่มีความน่าเชื่อถือ ห้องสมุดเป็นแหล่งสารสนเทศที่มีความน่าเชื่อถือมากกว่าแหล่งบุคคล และอินเทอร์เน็ต เนื่องจากมีวิธีการคัดเลือก จัดหา จัดเก็บ ทรัพยากรสารสนเทศอย่างเป็นระบบ และมุ่งเน้นให้บริการสารสนเทศที่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้อย่างสะดวก รวดเร็ว ทำให้ผู้ใช้ประหยัดเวลาในการค้นหาสารสนเทศ ในขณะที่อินเทอร์เน็ตเป็นแหล่งที่มีความน่าเชื่อถือน้อยกว่าห้องสมุด เนื่องจากมีการเผยแพร่ความรู้จำนวนมากที่ขาดการกลั่นกรองเนื้อหา ดังนั้นการใช้เว็บไซต์ต่าง ๆ จึงควรมีความระมัดระวัง ควรเลือกเว็บไซต์เป็นของสถาบันต่าง ๆ ที่น่าเชื่อถือมากกว่าเว็บไซต์ของบุคคล หรือหน่วยงานที่ไม่รู้จักชื่อเสียงในการเลือกใช้

กรณีที่ใช้แหล่งสารสนเทศบุคคล ควรคำนึงถึงผู้ที่มีชื่อเสียงคุณวุฒิ หรือประสบการณ์ที่เป็นที่ยอมรับกว้างขวางในแต่ละระดับอาจเป็นระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

1.7.3 มีความสอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาสารสนเทศที่ต้องการ

1.7.4 ระมัดระวังเรื่องความทันสมัยของเนื้อหาที่น่าสนใจ สื่อมวลชน เป็นแหล่งที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เหตุการณ์ที่เป็นปัจจุบัน ดังนั้นข้อมูลข่าวสาร ที่เผยแพร่จึงล้าสมัยเร็ว เช่น ราคาทองคำ อาจมีการเปลี่ยนแปลงตัวเลขทุกวัน ดังนั้นเราจึงจำเป็นต้องพิจารณา วัน เดือน ปี ของการพิมพ์ การผลิต หรือเผยแพร่สารสนเทศด้วย

ดังนั้นการเลือกใช้แหล่งสารสนเทศสิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ ความสะดวกในการเข้าใช้ เป็นแหล่งที่มีความน่าเชื่อถือ มีความสอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาสารสนเทศที่ต้องการ และความทันสมัยของเนื้อหาที่น่าสนใจ เหล่านี้เป็นต้น

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการสารสนเทศ

2.1 ความต้องการสารสนเทศ

ความต้องการสารสนเทศ (information need) หรือบางครั้งเรียกว่า ความต้องการของผู้ใช้ (user need) เป็นจุดเริ่มต้นที่ผลักดันให้ผู้ใช้แสวงหาสารสนเทศด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยเป็นภาวะที่ผู้ใช้รู้สึกเกิดความจำเป็นต้องใช้สารสนเทศ แต่สารสนเทศที่ตนมีอยู่ไม่เพียงพอ ไม่ตรงกับความต้องการ หรือไม่ทันสมัย จึงต้องแสวงหาสารสนเทศจากแหล่งอื่น ๆ (สมพร พุทธาพิทักษ์ผล , 2554)

ธิดารัตน์ สาระพล (2554) กล่าวว่า ความต้องการสารสนเทศต้องเกิดจาก ความอยากรู้ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์รองรับ เช่น เพื่อการเข้าสู่สังคม เพื่อการทำงาน เพื่อการเรียนรู้ เพื่อการตัดสินใจ เพื่อแก้ปัญหา และวัตถุประสงค์อื่น ๆ

ความต้องการสารสนเทศในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น เกิดขึ้นโดยที่ตนเองยังไม่มีความรู้ ในเรื่องนั้นเพียงพอ หรืออาจรู้แต่ยังไม่เพียงพอ รู้ยังไม่ชัดเจนเป็นต้น

ความต้องการสารสนเทศสามารถแบ่งออกได้หลายประเภท เช่น ความต้องการสารสนเทศในเรื่องทั่วไป ซึ่งอาจจำเป็นต้องใช้ในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งในชีวิตประจำวัน (everyday information) ความต้องการสารสนเทศใหม่เฉพาะเรื่องที่สนใจหรือติดตามอยู่เป็นประจำ (current awareness) และความต้องการสารสนเทศอย่างครอบคลุมลุ่มลึก (exhaustive survey) (Vickery , 1970 : 7 -- สมพร พุทธาพิทักษ์ผล , 2554)

ความต้องการสารสนเทศมีลักษณะสำคัญคือ (สมพร พุทธาพิทักษ์ผล , 2554)

- 1) เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่าง ๆ ของผู้ใช้
- 2) เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา
- 3) เป็นเรื่องเฉพาะตัวหรือเฉพาะบุคคล
- 4) มักเปลี่ยนแปลงไปเมื่อได้รับสารสนเทศใหม่
- 5) ผู้ใช้มักแสดงหรือระบุความต้องการได้ไม่ชัดเจน

มีนักวิชาการจำนวนหนึ่ง (Ingwersen , 1992 ; Lancaster , 1993 ; Taylor , 1986 ; Westbrook , 1997 -- สมพร พุทธาพิทักษ์ผล , 2554) เสนอแนวคิดที่ว่า ความต้องการสารสนเทศไม่ว่าจะเป็นประเภทใดก็ตามมิได้มีเพียงระดับเดียว เพราะความต้องการสารสนเทศเป็นภาวะหรือสภาพทางจิตซึ่งซับซ้อนเช่นเดียวกับความต้องการของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ นักวิชาการเหล่านี้ได้นำแนวคิดทางด้านจิตวิทยามาประยุกต์เพื่อทำความเข้าใจกับความต้องการสารสนเทศมากขึ้น

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการสารสนเทศ

คำจำกัดความของแนวคิดความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้

เบลกิน (Belkin , 1980 -- อารีย์ ชื่นวัฒนา , 2554) อธิบายว่า ความต้องการสารสนเทศเกิดขึ้นเมื่อบุคคลตระหนักว่าได้เกิดความบกพร่องในภาวะความรู้ของตนเกี่ยวกับเรื่องหรือสถานการณ์ใดก็ตาม และต้องการแก้ไขความบกพร่องนั้น

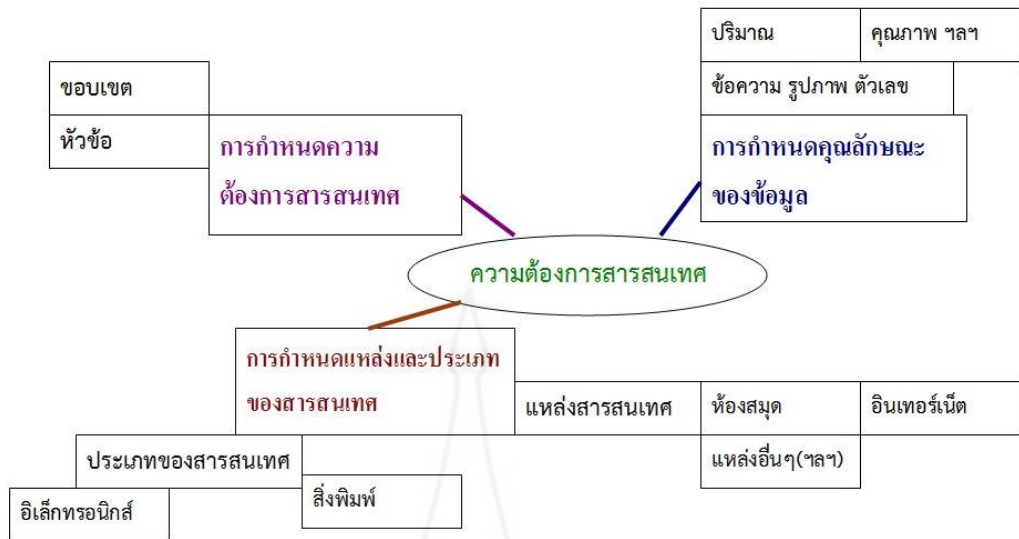
วิลสัน (Wilson , 1981 : 5-7 ; Wilson , 2000 -- อารีย์ ชื่นวัฒนา , 2554) อธิบายว่า ความต้องการสารสนเทศ เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการพื้นฐาน 3 ด้าน ของมนุษย์ คือ ความต้องการทางกาย ทางอารมณ์ และทางสติปัญญา

ฮาร์เตอร์ (Harter , 1992 อ้างถึงใน Case , 2007 -- อารีย์ ชื่นวัฒนา , 2554) มีความเห็นว่า การที่จะนิยามความต้องการสารสนเทศของบุคคลหนึ่งเปรียบได้กับการอธิบายถึงสภาพทางจิตของบุคคลนั้นในเวลานั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะความต้องการผันผวนแปรปรวนอยู่ตลอดเวลา การได้รับสารสนเทศสักชิ้นหนึ่งก็สามารถทำให้ความต้องการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว

อาจสรุปได้ว่า ความต้องการสารสนเทศ หมายถึง ภาวะที่บุคคลตระหนักถึงช่องว่างทางความรู้ หรือ การขาดสารสนเทศ จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีปัญหาที่ต้องการแก้ไขหรือมีคำถามที่ต้องการคำตอบ แต่พบว่าสารสนเทศ หรือความรู้ที่ตนมีอยู่นั้น ไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหาหรือตอบคำถาม จึงนำไปสู่พฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศ (Pao , 1986 : 41 ; Westbrook , 1995 : 330-331 -- อารีย์ ชื่นวัฒนา , 2554)

จากนิยามของความต้องการสารสนเทศ สามารถสรุปได้ว่า ความต้องการสารสนเทศเกิดขึ้นเมื่อบุคคลตระหนักถึงการขาดช่องว่างทางความรู้ เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง และเพื่อสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ คือ ความต้องการทางกาย ทางอารมณ์และสติปัญญา จึงทำให้เกิดพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศตามมา

2.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ความต้องการสารสนเทศ 3 ขั้นตอน (ธิดารัตน์ สาระพล , 2554)

ภาพที่ 2.1 ขั้นตอนการวิเคราะห์ความต้องการสารสนเทศ

2.3.1 กำหนดความต้องการสารสนเทศ โดยกำหนดหัวข้อ (Topic) และขอบเขต

เป็นการกำหนดความต้องการ โดยพิจารณาจากความสนใจส่วนตัว ความสงสัย ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และการพยายามหาทางแก้ไข เกิดความกระจางในเรื่งนั้น ๆ โดยกำหนดความต้องการสารสนเทศออกมาเป็น

1) หัวข้อ หัวเรื่อง ชื่อเรื่อง Topic แทนความหมายเป็นคำสำคัญที่สั้น ๆ เข้าใจง่าย

2) ขอบเขต กำหนดหรือสร้างขอบเขต โดยการเชื่อมโยงประเด็นย่อย ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ Topic

2.3.2 กำหนดคุณลักษณะของสารสนเทศ เมื่อได้หัวข้อและขอบเขตของสารสนเทศที่ต้องการแล้ว ต้องกำหนดคุณลักษณะของสารสนเทศ โดยจะต้องพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของความต้องการสารสนเทศว่าจะใช้เพื่อกิจกรรมใด กิจกรรมนั้นมีลักษณะที่พิเศษมีคุณค่าอย่างไร

หากต้องการสารสนเทศเพื่อใช้เป็นหัวข้อพูดคุยกับเพื่อน คุณลักษณะของสารสนเทศอาจจะไม่จำเป็นต้องลงลึกในเชิงวิชาการ สามารถใช้แหล่งสารสนเทศง่าย ๆ ในชีวิตประจำวันได้ เช่น สื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์

แต่หากมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ เพื่อการทำงาน หรืออื่น ๆ ที่มีคุณค่าสูง อาจต้องเลือกแหล่งสารสนเทศที่สอดคล้องกับเรื่องที่ต้องการ เช่น สถาบัน (ห้องสมุด) อินเทอร์เน็ต ในเว็บไซต์ที่มีความน่าเชื่อถือ เป็นต้น

ตัวอย่างของการกำหนดคุณลักษณะของสารสนเทศ เช่น

1) ลักษณะของสารสนเทศ เป็นข้อความ ภาพประกอบ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว ตัวเลข เป็นต้น

2) ปริมาณสารสนเทศที่ใช้ประกอบต้องใช่มากหรือน้อย ถ้ามากจำนวนเท่าไร น้อยจำนวนเท่าไร

3) คุณภาพ แม้ว่าสารสนเทศนั้นจะต้องมีคุณภาพอยู่แล้ว แต่วัตถุประสงค์จะทำให้การคัดสรรคุณภาพเข้มข้นมากขึ้น คุณภาพสารสนเทศ หมายถึง ความถูกต้องของเนื้อหา ความน่าเชื่อถือของเนื้อหา เป็นต้น

2.3.3 กำหนดแหล่งสารสนเทศและประเภทของทรัพยากรสารสนเทศ เพื่อวางแผนในการค้นหาสารสนเทศ

1) แหล่งสารสนเทศ โดยการคิดคำนึงและวิเคราะห์ว่า หัวข้อ ขอบเขต คุณลักษณะ ของสารสนเทศที่กำหนดขึ้นนั้น ควรที่จะใช้แหล่งสารสนเทศใด ที่สอดคล้องกับเนื้อหาที่ต้องการ เช่น สถาบัน (ห้องสมุด) อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

2) ประเภทของทรัพยากรสารสนเทศ โดยการคิดคำนึงและวิเคราะห์ว่า แหล่งสารสนเทศที่เลือกนั้น จะใช้ทรัพยากรประเภทใดบ้าง เช่น แหล่งห้องสมุด ใช้สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ ตำรา บทความวารสาร พจนานุกรม เป็นต้น หรือหากใช้แหล่งอินเทอร์เน็ต ต้องใช้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์จำพวกเว็บเพจ เว็บไซต์ ฐานข้อมูล เอกสารในรูปแบบต่าง ๆ ที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

สรุปขั้นตอนของการวิเคราะห์ความต้องการสารสนเทศได้ดังนี้ 1) กำหนดหัวข้อและขอบเขต 2) กำหนดคุณลักษณะของสารสนเทศ และ 3) กำหนดแหล่งสารสนเทศ และประเภทของทรัพยากรสารสนเทศ

2.4 ประเภทของความต้องการสารสนเทศ

ความต้องการสารสนเทศสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

(1) ความต้องการสารสนเทศจำแนกตามเงื่อนไขทางเวลา เช่น ความต้องการเร่งด่วนที่ต้องได้รับการตอบสนองโดยทันที มิฉะนั้นสารสนเทศที่ได้รับก็ไม่มีประโยชน์ (immediate need) แต่ในบางครั้ง เมื่อผู้ให้เกิดความต้องการสารสนเทศ ก็สามารถคอยได้ (deferred need) (Krikelas, 1983 -- อารีย์ ชื่นวัฒนา, 2554)

(2) ความต้องการสารสนเทศจำแนกตามขอบเขตของความต้องการ ได้แก่ ความต้องการที่กว้าง (expansive need) แคบ (narrowing need) และตรงเป้าหมาย (focused need) ความต้องการที่มีขอบเขตกว้างหมายความว่า ผู้ใช้ต้องการขยายขอบเขตความรู้ของตนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งออกไป โดยการสำรวจอย่างกว้างขวาง บางครั้งเลยออกไปสู่ขอบเขตอื่น ด้วย

ความคาดหวังว่าจะพบสารสนเทศที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้รู้ความต้องการสารสนเทศของตน
 อย่างดี ในระหว่างการค้นหา จะค่อย ๆ เพิ่มขีดความสามารถในการระบุสารสนเทศที่ค้นหาได้
 เกี่ยวข้องกับความต้องการเพียงใด และจำกัดขอบเขตการค้นหาให้แคบลงเรื่อย ๆ เพื่อให้ได้
 ผลลัพธ์ที่ตรงกับความต้องการมากขึ้น สำหรับความต้องการที่ตรงเป้าหมายนั้น ผู้ใช้สามารถระบุ
 ได้ทันทีว่าสารสนเทศที่ค้นหาได้นั้นถูกต้อง เหมาะสม หรือไม่ ไม่จำเป็นต้องขยายหรือจำกัด
 ขอบเขตในการค้นหา (Newby , 1998 -- อารีย์ ชื่นวัฒนา , 2554)

2.5 ความต้องการของผู้ใช้สารสนเทศกลุ่มต่าง ๆ

ในการศึกษาสภาพแวดล้อมของการใช้สารสนเทศ นักวิจัยให้ความสำคัญกับความ
 ต้องการสารสนเทศในสถานการณ์เฉพาะ ดังที่เทเลอร์ (Taylor , 1986 -- อารีย์ ชื่นวัฒนา , 2554)
 มีความเห็นว่า การเลือกสารสนเทศของผู้ใช้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาวิชาเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับปัจจัย
 อื่น ๆ ในสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ของผู้ใช้ด้วย เช่น สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต และ
 ในด้านการทำงาน เทเลอร์ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาสภาพแวดล้อมของการใช้สารสนเทศ
 ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ กลุ่มประชากร (sets of people) ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มประชากร
 (problems) สภาพแวดล้อม (setting) และ การแก้ปัญหา (resolution of problems)

เทเลอร์แบ่งกลุ่มประชากรเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มวิชาชีพ เช่น วิศวกร นักกฎหมาย นักวิทยาศาสตร์ ครู
- 2) กลุ่มธุรกิจ เช่น เกษตรกร นักธุรกิจ
- 3) กลุ่มความสนใจพิเศษ เช่น ผู้บริโภค กลุ่มประชาชน กลุ่มกิจกรรม
 การเมือง
- 4) กลุ่มเศรษฐกิจสังคมพิเศษ เช่น ผู้ขาดแคลนสารสนเทศ ผู้พิการ ชนกลุ่ม
 น้อย คนชรา

และอธิบายว่าประชากรกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีความต้องการสารสนเทศ
 พฤติกรรมการแสวงหาและการใช้สารสนเทศต่างกัน โดยมีตัวแปรต่าง ๆ เป็นตัวกำหนด เช่น
 การศึกษา การใช้สื่อเครือข่ายสังคม ทักษะคิดที่มีต่อการศึกษา เทคโนโลยีใหม่ ความกล้าเสี่ยง
 และนวัตกรรม

2.6 ตัวแบบความต้องการสารสนเทศ

2.6.1 ตัวแบบการแสดงออกถึงระดับความต้องการสารสนเทศของบุคคลของเท เลอร์

เทเลอร์ได้เสนอแนวคิดว่าการระบุความต้องการสารสนเทศผู้ใช้ต้อง
 ผ่านกระบวนการถามคำถามใน 4 ระดับ ดังนี้ (Taylor , 2004 -- อารีย์ ชื่นวัฒนา , 2554)

คำถามระดับที่ 1 ระดับจิตใต้สำนึก (visceral need) เป็นความต้องการสารสนเทศที่แท้จริง จะโดยรู้ตัว หรือไม่รู้ตัวก็ตาม แต่ผู้ใช้อย่างนี้ยังไม่สามารถระบุความต้องการออกมาได้ จึงอาจเกิดความรู้สึกไม่พึงใจ หรือรำคาญใจ ความต้องการจะเปลี่ยนไป ถ้าได้รับสารสนเทศเพิ่มขึ้น

คำถามระดับที่ 2 ระดับจิตสำนึก (conscious need) เป็นความต้องการสารสนเทศที่ปรากฏเป็นรูปเป็นร่างขึ้นในสมองของผู้ใช้ อย่างไรก็ตาม ยังเป็นความต้องการที่คลุมเครือ ไร้จุดหมาย ในระดับนี้ ถ้าผู้ใช้ได้สนทนา ถามไถ่บุคคลอื่น ก็จะช่วยให้สามารถระบุความต้องการได้ชัดเจนขึ้น เทเลอร์ได้เน้นถึงบทบาทของการสนทนาที่จะช่วยให้ความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้ปรากฏชัดเจนขึ้น

คำถามระดับที่ 3 ระดับที่แสดงออกถึงความต้องการ (formalized need) เป็นความต้องการสารสนเทศที่ผู้ใช้สามารถระบุได้ชัดเจน แต่ผู้ใช้อย่างนี้ไม่อาจรู้ได้ว่าคำถามนั้นจะได้รับคำตอบจากระบบสารสนเทศหรือไม่

คำถามระดับที่ 4 ระดับที่ปรับตามระบบหรือบริการสารสนเทศ (compromised need) เป็นความต้องการสารสนเทศที่ผู้ใช้ปรับเปลี่ยนเพื่อถามระบบ ซึ่งอาจจะเป็น บรรณารักษ์บริการตอบคำถาม หรือระบบค้นคืน ด้วยความคาดหวังว่าจะได้รับคำตอบจากระบบ โดยผู้ใช้อาจจะปรับคำถาม ปรับคำถามโดยอาจจะระบุรูปแบบของสารสนเทศที่มีในห้องสมุด เช่น หนังสือ รายงาน หรือ ภาพ เป็นต้น เทเลอร์ชี้ให้เห็นการประนีประนอมคำถามของผู้ใช้ให้สอดคล้องกับระบบสารสนเทศ

สรุปได้ว่า เทย์เลอร์เสนอแนวคิดในการระบุความต้องการสารสนเทศ ที่ผู้ใช้ต้องผ่านกระบวนการถามคำถามใน 4 ระดับ คือ 1) ระดับจิตใต้สำนึก เป็นการต้องการสารสนเทศแบบรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม แต่สามารถระบุความต้องการออกมาได้ 2) ระดับจิตสำนึก เป็นความต้องการที่เป็นความคิดอยู่ในสมองของผู้ใช้ แบบคลุมเครือ ไร้จุดหมาย 3) ระดับที่แสดงออกถึงความต้องการ ผู้ใช้สามารถระบุได้ชัดเจนถึงสิ่งที่ต้องการ และ 4) ระดับปรับตามระบบหรือบริการสารสนเทศ เป็นระดับความต้องการที่ผู้ใช้ปรับเปลี่ยนเพื่อถามระบบ

2.6.2 ตัวแบบความต้องการสารสนเทศที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางการงานหรือจากภาระงาน ที่เป็นผลมาจากการวิจัยของวิลสันและคนอื่น ๆ

วิลสันได้อธิบายว่า ความต้องการสารสนเทศนั้น โดยแท้จริงแล้วเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ 3 ประการ ที่ผลักดันให้เกิดการแสวงหาสารสนเทศ ได้แก่ 1) ความต้องการทางกาย เช่น อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย 2) ความต้องการทางอารมณ์ เช่น ความต้องการที่จะ

บรรลุความสำเร็จที่จะมีอำนาจเหนือผู้อื่น ฯลฯ 3) ความต้องการทางสติปัญญา เช่น ความต้องการที่จะวางแผน เรียนรู้ทักษะต่างๆ ฯลฯ (อารีย์ ชื่นวัฒนา, 2554)

วิลสันยังชี้ให้เห็นว่าความต้องการสารสนเทศเป็นเรื่องซับซ้อนเพราะมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเป็นตัวกำหนด นับตั้งแต่ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านบทบาทในการทำงาน ไปจนถึงปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม โดยที่ความแตกต่างของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การเมืองและเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางการงาน จะมีอิทธิพลทั้งต่อความต้องการพื้นฐาน และต่อบทบาทในการทำงาน ตลอดจนระดับการปฏิบัติงานของบุคคล ซึ่งเป็นตัวกำหนดความต้องการสารสนเทศเฉพาะของบุคคล (อารีย์ ชื่นวัฒนา, 2554)

สรุปได้ว่า แนวคิดของ Wilson ความต้องการเกิดจากความต้องการทางวัตถุ อารมณ์ และสติปัญญาที่เป็นแรงผลักดันให้แสวงหา ทั้งจากหน้าที่การงานที่ถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและกายภาพ ในการแสวงหาสารสนเทศนั้นอาจมีข้อจำกัดส่วนบุคคล คือ ระดับการศึกษา ระหว่างบุคคล เช่น ทักษะของผู้ให้บริการ และสุดท้ายจากสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเวลาหรือวัฒนธรรมเป็นต้น

2.6.3 ตัวแบบเซ็นส์เมกกิง (Sense-making) ของเดอร์วิน (Dervin) และคณะ

แนวคิดเซ็นส์เมกกิง เปรียบเทียบได้กับบุคคลที่เดินทางผ่านกาลเวลาและสถานที่ ผ่านจากสถานการณ์หนึ่ง เข้าสู่สถานการณ์ใหม่ พบหุบเขา จึงสร้างสะพานเพื่อให้ก้าวข้ามไปได้ ประเมินผลลัพธ์ที่ได้ แล้วเดินทางต่อไป เมื่อนำแนวคิดนี้มาใช้กับพฤติกรรมสารสนเทศ ก็อธิบายได้ว่า ความต้องการสารสนเทศของบุคคลนั้น มีความซับซ้อน เพราะแต่ละคนอยู่ในสถานการณ์และสภาพแวดล้อมต่างกัน ในการเผชิญความเป็นจริงของชีวิตประจำวัน บุคคลย่อมประสบปัญหาต่างๆ เช่น มีคำถาม ความสับสน ความกังวล จึงต้องการและแสวงหาสารสนเทศเพื่อทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ แก้ไขปัญหา และประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ความเข้าใจถึงความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้จึงไม่สามารถอนุมานเอาได้ หากต้องใช้กระบวนการสื่อสาร คือ การสนทนา ซักถาม (Dervin, 1988 -- อารีย์ ชื่นวัฒนา, 2554)

สรุปได้ว่า Brenda Devin เป็นตัวแบบที่พัฒนาขึ้นในสาขาพฤติกรรมกรรมการสื่อสาร โดยใช้วิธี Sense-making คือการที่บุคคลเกิดปัญหา เกิดช่องว่างของความรู้คือขาดความรู้ จึงเกิดการใช้สารสนเทศในการเชื่อมโยงช่องว่างนั้นผลลัพธ์ที่ได้คือเกิดความรู้ ความเข้าใจ โดยเน้นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์และการสังเกต

2.7 กรอบแนวคิด ทฤษฎี และวิธีศึกษาความต้องการสารสนเทศ

โรด (Rohde , 1986 : 49-63 -- อารีย์ ชื่นวัฒนา , 2554) ได้แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางด้านกรอบแนวคิด ทฤษฎี และวิธีศึกษาความต้องการสารสนเทศ สามารถสรุปได้ 3 ประเด็น คือ

(1) หัวข้อของการศึกษาความต้องการ แนวคิดเรื่องความต้องการสารสนเทศ เป็นแนวคิดที่ผสมผสานอยู่กับการศึกษาผู้ใช้และการใช้สารสนเทศ ในยุคต้น ๆ เป็นการศึกษาที่เน้นกลุ่มผู้ใช้ เช่น ความต้องการสารสนเทศของนักวิทยาศาสตร์ นักสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ และขยายไปสู่การศึกษาผู้ใช้ในองค์การสารสนเทศ และผู้ใช้ประเภทใดประเภทหนึ่ง ซึ่งการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ในการออกแบบระบบบริการสารสนเทศให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้

(2) ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาความต้องการสารสนเทศ วิธีวิจัยที่นิยมใช้มากที่สุด คือการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ตัวต่อตัวหรือทางโทรศัพท์ นอกจากนั้นมีการใช้วิธีการสังเกต การทดลอง การจำลองสถานการณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร การศึกษาบางเรื่องได้ปรับปรุงวิธีวิจัยให้ดีขึ้นคือใช้วิธีวิจัยมากกว่าหนึ่งวิธีเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล แต่วิธีวิจัยในช่วงนั้นยังขาดประสิทธิภาพเพราะการระบุความต้องการสารสนเทศที่หลากหลายต้องใช้เทคนิคเชิงปริมาณขั้นสูง ซึ่งนักวิจัยส่วนมากไม่ได้ใช้ แต่แนวทางที่นิยมใช้ได้แก่ การศึกษาตัวแปรที่ละตัวแยกจากกันโดยไม่คำนึงว่าตัวแปรแต่ละตัวอาจจะเกี่ยวข้องกันอยู่ ความเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตัวหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อตัวแปรอีกตัวหนึ่ง ในการวิเคราะห์ข้อมูลมักใช้สถิติพรรณนา เช่น จำนวนร้อยละ

(3) ตัวแปรในการศึกษาความต้องการสารสนเทศ ตัวแปรที่นิยมใช้ ได้แก่ ตัวแปรด้านประชากร เช่น อายุ เพศ แต่การศึกษาตัวแปรเหล่านี้ไม่ได้ช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมและความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้มากนัก ต่อมานักวิจัยได้เปลี่ยนมาใช้ตัวแปรด้านอื่น ๆ ซึ่งทำให้สามารถระบุพฤติกรรมและความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้ดีขึ้น ได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะของสภาพแวดล้อมทางการงาน ลักษณะงาน ลักษณะทางวิชาชีพ ลักษณะทางจิตวิทยาภายใต้บทบาทการงาน ลักษณะทางปัญญา ลักษณะทางสังคมในการใช้สารสนเทศ และสภาพแวดล้อมหลายประการทั้งภายในและภายนอกตัวผู้ใช้

2.8 แนวทางการศึกษาความต้องการสารสนเทศ

แบ่งออกได้เป็น 2 แนวทาง คือ

(1) การศึกษาความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้กลุ่มต่าง ๆ โดยศึกษาจากประสบการณ์ความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้ เช่น ความต้องการเกิดขึ้นอย่างไร ต้องการสารสนเทศประเภทใด ความต้องการนั้นได้รับการตอบสนองหรือไม่อย่างไร

เคส (Case , 2007 -- อารีย์ ชื่นวัฒนา , 2554) ได้แบ่งการศึกษาความต้องการสารสนเทศตามบทบาทของผู้ใช้ ออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

1) *ประชาชน* หรือผู้ใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง มีการศึกษาที่มุ่งสำรวจสภาพความต้องการสารสนเทศของประชาชนโดยทั่วไป มีทั้งสำรวจความต้องการโดยตรงและสำรวจโดยเน้นที่ปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และสถานการณ์เฉพาะของปัญหา เช่น สัมภาษณ์ประชาชนกลุ่มตัวอย่างถึงสถานการณ์ปัญหาที่ประสบในเดือนที่ผ่านมา และปัญหานั้นก่อให้เกิดสภาพช่องว่างของความรู้ที่ทำให้เกิดความต้องการสารสนเทศ

2) *ผู้บริโภค* มีการสำรวจความต้องการและพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศของผู้บริโภค โดยมีวัตถุประสงค์ทางการตลาด

3) *คนไข้* การให้ความสนใจเรื่องสุขภาพของประชาชนทั่วไป การเน้นความสำคัญของการป้องกันโรค และการเผยแพร่สารสนเทศด้านสุขภาพทางอินเทอร์เน็ต ทำให้ประชาชนสนใจที่จะแสวงหาสารสนเทศในด้านการแพทย์และสาธารณสุขด้วยตนเอง

4) *ผู้ดูแลรักษาช่องทางสารสนเทศ* หมายถึง ผู้ที่ได้รับสารสนเทศเป็นบุคคลแรกและส่งต่อให้สมาชิกคนอื่นภายในกลุ่มเป็นผู้ควบคุมช่องทางสื่อสารของสารสนเทศ มีบทบาทเผยแพร่หรือยับยั้งการไหลของสารสนเทศ และเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม องค์กร หรือชุมชนของตนกับสภาพแวดล้อม

5) *นักเรียน นักศึกษา* เป็นกลุ่มที่นิยมศึกษากันมาก เพราะมีความเกี่ยวข้องกับการแสวงหาความรู้โดยตรง

การศึกษาความต้องการสารสนเทศ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอาชีพ บทบาทของบุคคล หรือลักษณะของกลุ่มประชากร ล้วนมีจุดมุ่งหมายเหมือนกัน คือ ต้องการทราบถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความต้องการสารสนเทศ แหล่งสารสนเทศ และช่องทางที่จะได้มาซึ่งสารสนเทศที่ต้องการ

(2) การศึกษาความต้องการของผู้ใช้ในบริบทต่าง ๆ

1) จากแนวคิดตัวแบบพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศของวิลสันได้ชี้ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมรวมทั้งสภาพแวดล้อมทางการทำงานของบุคคลมีอิทธิพลต่อความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้

2) แนวคิดตัวแบบสภาพแวดล้อมในการใช้สารสนเทศของเทเลอร์ได้อธิบายว่า การเลือกสารสนเทศของผู้ใช้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ในสภาพแวดล้อมการดำรงชีวิตและการทำงานด้วย

3) เฟลสลีย์ (Paisley , 1968 -- อารีย์ ชื่นวัฒนา , 2554) ชี้ให้เห็นว่า แม้แต่นักวิทยาศาสตร์ที่อยู่ในกลุ่มอาชีพเดียวกันยังมีหลากหลายบริบท เช่น บริบททางวัฒนธรรม บริบทระบบการเมือง บริบททางเศรษฐกิจและกฎหมาย บริบทส่วนบุคคล บริบทการเป็นสมาชิกกลุ่ม บริบทองค์กร และบริบทของการทำงานเป็นกลุ่ม

4) แนวคิดตัวแบบเซ็นส์เมกิงของเดอร์วิน ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของทั้ง บริบทและสถานการณ์ นั้นคือความเข้าใจถึงความต้องการของผู้ใช้นั้น ต้องเข้าใจตัวแปรทาง บริบทและสถานการณ์ของผู้ใช้ด้วย ตัวอย่างของบริบท ได้แก่ โครงสร้างหรือความเป็นพลวัตร ของอำนาจ ระบบโดเมนความรู้ วัฒนธรรม และชุม ส่วนตัวอย่างของสถานการณ์ ได้แก่ ประวัติ ประสพการณ์ของบุคคล ขอบเขตความรู้ ความสนใจในอดีตและในปัจจุบัน

ดังนั้นความต้องการสารสนเทศและพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศเป็น แนวความคิดที่มีความเกี่ยวข้องกัน ความต้องการสารสนเทศจะเป็นแรงผลักดันให้บุคคลที่มีความ ต้องการนั้นเกิดพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศ (พิมพ์ร่ำไพ เปรรมสมิทธิ, 2533) เมื่อบุคคล พบว่าตนเองอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องการสารสนเทศเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาที่ตนประสบ เพื่อ ตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเพื่อตอบคำถามในสิ่งที่ตนไม่รู้หรือมีความรู้นั้นอยู่แล้วเบื้องต้น แต่ยังไม่พอที่จะคลี่คลายคำถามหรือความสงสัยให้กระจ่างได้ สถานการณ์เหล่านั้นอาจจะเป็นเรื่อง ที่เกี่ยวกับการทำงาน การเรียน เรื่องส่วนตัว ฯลฯ บุคคลนั้น ๆ ก็จะเริ่มการแสวงหาสารสนเทศ ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศที่สามารถตอบสนองความต้องการของตนได้ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าความต้องการสารสนเทศ หมายถึง การที่บุคคลมีความต้องการแสวงหาหรือใช้ สารสนเทศเพื่อใช้ในการตอบปัญหา ตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือใช้เป็นแนวทางการตัดสินใจ ดำเนินงาน นอกจากนี้ความต้องการใช้สารสนเทศอาจได้จากสถานการณ์ที่บุคคลนั้นแสวงหาและ ใช้ โดยเน้นบุคคลและสถานการณ์ที่บุคคลนั้นเผชิญอยู่ การจะรู้ถึงความต้องการใช้สารสนเทศของ บุคคลจำเป็นต้องพิจารณาจากลักษณะบุคคล เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ความสนใจ อาชีพ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (Wilson, 2000)

2.9 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการสารสนเทศ

กอกจิน Goggin (1982) Devadason and Lingam (1997) จำแนกวัตถุประสงค์ ของความต้องการสารสนเทศเป็น 3 ประการ ดังนี้

(1) *ความต้องการสารสนเทศเพื่อการอยู่รอด (Survival Needs)* เป็นความ ต้องการสารสนเทศเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน อาจเป็นการรับข่าวสาร เหตุการณ์ปัจจุบัน ตลอดจนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต ซึ่งอาจเป็นปัญหาที่ต้องเผชิญวันต่อวัน เช่น การเลือกซื้อ ของ การประเมินสินค้า การดูแลสุขภาพ การอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม การป้องกัน

อุบัติเหตุ เป็นต้น หรืออาจเป็นปัญหาที่เป็นวิกฤติการณ์ เช่น ไฟไหม้ อุบัติเหตุ การตาย การป่วย การหย่าร้าง การตกงาน เป็นต้น

(2) *ความต้องการสารสนเทศเพื่อความสำเร็จ (Success Needs)* เป็นความต้องการสารสนเทศ เพื่อทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ เช่น สารสนเทศเพื่อการลงทุน สารสนเทศที่ใช้ในการปรับปรุงการทำงาน สารสนเทศที่ใช้ในการปรับปรุงตนเอง เป็นต้น

(3) *ความต้องการสารสนเทศเฉพาะ (Specialized Needs)* เป็นความต้องการซึ่งเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับลักษณะเฉพาะบุคคล เช่น ความสนใจส่วนบุคคลในด้านศาสนา วัฒนธรรม ความต้องการสารสนเทศส่วนบุคคลเพื่อความบันเทิง นันทนาการ กิจกรรมยามว่าง รวมทั้งความต้องการสารสนเทศเพื่อบุคคลกลุ่มพิเศษ เช่น ผู้พิการทางร่างกาย คนตาบอด คนหูหนวก ผู้มีสุขภาพจิตไม่ปกติ ผู้ที่พักอาศัยตามสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ ผู้ที่พักอาศัยตามชุมชนแออัด ผู้ที่พักอาศัยในพื้นที่ห่างไกล ผู้ที่พูดภาษาอังกฤษ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม ความต้องการสารสนเทศขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (Cronin, 1981; Wilson, 1981; Devadason and Lingam, 1997)

1. ตัวบุคคล ได้แก่ องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับบุคคลแต่ละบุคคล ได้แก่ ลักษณะต่าง ๆ ทางสรีระและทางจิตวิทยา เช่น ภูมิหลัง เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ บุคลิกภาพ บทบาทการทำงาน ระดับการปฏิบัติงาน ประสบการณ์เกี่ยวกับสารสนเทศ แรงกระตุ้น และการตระหนักถึงความต้องการ ความเชื่อ อุดมคติ ทัศนคติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงลักษณะเฉพาะ เช่น บุคคลนั้น ๆ ไม่ชอบเปิดเผยความต้องการสารสนเทศของตนเอง บุคคลนั้น ๆ ไม่ต้องการที่จะได้รับสารสนเทศเหมือนกับบุคคลอื่น ๆ หรือบุคคลนั้น ๆ อาจเป็นผู้มีความรู้สูง จึงหลีกเลี่ยงการใช้สารสนเทศที่ตนรู้สึกว่าไม่สมกับภูมิความรู้ของตน เป็นต้น

2. สภาพแวดล้อม ได้แก่ องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับระบบต่าง ๆ ซึ่งบุคคลนั้นเป็นส่วนหนึ่งของระบบ เช่น สภาพแวดล้อมทางการทำงาน สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางการเมืองและเศรษฐกิจ เป็นต้น

3. สารสนเทศ ได้แก่ องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศที่มีส่วนส่งผลต่อความต้องการสารสนเทศ เช่น ค่าใช้จ่าย เวลา และแรงงานในการเข้าถึงสารสนเทศ ขอบเขตของสารสนเทศที่จะเข้าถึงได้ เนื้อหาของสารสนเทศ เป็นต้น

4. การนำสารสนเทศไปใช้ ได้แก่ องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอสารสนเทศไปใช้ประโยชน์ เช่น วัตถุประสงค์ของการใช้สารสนเทศ ประโยชน์ที่จะได้รับ โดยเมื่อนำสารสนเทศไปใช้ สารสนเทศดังกล่าวจะได้รับการนำไปใช้ประโยชน์ได้ตรงตามวัตถุประสงค์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ความต้องการสารสนเทศเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน ทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน ซึ่งอาจเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว หรือบุคคลอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่จะนำสารสนเทศนั้น ๆ มาใช้ เมื่อบุคคลเกิดความต้องการสารสนเทศ จะแสวงหาสารสนเทศจากแหล่งสารสนเทศที่บุคคลนั้นคาดว่าจะมีสารสนเทศที่ตนต้องการอยู่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตอบสนองความต้องการหรือเป็นแนวทางแก้ปัญหาตามความต้องการของตน

2.10 แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาสารสนเทศ

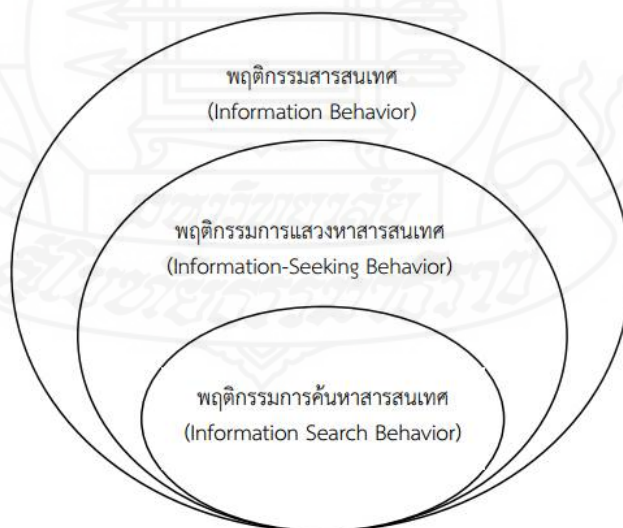
พฤติกรรมกรรมการแสวงหาสารสนเทศ

2.10.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพฤติกรรมสารสนเทศ

“พฤติกรรมสารสนเทศ” (Information Behavior) หมายถึงพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลที่ทำให้เข้าถึงแหล่งสารสนเทศต่าง ๆ โดยใช้ช่องทางต่าง ๆ ทั้งทางตรงหรือทางอ้อมจากสื่อต่าง ๆ เช่น การดูรายการสารคดีทางโทรทัศน์ทั้งที่ไม่มีเจตนาจะรับสารสนเทศจากรายการนั้น เป็นต้น (Wilson, 2000 : 50) ดังนั้นพฤติกรรมสารสนเทศจึงเป็นพฤติกรรมโดยรวมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งและช่องทางการสื่อสารสารสนเทศ ซึ่งมีกิจกรรมสำคัญ 2 กิจกรรมคือการค้นหาสารสนเทศที่ต้องการด้วยวิธีต่าง ๆ และการใช้สารสนเทศหรือการส่งต่อสารสนเทศนั้นๆ ไปยังผู้อื่นต่อไป

2.10.2 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมสารสนเทศกับพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง ดัง

ภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 ตัวแบบแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมสารสนเทศ พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศ และพฤติกรรมกรรมการค้นหาสารสนเทศ

จากภาพที่ 2.2 แสดงให้เห็นแนวคิดของ Thomas D. Wilson (Wilson, 1999 : 263) อภิศาสตราจารย์ด้านสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเซฟฟิลด์ ประเทศอังกฤษ ที่ได้นำเสนอตัวแบบแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมสารสนเทศ พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศ และพฤติกรรมการค้นหาสารสนเทศโดยถือว่าพฤติกรรมสารสนเทศมีความหมายที่กว้างที่สุด ครอบคลุมทั้งพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศและพฤติกรรมการค้นหาสารสนเทศ ซึ่งพฤติกรรมสารสนเทศเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์กระทำเพื่อให้ได้รับสารสนเทศที่ตนต้องการจากแหล่งสารสนเทศ รวมถึงพฤติกรรมการแสวงหาและการใช้สารสนเทศด้วย ในขณะที่พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศก็กว้างกว่าและครอบคลุมพฤติกรรม การค้นหาสารสนเทศอีกทอดหนึ่ง ดังนั้นหากต้องการศึกษาและเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมสารสนเทศของผู้ใช้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจแนวคิดหรือประเด็นที่เกี่ยวข้องด้วย นั่นคือพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศ และพฤติกรรมการค้นหาสารสนเทศตามลำดับ เพราะหากศึกษาเพียงขั้นตอนหรือกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งเพียงอย่างเดียวอาจทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่ครอบคลุม ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่ง Wilson ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

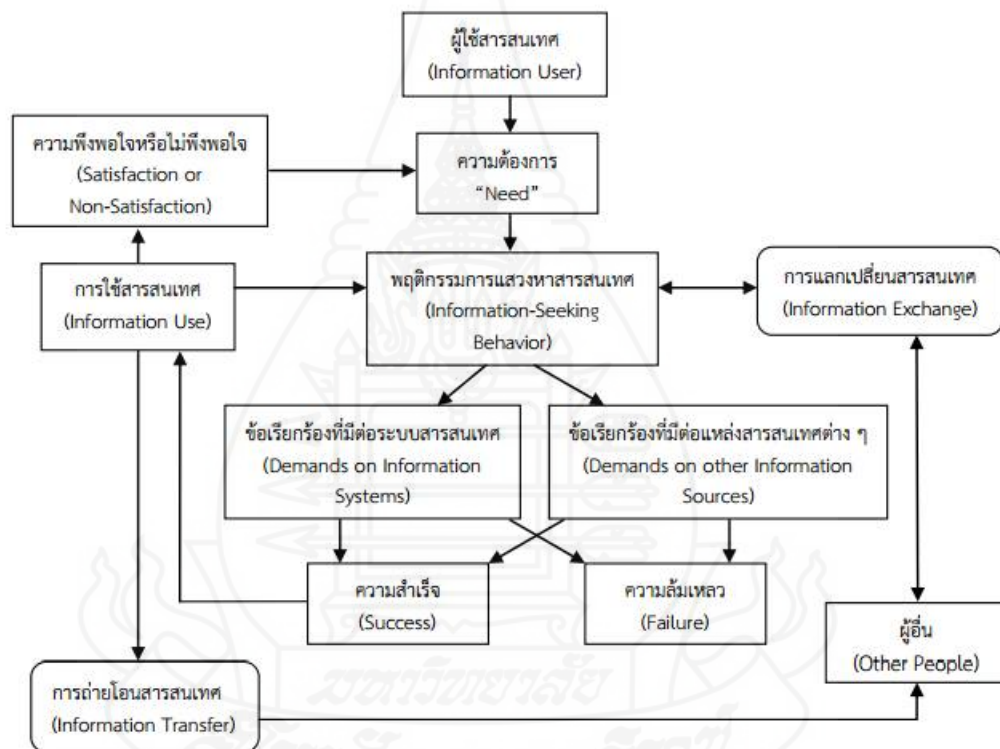
1) พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศ (Information-Seeking Behavior) เป็นพฤติกรรมที่เริ่มต้นจากผู้ที่มีความต้องการสารสนเทศเรื่องใดเรื่องหนึ่งจึงต้องมีการแสวงหาสารสนเทศ ซึ่งในระหว่างการแสวงหาสารสนเทศบุคคลจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับระบบสารสนเทศ ซึ่งอาจเป็นระบบสารสนเทศโดยมนุษย์ เช่น ห้องสมุด หนังสือพิมพ์หรือระบบสารสนเทศด้วยคอมพิวเตอร์ เช่น เวิลด์ไวด์เว็บ (World Wide Web) เป็นต้น (Wilson, 2000 : 49)

2) พฤติกรรมการค้นหาสารสนเทศ (Information Search Behavior) เป็นพฤติกรรมขั้นแรกของผู้ใช้ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับระบบสารสนเทศทั้งในระดับปฏิบัติ เช่น การใช้เมาส์ และอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ต่าง ๆ หรือระดับการใช้ความคิด สติปัญญา และความรู้ในการสืบค้น เช่น การใช้ตรรกะในการค้นหาหรือการตัดสินใจเลือกสารสนเทศที่ดีที่สุดหรือพิจารณาว่าสารสนเทศที่ได้มาตรงกับความต้องการของตนหรือไม่ (Wilson, 2000 : 50)

2.10.3 ตัวแบบสำคัญด้านพฤติกรรมสารสนเทศ

ในปีค.ศ. 1981 Wilson จัดทำตัวแบบที่ใช้อธิบายพฤติกรรมสารสนเทศขึ้น ซึ่งได้จากการศึกษาและวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับผู้ใช้สารสนเทศคือ “ตัวแบบพฤติกรรมสารสนเทศ” อาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมสารสนเทศจะเกิดขึ้นเมื่อผู้ใช้เกิดความตระหนักถึงความต้องการสารสนเทศของตนเอง ทำให้เกิดกระบวนการแสวงหาสารสนเทศโดยพฤติกรรมดังกล่าวอาจเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ เช่น ผู้ใช้อาจแสวงหาสารสนเทศด้วยการแลกเปลี่ยนสารสนเทศกับบุคคลอื่น ซึ่งเป็นแหล่งสารสนเทศที่ให้ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น หรือคำแนะนำได้อย่างรวดเร็วอาจอยู่

ในรูปของคำบอกเล่าหรือตัวอักษรก็ได้ นอกจากนี้ผู้ใช้อาจแสวงหาสารสนเทศจากแหล่งบริการสารสนเทศต่างๆ ที่เป็นทางการ เช่น ห้องสมุด บริการสืบค้นสารสนเทศทางไกล ศูนย์สารสนเทศ เป็นต้น หรือแสวงหาสารสนเทศจากแหล่งอื่น ๆ เช่น หน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน บริษัท หรือสมาคมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้แม้จะมีหน้าที่อื่นเป็นหลัก แต่ก็ เป็นแหล่งที่ผู้ใช้จะได้รับสารสนเทศเพิ่มเติมในการแสวงหาสารสนเทศจากแหล่งสารสนเทศต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ผู้ใช้อาจไม่ได้รับสารสนเทศที่ต้องการ กล่าวคือการแสวงหาครั้งนี้ล้มเหลวแต่ทำให้ได้รับประสบการณ์ในการแสวงหาและเริ่มกระบวนการแสวงหาสารสนเทศอีกครั้ง เมื่อค้นหาสารสนเทศที่ต้องการได้จะนำสารสนเทศนั้นไปใช้และถ่ายโอนหรือส่งต่อสารสนเทศไปสู่ผู้อื่นต่อไป ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 ตัวแบบพฤติกรรมสารสนเทศของ Wilson

จากภาพที่ 2.3 แสดงให้เห็นว่าตัวแบบพฤติกรรมสารสนเทศของ Wilson (Wilson, 1999 : 251) อธิบายถึงกระบวนการของพฤติกรรมสารสนเทศทั้งในเชิงที่มาคือความต้องการสารสนเทศ และในเชิงพฤติกรรมคือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากความต้องการนั้น ตัวแบบพฤติกรรมสารสนเทศนี้แสดงให้เห็นขั้นตอนของกิจกรรมต่าง ๆ ในการแสวงหาสารสนเทศว่าไม่ได้มีเพียงการค้นหาจากระบบสารสนเทศเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมด้านอื่นด้วย เช่น การ

แลกเปลี่ยนสารสนเทศ และการใช้สารสนเทศ เป็นต้น ดังนั้นตัวแบบนี้จึงเป็นการขยายกรอบแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้ใช้ให้กว้างขึ้น

ตัวแบบทั่วไปของพฤติกรรมสารสนเทศ (The General Model of Information Behavior) ปีค.ศ. 1981 Wilson ได้เผยแพร่รูปแบบพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศที่ได้ทำการศึกษาไว้ ต่อมาในปี ค.ศ. 1997 Wilson นำรูปแบบพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศมาปรับปรุงขยายความรู้จากเดิมโดยทำการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับบริบทความต้องการสารสนเทศและอุปสรรคของพฤติกรรมสารสนเทศ ได้แก่ ตัวแปรที่เข้ามาสอดแทรกในระหว่างแสวงหาสารสนเทศซึ่งอาจเป็นสิ่งเสริมแรงหรือเป็นสิ่งขัดขวาง (พรชนิตว์ลีนาราช, 2553 : 24) พร้อมทั้งพัฒนาและปรับปรุงตัวแบบพฤติกรรมสารสนเทศเรียกว่า “ตัวแบบทั่วไปของพฤติกรรมสารสนเทศ” ซึ่งมีแนวคิดสำคัญดังนี้

- 1) พฤติกรรมสารสนเทศครอบคลุมทั้งพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศ และพฤติกรรมการใช้สารสนเทศ
- 2) พฤติกรรมสารสนเทศของผู้ใช้มีจุดเริ่มต้นมาจากความต้องการสารสนเทศ (Information Need) ซึ่งในตัวแบบเรียกอย่างย่อว่า “ความต้องการ (Need)”
- 3) เมื่อเกิดความต้องการ ผู้ใช้จึงต้องแสวงหาสารสนเทศโดยใช้ระบบหรือบริการสารสนเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งสารสนเทศที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
- 4) ในกระบวนการแสวงหาสารสนเทศผู้ใช้เริ่มต้นด้วยการแลกเปลี่ยนสารสนเทศกับบุคคลรอบข้างก่อนเสมอ อาจใช้วิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลต่างๆ (Information Exchange) เช่น ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา และผู้นำชุมชน
- 5) หากสารสนเทศที่ได้รับยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ ผู้ใช้อาจจะแสวงหาสารสนเทศจากระบบสารสนเทศที่มีอยู่ภายในองค์กร/หน่วยงานหรือแสวงหาสารสนเทศจากแหล่งบริการสารสนเทศต่าง ๆ และยังสามารถส่งหรือถ่ายโอนสารสนเทศที่ได้ไปให้ผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง (Information Transfer)
- 6) การแสวงหาสารสนเทศอาจประสบความสำเร็จ (Success) คือสามารถหาสารสนเทศที่ตอบสนองความต้องการของตนได้หรือล้มเหลว (Failure) คือค้นหาสารสนเทศที่ต้องการไม่พบจึงต้องค้นหาสารสนเทศอีกครั้ง
- 7) เมื่อได้สารสนเทศที่ต้องการแล้วจะนำสารสนเทศนั้นไปใช้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ตัวแบบทั่วไปของพฤติกรรมสารสนเทศของ Wilson สามารถอธิบายลักษณะที่สำคัญดังภาพที่ 2.3 ดังนี้

1) จุดเริ่มต้นที่นำไปสู่พฤติกรรมสารสนเทศ คือ “ความต้องการสารสนเทศ” โดยเน้นความต้องการของบุคคลที่แสวงหาสารสนเทศนั้น ๆ กล่าวได้ว่าเป็นความต้องการสารสนเทศในบริบทของผู้แสวงหาสารสนเทศ (Person-in-Context)

2) ความแตกต่างประการหนึ่งที่สำคัญระหว่างตัวแบบทั่วไปและตัวแบบเดิมคือ ตัวแบบทั่วไปจะระบุถึง “ตัวแปรแทรกซ้อน (Intervening Variable)” ซึ่งอาจเป็นตัวสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการแสวงหาสารสนเทศ แบ่งออกเป็นหลายด้าน ดังนี้

(1) คุณลักษณะเฉพาะบุคคล (Personal Characteristic) เช่น บัณฑิต หรือคุณลักษณะด้านอารมณ์ด้านสติปัญญา (Cognitive) ระดับการศึกษา และพื้นฐานความรู้ของผู้แสวงหาสารสนเทศ

(2) ตัวแปรด้านประชากร (Demographic Variable) เช่น อายุ เชื้อชาติ เพศ และศาสนา

(3) ตัวแปรเชิงสังคมหรือระหว่างบุคคล (Social/Interpersonal Variable) มักเกี่ยวข้องกับการแสวงหาสารสนเทศจากบุคคลอื่นในสังคม เช่น ทักษะการให้บริการสารสนเทศ การทำงานที่มีการแข่งขันระหว่างเพื่อนร่วมงาน

(4) ตัวแปรด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Variable) เช่น เวลาที่ใช้ในการแสวงหาสารสนเทศ และความเชื่อพื้นฐานของบุคคล

(5) คุณลักษณะของแหล่งสารสนเทศ (Information Source Characteristic) เช่น การเข้าถึงแหล่งสารสนเทศ และความน่าเชื่อถือของแหล่งสารสนเทศ

2.11 แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการแสวงหาสารสนเทศ

2.11.1 ความหมายของพฤติกรรมกรรมการแสวงหาสารสนเทศ

พฤติกรรมกรรมการแสวงหาสารสนเทศ (Information-Seeking Behavior) เป็นกิจกรรมหรือกระบวนการที่บุคคลจะกระทำเพื่อให้ได้สารสนเทศที่ต้องการ ซึ่งมีผู้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

Chen และ Hernon (1982 : 9) กล่าวว่าพฤติกรรมกรรมการแสวงหาสารสนเทศหมายถึงกิจกรรมที่บุคคลกระทำเพื่อหาข้อมูล ข่าวสารเพื่อสนองความต้องการของตน จะแสดงออกและนำไปสู่พฤติกรรมกรรมการแสวงหาสารสนเทศในการแก้ปัญหาหรือตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งและจบลงเมื่อไม่ต้องการสารสนเทศดังกล่าวแล้ว

Ellis (1997 : 216) กล่าวว่าพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศหมายถึงบริบทใดก็ตามที่สารสนเทศได้รับการแสวงหาซึ่งครอบคลุมการแสวงหาสารสนเทศทุกรูปแบบ

Wilson (2000 : 50) กล่าวว่าพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศคือการแสวงหาสารสนเทศอย่างมีวัตถุประสงค์โดยเกิดจากความต้องการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ทั้งนี้ในระหว่างแสวงหาสารสนเทศ ผู้แสวงหาสารสนเทศต้องมีปฏิสัมพันธ์กับระบบสารสนเทศ ซึ่งอาจเป็นระบบสารสนเทศโดยมนุษย์ เช่น ห้องสมุด หนังสือพิมพ์หรือปฏิสัมพันธ์กับระบบสารสนเทศด้วยคอมพิวเตอร์ เช่น เวิลด์ไวด์เว็บ เป็นต้น

Budd (2001 : 256) กล่าวว่าพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศหมายถึงการกระทำของบุคคลในการสืบค้นหรือสอบถามเกี่ยวกับเนื้อหาซึ่งมีความสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลนั้น

อารีย์ ชื่นวัฒนา (2545 : 111) กล่าวว่าพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศหมายถึงกิจกรรมหรือปฏิสัมพันธ์ที่บุคคลกระทำการแสวงหาสารสนเทศอย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อสนองความต้องการของตน

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศหมายถึงพฤติกรรมของผู้ใช้สารสนเทศที่กระทำขึ้นเพื่อค้นหาสารสนเทศที่ต้องการจากแหล่งสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยกระบวนการแสวงหาสารสนเทศจะเริ่มขึ้นเมื่อผู้ใช้พบว่าตนเองต้องการสารสนเทศเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งและสิ้นสุดลงเมื่อผู้ใช้ได้รับสารสนเทศที่ต้องการหรือไม่มีความต้องการสารสนเทศนั้นอีก โดยแบ่งพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศออกเป็น 4 ประเภท คือ (สมพร พุทธาพิทักษ์ผล, 2545 : 57)

1) การตั้งใจที่ตนมิได้ริเริ่ม (Passive Attention) เช่น การได้รับแจ้งคิดต่าง ๆ จากการดูละครโทรทัศน์แม้ว่าจะไม่มีเจตนาที่จะแสวงหาสารสนเทศแต่ถือว่าการได้รับสารสนเทศได้เกิดขึ้น

2) การค้นโดยตนมิได้ริเริ่ม (Passive Search) หมายถึงในขณะที่กำลังค้นหาสารสนเทศเรื่องหนึ่งแต่ยังได้รับสารสนเทศอีกเรื่องหนึ่งด้วย

3) การค้นที่ตนริเริ่มขึ้น (Active Search) หมายถึงการที่บุคคลต้องการสารสนเทศและเริ่มค้นหาสารสนเทศจากระบบสารสนเทศในสถาบันบริการสารสนเทศหรือแหล่งสารสนเทศต่าง ๆ

4) การค้นที่ดำเนินการอยู่ (Ongoing Search) เป็นการค้นหาสารสนเทศในเรื่องที่บุคคลนั้นมีความรู้หรือมีสารสนเทศเรื่องนั้นอยู่แล้ว เพียงต้องการแสวงหาสารสนเทศเพิ่มเติม เช่น เรื่องใหม่ ๆ หรือรายละเอียดเฉพาะเจาะจงที่ขาดหายไปเท่านั้น

2.12 ตัวแบบสำคัญที่เกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการแสวงหาสารสนเทศ

พฤติกรรมสารสนเทศ

2.12.1 ความหมายของพฤติกรรมสารสนเทศ

เป็นพฤติกรรมของบุคคลหนึ่ง ที่จะเชื่อมโยงบุคคลนั้นให้เข้าถึงแหล่งสารสนเทศ โดยผ่านช่องทางการเผยแพร่เพื่อให้ได้สารสนเทศนั้นมา โดยวิลสันให้แนวคิดไว้ว่า ความต้องการสารสนเทศของแต่ละบุคคลนั้นนำไปสู่พฤติกรรมต่างกัน

2.12.2 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมสารสนเทศกับพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง

1) พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศ คือ การแสวงหาสารสนเทศอย่างมีวัตถุประสงค์ตามความต้องการ และบุคคลนั้นมีปฏิสัมพันธ์กับระบบสารสนเทศในระหว่างแสวงหา

2) พฤติกรรมการค้นหาสารสนเทศ คือ ผู้ค้นมีปฏิสัมพันธ์กับระบบสารสนเทศ เช่น การใช้เมาส์ การใช้ความคิด ความรู้

2.12.3 ตัวแบบพฤติกรรมสารสนเทศของวิลสัน

คือพฤติกรรมสารสนเทศที่ครอบคลุมพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง 2 ด้าน คือ พฤติกรรมการแสวงหา และพฤติกรรมการใช้สารสนเทศ ซึ่งพฤติกรรมสารสนเทศของผู้ใช้นั้นเกิดจากความต้องการสารสนเทศ ผู้ใช้จึงต้องแสวงหาสารสนเทศ และในกระบวนการแสวงหาอาจเกิดการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น และการส่งหรือถ่ายโอนสารสนเทศที่ได้ไปให้ผู้อื่นด้วย ผลที่ได้จากการแสวงหาอาจประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลว ซึ่งต้องย้อนกลับไปค้นหาสารสนเทศอีกครั้ง จนกว่าจะได้สารสนเทศตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

2.12.4 ตัวแบบทั่วไปของพฤติกรรมสารสนเทศ

ลักษณะสำคัญของตัวแบบทั่วไปของพฤติกรรมสารสนเทศ คือ เกิดจากพฤติกรรมความต้องการสารสนเทศ ซึ่งตัวแบบทั่วไปจะมีตัวแปรแทรกซ้อน ที่สนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการแสวงหาสารสนเทศได้ เช่น คุณลักษณะเฉพาะบุคคล ตัวแปรด้านประชากร ตัวแปรเชิงสังคมหรือระหว่างบุคคล ตัวแปรด้านสิ่งแวดล้อม คุณลักษณะของแหล่งสารสนเทศ เป็นต้น มีการนำทฤษฎีด้านจิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์ที่สำคัญ 3 ด้าน ในการอธิบายสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการแสวงหาสารสนเทศ ได้แก่ ทฤษฎีด้านความเครียดและการเผชิญปัญหา ทฤษฎีความเสี่ยงและรางวัล และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศ การประมวลและใช้สารสนเทศ

2.12.5 ตัวแบบการแสดงออกถึงระดับความต้องการสารสนเทศของบุคคล

เทย์เลอร์เสนอแนวคิดในการระบุความต้องการสารสนเทศ ที่ผู้ใช้ต้องผ่านกระบวนการถามคำถามใน 4 ระดับ คือ 1) ระดับจิตใต้สำนึก เป็นการต้องการสารสนเทศแบบรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม แต่สามารถระบุความต้องการออกมาได้ 2) ระดับจิตสำนึก เป็นความต้องการที่เป็นความคิดอยู่ในสมองของผู้ใช้ แบบคลุมเครือ ไร้จุดหมาย 3) ระดับที่แสดงออกถึงความต้องการ ผู้ใช้สามารถระบุได้ชัดเจนถึงสิ่งที่ต้องการ และ 4) ระดับปรับตามระบบหรือบริการสารสนเทศ เป็นระดับความต้องการที่ผู้ใช้ปรับเปลี่ยนเพื่อถามระบบ

2.12.6 ตัวแบบความต้องการสารสนเทศในสภาพแวดล้อมทางการงาน

แนวคิดของ Wilson ความต้องการเกิดจากความต้องการทางวัตถุ อารมณ์ และสติปัญญาที่เป็นแรงผลักดันให้แสวงหา ทั้งจากหน้าที่การงานที่ถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อม ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและกายภาพ ในการแสวงหาสารสนเทศนั้นอาจมีข้อจำกัดส่วนบุคคล คือ ระดับการศึกษา ฐานะบุคคล เช่น ทักษะของผู้ให้บริการ และสุดท้ายจากสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเวลาหรือวัฒนธรรมเป็นต้น

2.12.7 ตัวแบบเซ็นส์เมกกิง (sense-making)

Brenda Devin เป็นตัวแบบที่พัฒนาขึ้นในสาขาพฤติกรรมการสื่อสาร โดยใช้วิธี Sense-making คือการที่บุคคลเกิดปัญหา เกิดช่องว่างของความรู้ก็ขาดความรู้จึงเกิดการใช้สารสนเทศในการเชื่อมโยงช่องว่างนั้นผลลัพธ์ที่ได้คือเกิดความรู้ ความเข้าใจ โดยเน้นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์และการสังเกต

2.17.8 ตัวแบบพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศ

มี 3 รูปแบบ คือ แบบของ Ellis' Behavioral Model of Information Seeking แบบของ Bate' Berrypicking Model และแบบของ Kuhlthau's Information Search Process (ISP) ตัวแบบทั้งสามมีลักษณะสำคัญคือ เป็นผลมาจากการศึกษาวิจัย เน้นผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง โดยพิจารณาถึงความต้องการ และสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศอย่างแท้จริง

1) ตัวแบบของ Ellis เป็นผลมาจากการศึกษาพฤติกรรมการแสวงหาของนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ ประกอบด้วยพฤติกรรม 8 อย่างคือ การเริ่มต้น การเชื่อมโยงร้อยเรียง การสำรวจเลือกดู การแยกแยะ การตรวจตรา การดึงสารสนเทศออกมา การตรวจสอบ และการจบ ตัวแบบนี้มีประโยชน์ต่อการออกแบบระบบการค้นคืน เช่นระบบไฮเปอร์เท็กซ์

2) ตัวแบบของ Bate เป็นตัวแบบการค้นหาสารสนเทศออนไลน์และระบบอื่นๆ โดยเปรียบเทียบกระบวนการค้นหาสารสนเทศกับการเก็บลูกเบอรี่ซึ่งเก็บทีละลูก

เหมือนกับการค้นหาสารสนเทศจากจุดใดจุดหนึ่งแล้วขยายการค้นหาต่อไปเรื่อยๆ ตัวแบบนี้มีประโยชน์ต่อการออกแบบระบบ เช่น ในส่วนของฐานข้อมูลและส่วนต่อประสาน

การค้นตามตัวแบบเบอรีฟกิง คือค้นตามเชิงอรรถ ค้นจากตัวเล่มวารสาร การกราดตรวจบริเวณที่เก็บสารสนเทศ การค้นเรื่องในบรรณานุกรม สารสังเขป วรรณคดี และการค้นชื่อผู้แต่ง

3) ตัวแบบของ Kuhlthau หรือ ISP เป็นผลมาจากการวิจัย 5 ชิ้นซึ่งสะท้อนให้เห็นประสบการณ์ร่วมของผู้ใช้ในกระบวนการแสวงหาสารสนเทศ ทั้งจิตพิสัย และพุทธิพิสัยเข้าไว้ด้วยกัน โดยกระบวนการค้นหามี 6 ขั้นตอนคือ การริเริ่ม การเลือก การสำรวจ การสร้างกรอบแนวคิดของหัวเรื่องที่ต้องการ การรวบรวมและการนำเสนอ ตัวแบบนี้มีประโยชน์ต่อการวินิจฉัยปัญหาของผู้ใช้ ซึ่งผู้ให้บริการจะได้ให้ความช่วยเหลือที่เหมาะสม

3 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ

3.1 ความหมายภัยพิบัติทางธรรมชาติ

พูลศิริ ชูชีพ (2548) กล่าวว่า ภัยพิบัติทางธรรมชาติ หมายถึง มหันตภัยที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันเป็นการนำมาซึ่งการทำลายล้างทั้งชีวิตและทรัพย์สิน และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพดั้งเดิม โดยยากที่จะคาดการณ์ได้

คู่มือฝึกอบรมการปลูกจิตสำนึกเพื่อเตรียมพร้อมรับภัยน้ำท่วม (2553) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ภัย” “ภัยพิบัติ” และ ความแตกต่างระหว่างภัยและภัยพิบัติเอาไว้ ดังนี้

ภัย (Hazard) หมายถึง อันตรายที่เกิดจากธรรมชาติหรือจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งนำมาซึ่งความสูญเสียหรือความเสียหาย แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

3.1.1..ภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม วาตภัย ดินถล่ม ภัยแล้ง ไฟป่า และแผ่นดินไหว เป็นต้น

3.1.2 ภัยที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยจากการใช้รถใช้ถนน อัคคีภัย ภัยจากสารเคมี ภัยสารพิษจากโรงงาน ภัยจากระเบิด และภัยจากการก่อการร้าย เป็นต้น

ภัยพิบัติ (Disaster) หมายถึง ภัยที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือจากการกระทำของมนุษย์ และส่งผลกระทบหรือสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของคนในสังคมหรือชุมชน โดยชุมชนที่ประสบภัยพิบัติไม่สามารถจัดการกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง

ความแตกต่างระหว่างภัยและภัยพิบัติ กล่าวคือการที่ภัยจะพัฒนาไปเป็นภัยพิบัติได้นั้น ต้องมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 ประการ ได้แก่

1) **ภัย (Hazard)** หมายถึง อันตรายที่เกิดจากธรรมชาติหรือจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งนำมาซึ่งความสูญเสียหรือความเสียหาย

2) **ความอ่อนแอ (Vulnerability)** หมายถึง ปัจจัยทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เอื้อให้เกิดผลกระทบจากภัยนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น

3) **ศักยภาพหรือความสามารถในการจัดการกับภัย (Capacity)** หมายถึง ความสามารถในการจัดการหรือรับมือกับภัยที่เกิดขึ้น โดยการใช้ทักษะ องค์ความรู้ และทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในการตอบสนองและเตรียมการรับมือกับภัย

3.2 คำจำกัดความที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ

รังสฤษฎ์ ศรีเมือง (2555) ได้ให้คำจำกัดความที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติไว้ดังนี้

3.2.1 ภัยพิบัติ (Disaster) หมายถึง เหตุการณ์หรือสถานะที่ไม่เป็นปกติของสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบรุนแรงต่อการดำรงอยู่ของชุมชน ทำความเสียหายอย่างกว้างขวางต่อมนุษย์ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ขนาดชุมชนเล็กหรือใหญ่ เป็นตัวกำหนดความรุนแรงและผลกระทบของภัยพิบัติ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติหรือมนุษย์เป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้น ภัยพิบัติอาจเกิดขึ้นได้อย่างเฉียบพลัน เกิดขึ้นอย่างฉุกเฉิน มีผลกระทบในระยะสั้น ๆ หรืออาจเกิดสะสมมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง แล้วจึงมีผลกระทบอย่างต่อเนื่องยาวนานก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรูปแบบและลักษณะของความผิดปกติที่เกิดขึ้นนั้นๆ และประเภทของภัยพิบัติที่เกิดขึ้น

3.2.2 ภัยอันตราย (Hazard) หมายถึง เหตุการณ์ ป्राกฏการณ์ ตามธรรมชาติ หรือจากกิจกรรมของมนุษย์หรือสิ่งอื่นใด ที่สามารถสร้างความเสียหายต่อร่างกาย ชีวิต ทรัพย์สิน หรือความเสื่อมโทรมต่อสิ่งแวดล้อม

3.2.3 ภัยธรรมชาติ (Natural Disaster) หมายถึง ภัยอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และมีผลกระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของมนุษย์ และถ้าภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นนั้นมีความรุนแรงหรือเป็นมหันตภัยที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันเป็นการนำมาซึ่งการทำลายล้างทั้งชีวิตและทรัพย์สิน และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพดั้งเดิม โดยยากที่จะคาดการณ์ได้ จะเรียกว่า “ภัยพิบัติทางธรรมชาติ”

3.2.4 ภัยพิบัติที่เกิดจากมนุษย์หรือมนุษย์มีความเกี่ยวข้อง (Human-Related or Man-Made Disaster) หมายถึง ภัยอันตรายต่าง ๆ ที่มีสาเหตุเกิดขึ้นจากมนุษย์หรือมนุษย์มีความเกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและทางอ้อม และมีผลกระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของมนุษย์เอง

3.2.5 ความเปราะบาง (Vulnerability) ระดับหรือความเปราะบางต่อแหลมขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่อาจได้รับความเสียหายจากภัยอันตรายที่เกิดขึ้นเมื่ออยู่บริเวณพื้นที่เสี่ยง หรือ Elements at Risk

3.2.6 องค์ประกอบของความเปราะบาง (Vulnerable Elements) ได้แก่ มนุษย์ โครงสร้างพื้นฐาน สิ่งปลูกสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น สัตว์ สัตว์เลี้ยง และสิ่งมีชีวิต เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

3.2.7 การจัดการภัยพิบัติ (Disaster Management) หมายถึงการดำเนินการต่าง ๆ ในช่วงก่อน ระหว่าง และหลังเหตุการณ์ภัยพิบัติ เพื่อควบคุมภัยพิบัติ และเพื่อจัดหาคอบให้ ความช่วยเหลือบุคคล และ/หรือชุมชนที่อยู่ในอันตรายให้หลีกเลี่ยง ลด และฟื้นตัวจากผลกระทบจากภัยพิบัติ

3.2.8 ความเสี่ยงต่อภัยพิบัติ (Risk) หมายถึงความเป็นไปได้ที่จะเกิดความเสียหายหรือคาดว่าจะมีความเสียหายทั้งในชีวิต การบาดเจ็บ สูญเสียทรัพย์สิน ส่งผลกระทบต่อ ความเป็นอยู่ ต่อธุรกิจ เศรษฐกิจ หรือความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลกระทบมาจาก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ หรือมนุษย์ และสถานะที่มีความเปราะบาง

3.2.9 การลดความเสี่ยงของภัยพิบัติ (Mitigation) หมายถึงองค์ประกอบของ กรอบความคิดที่พิจารณาว่าจะลดความเปราะบาง และความเสี่ยงต่อภัยพิบัติที่มีต่อปัจเจกบุคคล กลุ่ม ชุมชน และสังคมทั้งหมดลงได้ การหลีกเลี่ยงโดยการป้องกัน กำหนดขอบเขตโดยการ บรรเทา และการเตรียมพร้อมต่อผลกระทบที่จะเกิดจากภัยพิบัติ ภายใต้การพัฒนาอย่างยั่งยืน

3.2.10 ขนาดและระดับความรุนแรงของภัยพิบัติ (Magnitude & Intensity) คือ ขนาดของภัยพิบัติและระดับความรุนแรงของผลกระทบหรือความเสียหายที่เกิดจากขนาดของภัย พิบัติที่เกิดขึ้น โดยที่ภัยพิบัติบางประเภทจะพิจารณาควบคู่กันไปด้วย Magnitude และ Intensity เช่น แผ่นดินไหว หรือ ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น และทั้งนี้สามารถบ่งชี้หรือวัดความเสียหายโดยรวม ของแต่ละเหตุการณ์ มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไปตามลักษณะภัยพิบัติที่ต่างชนิดหรือต่าง ลักษณะกัน ซึ่งทั้งขนาดและระดับความรุนแรงมักจะแสดงผลเป็นปริมาณเชิงคณิตศาสตร์ เช่น Richter Scale และ Mercalli Intensity Scale สำหรับขนาดและความรุนแรงแผ่นดินไหวและ Saffir-Simpson Scale สำหรับ Tropical Cyclones และ Fujita Tornado Intensity Scale สำหรับพายุทอร์นาโด เป็นต้น Magnitude อาจหมายถึงพลังงานทั้งหมดที่ปลดปล่อยออกมาในแต่ละ เหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกิด หรือจากการควรวัดกันระหว่างพลังงานที่กระทำ เวลาที่กระทำ ความถี่ของการเกิดซ้ำหรือความต่อเนื่องของภัยพิบัติที่มีลักษณะเป็นชุด ขนาดพื้นที่ ๆ ถูกกระทำ หรือพื้นที่ ๆ เกี่ยวข้อง และความเสียหายที่เกิดต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์

3.2.11 การวางแผนด้านภัยพิบัติ (Planning) โดยทั่วไปแล้วคือขั้นตอน ขบวนการที่ใช้พัฒนาเตรียมการการวางแผนเพื่อป้องกัน บรรเทา ฟื้นฟู สำหรับเหตุการณ์ภัยพิบัติ ที่อาจเกิดขึ้น โดยองค์ประกอบการวางแผนจะครอบคลุมถึงระบบการเตือนภัย การกำหนดเขต ปลอดภัย บ้านพักผู้ประสบภัยหรือที่อยู่อาศัยชั่วคราว การอพยพย้ายที่อยู่อาศัยถาวร การจัดการ หรือจัดหาหนทางเส้นทางไปสู่ที่ปลอดภัย การบริหารจัดการ การซักซ้อม การให้ความรู้ความ เข้าใจในภัยพิบัติต่อประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วมีการดำเนินการวางแผนเกี่ยวข้อง ใน 3 ระดับ ได้แก่

1) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ ที่มีความเกี่ยวข้องการกำหนดองค์กร และ หน่วยงานต่าง ๆ ที่รับผิดชอบในระดับสนับสนุนช่วยเหลือต่อภัยพิบัติที่ยังไม่อาจชี้ชัดบริเวณที่อาจ เกิด และยังไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใด

2) การวางแผนเฉพาะกิจ เพื่อพร้อมรับมือกับภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้น ณ บริเวณที่สามารถชี้ชัดได้ และสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา หรือช่วงเวลาที่เกิดถี่ที่สุด และ

3) การวางแผนฉุกเฉิน ด้านภัยพิบัติหรือการวางแผนรับภัยล่วงหน้าที่มี ลักษณะเวลากระชั้นชิด โดยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับลักษณะของภัยและขั้นตอนการปฏิบัติ รับมือ ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญและมีอำนาจตัดสินใจมักถูกเรียกว่าผู้อำนวยการภาวะฉุกเฉิน

3.3 ประเภทของภัยพิบัติ

พลศิริ ชูชีพ (2548) ได้จำแนกประเภทของภัยพิบัติทางธรรมชาติในประเทศไทย ออกเป็น 8 ประเภท ดังนี้

3.3.1 วาตภัย จำแนกได้ 2 ประเภท ดังนี้

1) วาตภัยจากพายุฤดูร้อน เกิดขึ้นในช่วงฤดูร้อน เกิดจากลูกกระเเส อากาศกระทำให้อุณหภูมิสูงขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการกลั่นตัวของไอน้ำเป็นละอองน้ำและมี การเสียดสีระหว่างละอองน้ำกับอากาศจนเกิดประจุไฟฟ้า จึงทำให้เกิดพายุฝนฟ้าคะนองและอาจมี ลูกเห็บ ทำความเสียหายได้ในบริเวณเล็กๆ ช่วงเวลาสั้น ๆ ความเร็วลมประมาณ 50 กิโลเมตรต่อ ชั่วโมง

2) วาตภัยจากพายุฤดูหนาว จะเกิดขึ้นในช่วงฤดูฝน เป็นพายุที่ เกิดขึ้นเหนือทะเลจีนใต้ และมหาสมุทรแปซิฟิกในเขตร้อน มีศูนย์กลางประมาณ 200 กิโลเมตร มีลมพัดเวียนรอบศูนย์กลางที่สทวนเข็มนาฬิกาในซีกโลกเหนือ ศูนย์กลางเป็นวงกลมประมาณ 15- 60 กิโลเมตร

3.3.2 อุทกภัย เกิดจากฝนตกหนักต่อเนื่องเป็นเวลานาน มีสาเหตุจาก พายุหมุนเขตร้อน มรสุมตะวันตกเฉียงใต้กำลังแรง ร่องความกดอากาศต่ำกำลังแรง และแผ่นดินไหวทำให้เขื่อนแตก อุทกภัยแบ่งได้ 2 ประเภท

1) **อุทกภัยจากน้ำป่าไหลหลากและน้ำท่วมฉับพลัน** เกิดจากฝนตกหนักติดต่อกันหลายชั่วโมง ดินชุ่มชื้นน้ำไม่ทัน น้ำฝนไหลป่าเหนือผิวดินลงสู่พื้นราบอย่างรวดเร็ว ความแรงของน้ำทำลายต้นไม้ อาคาร ถนน สะพาน ชีวิต ทรัพย์สิน

2) **อุทกภัยจากน้ำท่วมขังและน้ำเอ่อนอง** เกิดจากน้ำในแม่น้ำ ลำธารล้นตลิ่ง มีระดับสูงเกินจากภาวะปกติ ท่วมและแช่ขัง ทำให้การคมนาคมชะงัก เกิดโรคระบาด ทำลายสาธารณูปโภค และพืชผลการเกษตร

3.3.3 พายุภัย ภัยธรรมชาติซึ่งเกิดจาก ฝนแล้ง ไม่ตกตามฤดูกาล มีสาเหตุจาก พายุหมุนเขตร้อนเคลื่อนผ่านประเทศไทยน้อย ร่องความกดอากาศต่ำมีกำลังอ่อน มรสุมตะวันตกเฉียงใต้มีกำลังอ่อน เกิดภาวะฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน หรือเกิดปรากฏการณ์เอลนีโญรุนแรง ทำให้ฝนน้อยกว่าปกติ ทำให้ผลผลิตการเกษตรเสียหาย

3.3.4 พายุฝนฟ้าคะนอง ภัยธรรมชาติซึ่งเกิดจากฝนฟ้าคะนอง และลมแรง อากาศร้อนลอยสูงขึ้น อากาศข้างเคียงไหลเข้ามาแทนที่ ไอน้ำกลั่นตัวเป็นเมฆ ทวีความสูงมากขึ้น มีฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า เกิดพายุฝนฟ้าคะนอง ลมกระโชกแรง บางครั้งมีลูกเห็บ หากตกต่อเนื่องหลายชั่วโมง อาจเกิดน้ำป่าไหลหลาก น้ำท่วมฉับพลัน อาจเกิดพายุหมุน หรือพายุวงช้างซึ่งมีกำลังลมแรงมาก ทำความเสียหายบริเวณที่เคลื่อนตัวผ่าน

3.3.5 แผ่นดินไหว ภัยธรรมชาติซึ่งเกิดจากการปลดปล่อยพลังงานใต้พิภพ จาก การเกิดภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินเลื่อน แผ่นดินถล่ม และเกิดจากมนุษย์ เช่น ระเบิดปรมาณู แผ่นดินไหวในประเทศไทยมักเกิดขึ้นบริเวณภาคเหนือ

3.3.6 แผ่นดินถล่ม เกิดจากการเคลื่อนที่ของแผ่นดินและกระบวนการซึ่งเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของดินและหิน เนื่องจากแรงดึงดูดของโลก ตามความลาดชันของลาดเขา

3.3.7 ไฟป่า ภัยธรรมชาติซึ่งเกิดจากมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ ได้แก่การเผาหาของป่า เผาไร่ไร่เลื่อนลอย เผากำจัดวัชพืช ส่วนน้อยที่เกิดจากการเสียดสีของต้นไม้แห้ง ทำให้เกิดมลพิษ ในอากาศมากขึ้น ผงฝุ่น คาร์บอนไฟกระจายในอากาศทั่วไป ไม่สามารถลอยขึ้นเบื้องบนได้ มองเห็นไม่ชัดเจน สุขภาพเสื่อม พืชผลการเกษตรด้อยคุณภาพ แหล่งทรัพยากรลดลง

3.3.8 สึนามิ (Tsunami) เป็นคลื่นขนาดยักษ์ที่เกิดจากการแทนที่น้ำอย่างรุนแรง ทำให้มวลของน้ำเกิดการเคลื่อนที่ด้วยความเร็วสูง ในลักษณะเดียวกันกับการโยนก้อนหินลงในน้ำ

แล้วเกิดระลอกคลื่นแผ่ออกจากจุดที่ก้อนหินตกกระทบ ปรากฏการณ์ธรรมชาติบางอย่าง ได้แก่ ภูเขาไฟระเบิดในทะเล แผ่นดินไหวหรือแผ่นดินถล่มในทะเล และอุกกาบาต หรือดาวหางที่ตกลงในทะเล จะทำให้เกิดปรากฏการณ์แทนที่น้ำในลักษณะดังกล่าวอย่างรุนแรง ทำให้มวลของน้ำเคลื่อนที่ด้วยความเร็วสูง เกิดเป็นคลื่นสึนามิที่มีพลังงานมหาศาลและมีความเร็วสูงมาก ในระหว่างที่สึนามิเคลื่อนที่อยู่ในมหาสมุทรจะมีลักษณะเป็นคลื่นใต้น้ำ ที่เห็นเป็นเพียงระลอกสูงราว 30 เซนติเมตร ถึง 1 เมตรเท่านั้น แต่เมื่อสึนามิเคลื่อนที่เข้าหาฝั่ง สู่เขตนํ้าตื้น ความเร็วจะลดลง ในขณะที่ความสูงของคลื่นกลับยิ่งทวีขึ้น

สรุปภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 8 ประเภท คือ วาตภัย อุทกภัย ทุพภิกขภัย พายุฝนฟ้าคะนอง แผ่นดินไหว แผ่นดินถล่ม ไฟป่า และ สึนามิ

3.4 ความหมายของลมฟ้าอากาศและพายุ

ทวิตา กมลเวช (2554) ได้กล่าวถึง ลมฟ้าอากาศและพายุ ซึ่งหัวข้อนี้ได้อ้างอิงมาจากบทความ “ลมฟ้าอากาศ” ของ ดร.วัฒนา กันบัว กรมอุตุนิยมวิทยา ดังนี้

3.4.1 ลมฟ้าอากาศและพายุ เป็นชั้นบรรยากาศใกล้ผิวโลกซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิอากาศ ความเร็วลม ความกดอากาศ และปริมาณไอน้ำในอากาศ โดยมีดวงอาทิตย์ แหล่งพลังงานที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศ เพราะดวงอาทิตย์ส่งพลังงานคลื่นสั้นผ่านชั้นบรรยากาศลงสู่ผิวโลก บางส่วนกระเจิงโดยโมเลกุลของก๊าซและฝุ่นละอองในบรรยากาศ บางส่วนสะท้อนจากก้อนเมฆลงสู่ผิวดิน บางส่วนถูกสะสมไว้ในดิน ทำให้ดินมีอุณหภูมิสูงขึ้น และในทางตรงกันข้าม ผิวโลก อากาศ เมฆ ไอน้ำ ดินไม้ ดิน หิมะ แหล่งน้ำ ก็มีการแผ่กระจายคลื่นช่วงยาวสู่บรรยากาศตลอดเวลา เช่นกัน อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงของชั้นบรรยากาศใกล้ผิวโลกที่เรียกว่า ลมฟ้าอากาศ จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาสั้น ๆ เช่น ลักษณะอากาศระยะเวลา 1 สัปดาห์ที่แล้วมา หรือลักษณะอากาศในระยะเวลาเวลา 1 ชั่วโมงข้างหน้า

3.4.2 พายุฟ้าคะนอง (Thunder Storms) เกิดขึ้นในขณะที่อากาศไม่มีเสถียรภาพ นั่นคือ เกิดกระแสอากาศที่ไหลขึ้นทางแนวตั้ง (Updraft) อย่างรวดเร็ว ความร้อนแฝงที่เกิดจากการรวมตัวของไอน้ำในอากาศ เป็นพลังงานสำคัญของพายุที่ทำให้เกิดกระแสอากาศปั่นป่วน มีทั้งฟ้าแลบซึ่งเกิดการเคลื่อนที่ของประจุไฟฟ้าขนาด 10 ล้านถึง 100 ล้านโวลต์ ทำให้เกิดความร้อนในอากาศประมาณ 15,000 ถึง 30,000 องศาเซลเซียส และฟ้าร้องซึ่งเกิดการขยายตัวของอากาศ อัตราความเร็วของลมรุนแรงแตกต่างกันซึ่งเป็นอันตรายต่อการขึ้น-ลงของเครื่องบิน หรือการที่เครื่องบินบินผ่านพายุฝนฟ้าคะนองนั้น ๆ เมื่อพายุฟ้าคะนองพัฒนาถึงขั้นสมบูรณ์ กระแสอากาศส่วนหนึ่งจะไหลลงอย่างรวดเร็ว (Downdraft) อาจมีความเร็วลมถึง 200 กิโลเมตรต่อชั่วโมง

3.4.3 พายุวงช้าง (Tornado) หมายถึง พายุที่เกิดจากการหมุนของอากาศภายใต้เมฆคิวมูโลนิมบัส ด้วยความเร็วสูงมาก จะเห็นเมฆมีลักษณะคล้ายวงช้างยื่นงวงลงมาจากฐานเมฆลงมาสัมผัสพื้นดิน ทำให้เศษวัสดุต่าง ๆ หมุนรอบเข้าในตัวพายุ ยกตัวขึ้นเป็นลำ ความกดอากาศต่ำบริเวณศูนย์กลางของพายุต่ำมาก 650 กิโลเมตรต่อชั่วโมง บางครั้งพายุนี้อาจเกิดเหนือพื้นน้ำทำให้เกิดลักษณะน้ำหมุนพุ่งขึ้นไปในอากาศ เรียกว่า นาคเล่นน้ำหรือพวยน้ำ สำหรับประเทศไทย ยังไม่มีรายงานการเกิดพายุวงช้างที่รุนแรง แต่พายุฝนฟ้าคะนองรุนแรงมักจะเกิดในเดือนเมษายน ถึงเดือนพฤษภาคมซึ่งเป็นฤดูร้อน และบางครั้งเราเรียกว่า พายุฤดูร้อน

3.4.4 พายุหมุนเขตร้อน (Tropical Cyclone) เกิดในช่วงฤดูร้อนและปลายฤดูร้อน ก่อตัวขึ้นเหนือทะเลที่มีอุณหภูมิปกคลุมสูงกว่า 27 องศาเซลเซียสเล็กน้อย แนวละติจูดประมาณ 5 ถึง 20 องศาเหนือและใต้ และมีคาบเวลาเกิดค่อนข้างแน่นอนของแต่ละปี ด้านการก่อตัวของพายุหมุนเขตร้อนจะเริ่มจากหย่อมความกดอากาศต่ำเหนือทะเลหรือมหาสมุทร มีการพัฒนาจนกลายเป็นพายุไต้ฝุ่น และจะอ่อนกำลังจนสลายตัวในที่สุด

ขนาดของพายุหมุนเขตร้อน แบ่งขนาดความรุนแรงของพายุตามความเร็วลมสูงสุดรอบศูนย์กลาง ดังนี้

- 1) พายุดีเปรสชัน (Depression) เป็นพายุหมุนเขตร้อนกำลังอ่อน ความเร็วสูงสุดไม่เกิน 61 กิโลเมตรต่อชั่วโมง
- 2) พายุโซนร้อน (Tropical Storm) เป็นพายุที่มีความรุนแรงปานกลาง ความเร็วสูงสุดตั้งแต่ 62 ถึง 117 กิโลเมตรต่อชั่วโมง
- 3) พายุไต้ฝุ่น (Typhoon) เป็นระดับของพายุหมุนเขตร้อนที่มีความรุนแรงมากที่สุด ความเร็วลมเกิน 118 กิโลเมตรต่อชั่วโมงขึ้นไป

พายุหมุนเขตร้อนที่เคลื่อนเข้าสู่ประเทศไทยเกิดจาก มหาสมุทรแปซิฟิก ทะเลจีนใต้ มีน้อยครั้งที่เกิดจากมหาสมุทรอินเดียและอ่าวเบงกอล ขณะที่พายุอยู่ในทะเลจะมีกำลังแรงมาก เป็นพายุหมุนเขตร้อนขนาดใหญ่ แต่เมื่อเคลื่อนตัวขึ้นฝั่งเข้าสู่ประเทศไทยจะอ่อนกำลังลงเนื่องจากมีแรงเสียดทานจนลดกำลังลงจนกลายเป็นดีเปรสชันที่ทำให้เกิดฝนตกหนักติดต่อกัน ทำให้เกิดน้ำท่วมได้

3.4.5 คลื่นพายุซัดฝั่ง (Storm Surge) คือ การเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเลใกล้ชายฝั่งซึ่งมีความสัมพันธ์กับระดับความกดอากาศต่ำ และความเร็วลมที่พัดแรงจากการเคลื่อนตัวขึ้นฝั่งของพายุหมุนเขตร้อน ทำให้อัตราส่วนน้ำสูงกว่าระดับน้ำปานกลางประมาณ 2 ถึง 5 เมตร ซึ่งกลไกที่ก่อให้เกิดคลื่นพายุซัดฝั่งโดยตัวแปรอย่างน้อย 5 ตัวแปร ได้แก่ 1) ผลของความกดอากาศต่ำของพายุหมุนเขตร้อนจะเป็นสาเหตุให้ระดับน้ำทะเลเพิ่มสูงขึ้น 2) ลมผิวพื้นพัดแรงตลอดเวลา

เป็นสาเหตุให้เกิดกระแสน้ำ 3) การหมุนตัวของโลก 4) ผลกระทบทางตรงของพลังงานที่เกิดจากพายุ และ 5) ผลกระทบจากการเกิดฝนตกหนักเนื่องจากพายุ ทำให้ระดับน้ำทะเลอาจเพิ่มระดับสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้น้ำท่วมตามที่ลุ่มต่ำ

อันตรายจากคลื่นพายุซัดฝั่ง เป็นตัวการสำคัญที่สุดต่อชีวิตมนุษย์ซึ่งประมาณร้อยละ 90 ของการเสียชีวิตระหว่างเกิดพายุหมุนเขตร้อนเคลื่อนตัวขึ้นฝั่ง (Landfall) อีกร้อยละ 10 เกิดจากลมผิวพื้นที่มีกำลังแรงมากของพายุหมุนเขตร้อนและจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ชายฝั่งทะเล ระหว่างเกิดพายุหมุนเขตร้อนในระดับของพายุโซนร้อนถึงระดับพายุไต้ฝุ่น ความเสียหายจากคลื่นพายุซัดฝั่งที่มีทั้งระดับน้ำที่สูงขึ้นพร้อมกับมีคลื่นลมจัด และกวาดเข้าไปในฝั่ง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะพื้นที่ชายฝั่ง และในบางพื้นที่ที่เป็นที่ราบ เช่น ที่ราบลุ่มสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ระดับผิวน้ำน้ำทะเลที่สูงขึ้นถึง 2 เมตร คลื่นพายุซัดฝั่งสามารถแทรกตัวลึกขึ้นไปบนแผ่นดินที่ลุ่มต่ำได้ไกลถึง 3 กิโลเมตร ทำให้น้ำทะเลท่วมในพื้นที่เป็นเวลานาน ๆ และสามารถทำลายบ้านเรือนที่ไม่แข็งแรง และกวาดเอาเรือหรือรถเข้าไปในแผ่นดินหรือกวาดกลับลงสู่ทะเล น้ำที่ท่วมขังในพื้นที่ลุ่มต่ำ และซึมลงไปในน้ำใต้ดิน อาจคงอยู่ได้เป็นสัปดาห์

การปฏิบัติตน

- 1) รับฟังข่าวเตือนภัยเกี่ยวกับการเกิดและเส้นทางการเคลื่อนที่ของพายุหมุนเขตร้อนจากกรมอุตุนิยมวิทยาที่มีการกระจายคำเตือนภัยอย่างรวดเร็วให้แก่ประชาชนพื้นที่เสี่ยงภัย
- 2) ชุมชนและภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรร่วมกันสำรวจพื้นที่ต่าง ๆ ใกล้ชายฝั่งทะเล เพื่อก่อสร้างอาคารหลบภัยในพื้นที่เสี่ยงภัย และกำหนดเส้นทางหนีภัย พื้นที่หลบภัยอย่างชัดเจน แผนฉุกเฉินตลอดจนฝึกซ้อมการอพยพหลบภัยตามแผนที่กำหนดเพื่อลดความตื่นตระหนกเมื่อเกิดเหตุการณ์จริง
- 3) อย่าออกเรือ หลบอยู่ในที่ที่มีความมั่นคง ตัดต้นไม้สูงที่ไม่แข็งแรงและอาจล้มทับบ้านได้ และติดตั้งอุปกรณ์เสริมความแข็งแรงของหน้าต่าง
- 4) เตรียมเติมน้ำมันรถ และสำรองอาหาร ถ่านไฟฉาย อุปกรณ์ยังชีพ และเบอร์ติดต่อเจ้าหน้าที่ เพราะอาจมีน้ำท่วมฉับพลัน

3.5 ภัยจากอุทกภัย

ทวิดา กมลเวชช (2554) ได้กล่าวถึง อุทกภัย ซึ่งหัวข้อนี้ได้อ้างอิงมาจากบทความ “อุทกภัย” ของ ดร.สมิทธ ธรรมสโรช ดังนี้

3.5.1 อุทกภัย

ผลกระทบของภัยน้ำท่วม นอกจากจะสร้างความเสียหายและอันตรายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนหรือของรัฐ ทั้งที่ประเมินค่าได้และประเมินค่าไม่ได้ ซึ่งจะคุกคามความเป็นอยู่และกระทบหลายด้านอย่างซ้ำ ๆ ได้แก่ การกีดเซาะชายฝั่ง การรुकล้ำของน้ำทะเลเข้าไปในแหล่งน้ำใต้ดินและน้ำจืด ส่วนการประมง การท่องเที่ยวชายฝั่ง และเกาะเล็กเกาะน้อยต่าง ๆ ต้องเสี่ยงภัยจากระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้น บางส่วนอาจจะเลวร้ายจนถึงขั้นไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ ต้องมีการอพยพครั้งใหญ่

การเตรียมตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์น้ำท่วม มีดังต่อไปนี้

1) การเตรียมตัวก่อนน้ำท่วม มีสองส่วนที่สำคัญที่ต้องดำเนินการพร้อมกัน คือ

(1) ควรมีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า เพื่อคาดคะเนและป้องกันความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นกับตัวเองและทรัพย์สิน โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วม ซึ่งหมายถึงผู้ที่บ้านเรือนโดนน้ำท่วมประจำทุกปีหรืออยู่ในละแวกใกล้เคียงกับแม่น้ำ ลำคลอง และพื้นที่น้ำท่วม

(2) ควรจัดทำแผนรับมือน้ำท่วมของครอบครัว เพื่อช่วยเตือนความจำจากความเร่งรีบความตื่นเต้น และคลายความกังวลจากภัยน้ำท่วม และปฏิบัติดังนี้

ก. หากมีการเตือนการเฝ้าระวังน้ำท่วม ติดตามการรายงานสถานการณ์อย่างใกล้ชิด พร้อมทั้งซักซ้อมความเข้าใจกับครอบครัวเรื่องแผนในการรับมือน้ำท่วม

ข. เตรียมของใช้ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีพ เช่น น้ำดื่ม อาหารแห้งและอาหารกระป๋อง ยา วิทยุพกพา ไฟฉาย แบตเตอรี่สำรอง สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน เป็นต้น เพื่อใช้ขณะน้ำท่วมและหลังน้ำท่วม แต่อย่าพกพามากเกินไป เพราะอาจจะเป็นภาระในการอพยพและให้คิดว่า “ชีวิตสำคัญที่สุด”

ค. เคลื่อนย้ายคน สัตว์เลี้ยง พาหนะ ให้พ้นระดับน้ำที่เคยท่วมมาก่อน

ง. เรียนรู้ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นและสร้างทักษะความชำนาญแก่ครอบครัว เช่น หมายเลขโทรศัพท์สำหรับเหตุการณ์ฉุกเฉิน เส้นทางการเดินทาง การอพยพที่ปลอดภัย จุดนัดหมายหากเกิดการพลัดหลง ระบบเตือนภัยของรัฐ หรือติดตั้งอุปกรณ์ (กระสอบทราย แผ่นพลาสติก กาวซิลิโคน ฯ) สำหรับป้องกันน้ำท่วมและน้ำไหลเข้าบ้านทางประตูห้องน้ำ ท่อ ช่องว่างของกำแพง และรอบรั้วต่างๆ

2) การเตรียมตัวระหว่างเกิดน้ำท่วม

หากมีการเตือนน้ำท่วมและอยู่ในบริเวณพื้นที่น้ำท่วม ปิดแก๊สและตัดสะพานไฟ อุดปิดช่องต่าง ๆ ที่น้ำสามารถไหลเข้ามาได้ เคลื่อนย้ายสิ่งของที่มูลค่าไปไว้ในที่สูง ชักซ้อมความเข้าใจเรื่องการอพยพกับสมาชิกในครอบครัวอีกครั้ง หากอยู่ในบ้านจงอยู่ในส่วนของอาคารที่แข็งแรงและอยู่ในที่สูงพื้นระดับน้ำที่เคยท่วมมาก่อน

หากอพยพออกนอกบ้าน จงถือกระเป๋าและอพยพโดยหลีกเลี่ยงการขับรถหรือการอพยพผ่านเส้นทางน้ำไหล ระวังระวังจากสัตว์มีพิษ เช่น งู ตะขาบ แมงป่อง ที่มักหนีขึ้นมาอาศัยอยู่ตามบ้านเรือนและสถานที่เปียกชื้น อีกทั้งควรดูแลบุตรหลานอย่างใกล้ชิด อย่าปล่อยให้ออกไปเล่นน้ำ เพราะในช่วงน้ำท่วม กระแสน้ำจะเชี่ยวกรากมากกว่าปกติ อาจโดนกระแสน้ำพัดจมน้ำและเสียชีวิตได้

หรือหากมีการเตือนน้ำท่วมฉับพลันซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่มีการเตือนล่วงหน้า ให้ดำเนินการตามแผนที่ได้วางไว้ ซึ่งหากอยู่ใกล้ภูเขาให้อพยพขึ้นไปยังที่สูงหรือสถานที่ที่ปลอดภัย เช่น สถานที่หลบภัยของหน่วยงาน ซึ่งสามารถรู้ได้จากการรับฟังวิทยุท้องถิ่น โทรทัศน์ หรือวิทยุพกพาที่ได้จัดเตรียมไว้ หลีกเลี่ยงการขับรถ เล่นน้ำ หรืออพยพผ่านเส้นทางน้ำหลาก ตลอดจนติดตามสถานการณ์น้ำท่วมอย่างใกล้ชิด

ส่วนบ้านเรือนที่ไม่ได้ตั้งอยู่ในพื้นที่น้ำท่วมถึง ควรติดตามสถานการณ์อย่างใกล้ชิด เพราะภัยน้ำท่วมอาจเกิดขึ้นบริเวณบ้านของคุณได้ และปฏิบัติตามคำแนะนำข้างต้น

3) การเตรียมตัวหลังน้ำท่วม หลังจากน้ำท่วมควรดูแลตนเองทั้งทางร่างกายและจิตใจของคุณและคนในครอบครัว เนื่องจากความเจ็บป่วยทางจิตใจ (ความเครียดและความวิตกกังวล) อาจใช้เวลาในการรักษานานกว่าทางกาย (บาดแผลต่าง ๆ โรคน้ำกัดเท้าและผื่นคัน โรคอุจจาระร่วง โรคตาแดง) ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องสุขอนามัย อีกทั้งการเก็บ กวาด กำจัด ทำลาย และตรวจสอบความเสียหายของบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยทั้งในบ้านและรอบบ้าน

3.6 ภัยจากแผ่นดินถล่ม

ทวิดา กมลเวชช (2554) ได้กล่าวถึง แผ่นดินถล่ม ซึ่งหัวข้อนี้ได้อ้างอิงมาจากบทความ “พิบัติภัยถล่ม” ของ ทินกร ทาทอง กรมทรัพยากรธรณี ดังนี้

3.6.1 แผ่นดินถล่ม

ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศแบบร้อนชื้น จึงส่งผลให้มีฝนตกหนักถึงหนักมากในบริเวณภูเขา เนื่องจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และพายุหมุนเขตร้อนที่เกิดขึ้นในบริเวณทะเลจีนใต้และบริเวณทะเลอันดามัน และจากพายุหมุนเขตร้อนทั้งจากพายุไต้ฝุ่น ไชโยลัน โซนร้อน และดีเปรสชัน จนบางครั้งได้ก่อให้เกิดพิบัติภัยดินถล่มและน้ำป่าไหลหลาก กล่าวคือ เมื่อเกิดความแปรปรวนของสภาพอากาศ การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน

และที่อยู่อาศัย ตลอดจนภาวะโลกร้อน ทำให้มีฝนตกหนักถึงหนักมากจนกระทั่งดินชุ่มอัมตัวด้วยน้ำ น้ำฝนส่วนใหญ่จึงไหลไปตามผิวดินลงสู่ทางน้ำ และรวมตัวกันเป็นน้ำป่าไหลหลาก ส่วนดินที่อัมตัวด้วยน้ำจะมีน้ำหนักเพิ่มขึ้นและแรงยึดเกาะระหว่างเม็ดลดลง บางครั้งจึงเกิดการเลื่อนไหลของดินลงมาตามไหล่เขา โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงและมีชั้นดินปกคลุมหนา เกิดการเลื่อนไหลหรือถล่มพร้อมกันหลายจุด ไหลปนไปกับน้ำ พร้อมทั้งเศษซากไม้ ทำให้ความรุนแรงของภัยพิบัติเพิ่มขึ้น เนื่องจากน้ำปนดินทรายดังกล่าว จะมีความหนาแน่นหรือค่าถ่วงจำเพาะเพิ่มขึ้น จึงมีพลังงานที่จะยกก้อนหินหรือสิ่งของขนาดใหญ่ให้ไหลลงมาพร้อมกับน้ำปนดินทรายดังกล่าว เมื่อปะทะกับสิ่งใดจึงสร้างความเสียหายมากกว่าน้ำท่วมธรรมดา ซึ่งอาจส่งผลกระทบเป็นบริเวณกว้างหรือส่งผลกระทบหลายชุมชนพร้อมกัน อย่างเช่นที่เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2531 ที่บ้านกะทูนเหนือ อำเภอฟิปปูนและที่บ้านศิริวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีผู้บาดเจ็บ และตาย รวมประมาณ 242 คน บ้านเรือนเสียหายประมาณ 1,862 หลัง คิดเป็นมูลค่าประมาณ 1,000 ล้านบาท ดินถล่มในครั้งนี้เกิดจากปริมาณฝนตกมากจนดินอัมตัวด้วยน้ำ แรงยึดเกาะระหว่างเม็ดดินจึงลดลง และเมื่อเกิดการกัดเซาะของน้ำจึงทำให้เกิดการเลื่อนไหลได้ง่าย หรือแม้แต่เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2551 ที่บ้านคลองมูย ตำบลตะกุกเหนือ อำเภอวิภาวดี จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีผู้เสียชีวิต 2 คน พบรอยดินถล่มข้างถนน 10 แห่ง เป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร

ข้อสังเกตพื้นที่เสี่ยงภัยดินถล่ม มีดังนี้

- 1) อยู่ใกล้ไหล่เขาที่มีความลาดชันสูงหรือมีรอยดินแยกบนไหล่เขา
- 2) อยู่ในหุบเขาแคบ ๆ ที่มีทางน้ำไหลผ่าน
- 3) เคยประสบเหตุการณ์น้ำป่าไหลหลาก
- 4) อยู่ใกล้ทางน้ำที่ไหลออกมาจากหุบเขาและเคยถูกน้ำท่วม
- 5) พบตะกอนที่เกิดจากดินถล่มในอดีต

ข้อควรปฏิบัติเมื่ออยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัย

เมื่อท่านมีเหตุจำเป็นต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยดินถล่ม การเรียนรู้ถึงพฤติกรรมและการเกิดดินถล่ม การวางแผนหลบภัย และการฝึกซ้อมเตรียมความพร้อมรับภัย จะช่วยลดผลกระทบและทำให้ปลอดภัยจากพิบัติภัยดินถล่มได้ การเรียนรู้ถึงพฤติกรรมและการเกิดดินถล่มเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับชาวบ้านนักท่องเที่ยว และผู้มีความจำเป็นต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัย เนื่องจากก่อนเกิดดินถล่มมักจะมีสิ่งบอกเหตุที่ชาวบ้านทั่วไปสังเกตได้ง่าย เช่น

- 1) ก่อนเกิดดินถล่มมักจะมีฝนตกหนักมาก (โดยทั่วไปจะมากกว่า 100 มิลลิเมตร) หรือมีฝนตกหนักติดต่อกันหลายวัน (รวมกันได้มากกว่า 300 มิลลิเมตร)

2) ระดับน้ำในทางน้ำเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ในบางกรณีระดับลดลงผิดปกติในขณะที่ฝนยังคงอยู่ (เกิดดินถล่มปิดเส้นทางน้ำ)

3) สีของน้ำเปลี่ยนเป็นสีดินบนภูเขาและมีเศษซากต้นไม้และต้นไม้ลอยตามน้ำ

4) มีเสียงดังผิดปกติในพื้นที่หุบเขาหรือในพื้นที่ต้นน้ำ เสียงกึ่งไม้หักเสียงคล้ายฟ้าร้องหรือเหมือนเครื่องบินลง

5) มีสัตว์ป่าวิ่งหนีเข้ามายังหมู่บ้าน

ข้อพึงควรระวังสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

หากมีความจำเป็นต้องช่วยเหลือผู้ประสบภัยให้หาอุปกรณ์กู้ภัย เช่น เชือก เสื้อชูชีพ เรือท้องแบน หรือให้ผู้ประสบภัยอยู่พื้นที่ระดับน้ำโดยการปีนขึ้นต้นไม้ หรือหลังคาบ้าน และรอนจนกว่าระดับน้ำลดลงจนถึงระดับปลอดภัย แล้วจึงย้ายไปยังพื้นที่ปลอดภัย เนื่องจากในขณะที่เกิดดินถล่ม น้ำที่ผสมดินโคลนและเศษซากต้นไม้จะมีความหนาแน่นมากกว่าน้ำธรรมดา ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่าปกติและเป็นอันตรายอย่างมาก แม้แต่ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการว่ายน้ำ เนื่องจากความแรงของกระแสน้ำ เศษกิ่งไม้และก้อนหินที่ลอยมากับน้ำอาจจะก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้ที่อยู่ในน้ำแม้แต่ในน้ำระดับตื้น ๆ

3.7 ภัยจากแผ่นดินไหว

ทวิดา กมลเวช (2554) ได้กล่าวถึง แผ่นดินไหว ซึ่งหัวข้อนี้ได้อ้างอิงมาจากบทความ “ภัยแผ่นดินไหว” ของ บุรินทร์ เวชบรรเทิง ผู้อำนวยการส่วนเฝ้าระวังและติดตามแผ่นดินไหวและสึนามิ กรมอุตุนิยมวิทยา ดังนี้

3.7.1 แผ่นดินไหว

สำหรับประเทศไทยนั้น ก่อนข้างโซคติดด้วยลักษณะภูมิประเทศและที่ตั้งของประเทศไม่ได้ตั้งอยู่แนวแผ่นดินไหวของโลก ดังนั้นประเทศไทยจึงถูกจัดอยู่ในบริเวณที่มีภัยแผ่นดินไหวระดับต่ำจนถึงปานกลาง ซึ่งสามารถยืนยันจากข้อมูลในประวัติศาสตร์และสถิติอดีตที่ผ่านมาประมาณ 700-800 ปี ประเทศไทยยังไม่มีประวัติศาสตร์ความเสียหายรุนแรงจากแผ่นดินไหวที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ในประเทศ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าไม่เคยเกิดแผ่นดินไหวขนาดใหญ่ในประเทศไทย แต่พบว่า แผ่นดินไหวขนาดระดับปานกลาง ระดับ 6.0 ริคเตอร์ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายกับสิ่งก่อสร้างที่ไม่แข็งแรงและไม่ได้ออกแบบสร้างให้ต้านทานต่อแผ่นดินไหวในพื้นที่เสี่ยงซึ่งส่วนใหญ่อยู่ใกล้รอยเลื่อนที่มีพลัง

สำหรับภาครัฐ

การดำเนินการก่อนการเกิดแผ่นดินไหว

1) การจัดทำแผนที่เสี่ยงแผ่นดินไหว เพื่อให้มีการจัดผังเมืองกำหนดย่านชุมชนให้ห่างจากบริเวณที่มีความเสี่ยงภัยแผ่นดินไหวสูง ซึ่งภาครัฐควรดำเนินการร่วมกับชุมชน

(1) การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงภัยแผ่นดินไหว วิธีปฏิบัติก่อนเกิด ขณะเกิด และหลังเกิดแผ่นดินไหว และการฝึกซ้อมประจำปีในบริเวณพื้นที่เสี่ยงภัยโดยกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(2) การพัฒนาติดตั้งเครื่องมือตรวจวัดอย่างได้มาตรฐานของกรมอุตุนิยมวิทยา เพื่อเฝ้าระวังและแจ้งเหตุ การเกิดแผ่นดินไหวทั้งภายในและต่างประเทศอย่างรวดเร็วและถูกต้องมากยิ่งขึ้น เพื่อลดการสูญเสียที่อาจจะเกิดขึ้น

(3) การจัดทำฐานข้อมูลด้านแผ่นดินไหวและสึนามิ โดยกรมอุตุนิยมวิทยา

หลังเกิดแผ่นดินไหว

1) ปฏิบัติการค้นหาช่วยชีวิต เตรียมอุปกรณ์ช่วยเหลือ การพยาบาล สุขอนามัย อาหาร น้ำ และเสื้อผ้า

2) การซ่อมแซม บำรุงฟื้นฟู สิ่งก่อสร้างและระบบสาธารณูปโภคที่เสียหายซึ่งอาจนานนับเดือนหรือปี

3) การสร้างอาคารที่พักชั่วคราว

สำหรับประชาชนและชุมชน

ก่อนการเกิดแผ่นดินไหว

1) ควรมีไฟฉายพร้อมถ่านไฟฉาย และกระเป๋ายาเตรียมไว้ในบ้าน และให้ทุกคนทราบว่าอยู่ที่ไหน

2) ศึกษาการปฐมพยาบาลเบื้องต้น

3) ควรมีเครื่องมือดับเพลิงไว้ในบ้าน เช่น เครื่องดับเพลิง ถังทราย เป็นต้น

4) ควรทราบตำแหน่งของวาล์วปิดน้ำ วาล์วปิดก๊าซ สะพานไฟฟ้า สำหรับตัดกระแสไฟฟ้า

5) อย่าวางสิ่งของหนักบนชั้น หรือหิ้งสูงๆ เมื่อแผ่นดินไหวอาจตกลงมาเป็นอันตรายได้

6) ผูกเครื่องใช้หนัก ๆ ให้แน่นกับพื้นผนังบ้าน

7) ควรมีการวางแผนเรื่องจุดนัดหมาย ในกรณีที่ต้องพลัดพรากจากกัน เพื่อมารวมกันอีกครั้ง ในภายหลัง

8) สร้างอาคารบ้านเรือนให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่กำหนด สำหรับพื้นที่เสี่ยงภัยแผ่นดินไหว

ระหว่างเกิดแผ่นดินไหว

1) อย่าตื่นตกใจ พยายามควบคุมสติอยู่อย่างสงบ ถ้าท่านอยู่ในบ้านก็ให้อยู่ในบ้าน ถ้าท่านอยู่นอกบ้านก็ให้อยู่นอกบ้าน เพราะส่วนใหญ่ได้รับบาดเจ็บเพราะวิ่งเข้าออกจากบ้าน

2) อย่าใช้ เทียน ไม้ขีดไฟ หรือสิ่งทำให้เกิดเปลวหรือประกายไฟ เพราะอาจมีแก๊สรั่วอยู่บริเวณนั้น

3) ห้ามใช้ลิฟต์โดยเด็ดขาดขณะเกิดแผ่นดินไหว

4) หากอยู่ชายหาดให้อยู่ห่างจากชายฝั่ง เพราะอาจเกิดคลื่นขนาดใหญ่ซัดเข้าหาฝั่ง

5) หากอยู่ในอาคารสูง ควรตั้งสติให้มั่น และรีบออกจากอาคารโดยเร็วหนีให้ห่างจากสิ่งที่จะล้มทับได้

6) หากอยู่ในที่โล่งแจ้ง ให้อยู่ห่างจากเสาไฟฟ้า ต้นไม้ ป้ายโฆษณา และสิ่งห้อยแขวนต่าง ๆ ที่ปลอตกภัยภายนอกคือที่โล่งแจ้ง

7) หากอยู่ในบ้านให้ยืนหรือหมอบอยู่ในส่วนของบ้านที่มีโครงสร้างแข็งแรง ที่สามารถรับน้ำหนัก ได้มาก และให้อยู่ห่างจากประตู ระเบียง และหน้าต่าง

8) หากอยู่ในโรงเรียน ประกาศอย่าเดินตระหนก ใช้มือประสานศีรษะมุดใต้โต๊ะ เก้าอี้ เมื่อความสั่นสะเทือนหยุด ทอยออกมาสู่ที่โล่ง

9) หากอยู่ในรถ ให้จอดรถเมื่อสามารถจอดได้อย่างปลอดภัย และจอดในที่ซึ่งไม่มีของหล่นใส่ อยู่ห่างจากอาคาร ต้นไม้ ทางด่วน สะพานลอย เชิงเขา เป็นต้น

10) หากอยู่ในเรือ ความสั่นสะเทือนเนื่องจากแผ่นดินไหวไม่ทำอันตรายผู้โดยสารอยู่บนเรือกลางทะเล ยกเว้นในกรณีเกิดสึนามิเรือที่อยู่ใกล้ชายฝั่งจะได้รับความเสียหาย ให้นำเรือออกสู่ทะเลลึก

11) หากติดอยู่ในซาก อย่าคิดไฟ อยู่อย่างสงบ เกาะท่อ ฝาผนัง เพื่อเป็นสัญญาณต่อหน่วยช่วยชีวิต ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และให้กำลังใจต่อกัน

หลังเกิดแผ่นดินไหว

1) ควรตรวจตัวเองและคนข้างเคียงว่าได้รับบาดเจ็บหรือไม่ให้ทำการปฐมพยาบาลขั้นต้นก่อน

- 2) ควรรีบออกจากอาคารที่เสียหายทันที เพราะหากเกิดแผ่นดินไหวตามมา อาคารอาจพังทลายได้
- 3) ใ้ร่องเท้าหุ้มส้นเสมอ เพราะอาจมีเศษแก้ว หรือวัสดุแหลมคมอื่น ๆ และสิ่งหักพังแทง
- 4) ตรวจสอบสายไฟ ท่อน้ำ ท่อแก๊ส ถ้าแก๊สรั่วให้ปิดวาล์วถึงแก๊ส ยกสะพานไฟ อย่าจุดไฟหรือไขว่คว้าไฟ หรือก่อไฟจนกว่าจะแน่ใจว่าไม่มีแก๊สรั่ว
- 5) ตรวจสอบว่า แก๊สรั่ว ด้วยการดมกลิ่นเท่านั้น ถ้าได้กลิ่นให้เปิดประตูหน้าต่างทุกบาน
- 6) ให้ออกจากบริเวณที่สายไฟขาด และวัสดุสายไฟขาดถึง
- 7) เปิดวิทยุฟังคำแนะนำฉุกเฉิน อย่าใช้โทรศัพท์ นอกจากจำเป็นจริง ๆ
- 8) ตรวจสอบความเสียหายของท่อส้วม และท่อน้ำทิ้งก่อนใช้
- 9) อย่าเป็นไทยมุงหรือเข้าไปในเขตที่มีความเสียหายสูง หรืออาคารพัง
- 10) อย่าแพร่ข่าวลือ

3.8 ภัยจากสึนามิ

ทวิดา กมลเวชช (2554) ได้กล่าวถึง สึนามิ ซึ่งหัวข้อนี้ได้อ้างอิงมาจากบทความ “ผลกระทบของสึนามิต่อโครงสร้างอาคารและระบบสาธารณูปโภค” ของ อาณัติ เรืองรัศมี และ ปณิธาน ลักคุณะประสิทธิ์ ภาควิชาวิศวกรรมโยธา คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยใช้กรณีศึกษาของจังหวัดภูเก็ตและพังงา ดังนี้

3.8.1 สึนามิ

แผ่นดินไหวในท้องทะเลที่เกิดขึ้น บางครั้งได้ก่อให้เกิดการยกตัวของพื้นทะเลขึ้นหลายเมตรและทำให้น้ำไม่ว่าจะเป็นน้ำทะเลหรือน้ำในแม่น้ำลำคลองปริมาณมากเคลื่อนตัวอย่างทันทีทันใดด้วยความสูงที่มากกว่าระดับน้ำปกติ หรือที่เรียกว่า “สึนามิ” ซึ่งเป็นกลุ่มของคลื่นขนาดใหญ่ที่สร้างความเสียหายรุนแรงต่อพื้นที่บริเวณชายฝั่ง และเมื่อสึนามิซัดเข้าชายฝั่งยังก่อให้เกิดความเสียหายแก่โครงสร้างอาคารและระบบสาธารณูปโภคที่อยู่ในบริเวณชายฝั่งทะเลเป็นอย่างมาก สึนามิยังสามารถเกิดได้จากการชนของอุกกาบาตได้ เช่นเดียวกัน คลื่นสึนามิจะไม่เกิดเพียงระลอกเดียว และคลื่นลูกหลังอาจจะมีขนาดใหญ่กว่าลูกแรก ข้อควรสังเกต คือ เมื่อน้ำทะเลลดลงหรือเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วผิดปกติ สึนามิที่เกิดขึ้นสามารถส่งผลกระทบได้ทั้งในระยะใกล้ซึ่งมีเวลาในการเตือนล่วงหน้าค่อนข้างน้อย อย่างเช่นที่ ฮาวาย สหรัฐอเมริกา และที่ฟุกุชิมะ ประเทศญี่ปุ่น (2554) และสึนามิที่เกิดและส่งผลกระทบพื้นที่จากระยะไกลซึ่งสามารถเตือนภัยล่วงหน้าได้

ถึงประมาณหนึ่งชั่วโมงถึงหนึ่งชั่วโมงครึ่ง เช่น สึนามิใน 6 จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย (2547)

ความเสียหายของพื้นที่เสี่ยงภัยสึนามิ มีดังนี้

1) ฐานรากของอาคาร

ฐานรากของอาคารที่อยู่ริมทะเลส่วนใหญ่เป็นฐานรากแผ่ เมื่อเกิดการกัดเซาะของดินใต้ฐานรากจะทำให้ฐานรากลอย ทำให้เกิดการถ่ายแรงภายในของโครงสร้างใหม่ โดยอาจทำให้เกิดความเสียหายกับโครงสร้างทั้งโครงสร้างได้

2) องค์ประกอบหลักของโครงสร้างอาคาร

จากการสำรวจพบว่า เสาที่มีหน้าตัดขนาดเล็กเช่น หน้าตัด 150 มม. X 150 มม. มักจะวิบัติที่ระดับสูงประมาณ 2.5 ม. หรือมากกว่านั้น และโครงสร้างส่วนมากมีจุดต่อที่ไม่ดี และมีการทาบกเหล็กที่ระดับเดียวกัน 100 % ระยะทาบกไม่เพียงพอ และเกิดการวิบัติกับอาคารตรงจุดต่อที่ไม่สามารถต้านแรงดัดได้ อีกทั้งเสาอาคารในชั้นล่างที่เปิดโล่งมีโอกาสที่ถูกสิ่งทีลอยมาตามน้ำกระแทกทำให้เกิดการพังทลายได้

3) ทำเรือ

ความเสียหายที่ปรากฏ นอกจากความเสียหายของคานและเสาแล้ว ยังพบว่า แผ่นพื้นที่เป็นพื้นสำเร็จรูปถูกยกให้หลุดมาจากจุดยึดติดกับคาน และลอยไปกับคลื่นซึ่งก่อให้เกิดอันตรายกับสิ่งก่อสร้างและผู้คนที่อยู่บนฝั่ง

4) สะพาน

ความเสียหายที่ปรากฏแบ่งเป็น 2 ลักษณะ แบบแรก คือ แฉกกันลื่น เพราะแรงดันน้ำที่ไหลขึ้นมาตามทางน้ำ และแบบที่สองคือ การกัดเซาะที่ตอม่อริมซึ่งเกิดกับสะพานที่อยู่ใกล้ปากแม่น้ำ

ข้อควรปฏิบัติ

1) ตรวจสอบพื้นที่ที่ตนเองอยู่อาศัยว่า เป็นพื้นที่เสี่ยงภัยหรือไม่ หากใช้ควรศึกษาถึงเส้นทางอพยพ และพื้นที่หลบภัย สร้างความคุ้นเคยกับป้ายสัญญาณเตือนภัยหรือเส้นทาง

2) เตรียมอุปกรณ์ยังชีพ ไฟฉาย และวิทยุแบบใช้แบตเตอรี่

3) เมื่อได้รับสัญญาณเตือนภัย หากอยู่ในเรือที่บริเวณใกล้ชายฝั่งให้ออกเรือไปยังน้ำลึกทันที

4) เมื่อได้รับสัญญาณเตือนภัย หากอยู่บริเวณชายหาด ให้รีบขึ้นสู่ที่สูงในบริเวณทันที

5) ครอบงำด้วยการเดินเร็ว มากกว่าการใช้ยานพาหนะ

6) พังข่าวสารทางวิทยุ โทรทัศน์อย่างต่อเนื่อง และกลับเข้าสู่ที่พักอาศัย
เมื่อมีประกาศจากทางราชการเท่านั้นว่าปลอดภัย

3.9 ภัยจากคลื่นความร้อน

ทวิดา กมลเวชช (2554) ได้กล่าวถึง คลื่นความร้อน ซึ่งหัวข้อนี้ได้อ้างอิงมาจากบทความ “คลื่นความร้อน” ของ ศูนย์ภูมิอากาศ กรมอุตุนิยมวิทยา กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ดังนี้

3.9.1 คลื่นความร้อน

คลื่นความร้อน (Heat Wave) กรมอุตุนิยมวิทยา ได้นิยามว่า คือการที่อากาศอุ่นขึ้นอย่างเห็นได้ชัดหรือการเคลื่อนตัวของอากาศที่ร้อนจัดเข้าสู่บริเวณกว้าง อีกทั้งกรมอุตุนิยมวิทยาได้กำหนดเกณฑ์อากาศร้อนอุณหภูมิตั้งแต่ 35.0 - 39.9 องศาเซลเซียส และอากาศร้อนจัด อุณหภูมิตั้งแต่ 40.0 องศาเซลเซียสขึ้นไปคลื่นความร้อนเป็นปรากฏการณ์ที่ยังไม่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทย และยังไม่สามารถพยากรณ์ได้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อไหร่ แต่มีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่จะเกิดขึ้นในประเทศไทย เพราะความชื้นจากทะเลจะพัดเข้ามาปกคลุมประเทศไทย อีกทั้งในช่วงฤดูร้อนของประเทศไทยตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม เป็นระยะเวลาที่ทั่วโลกเหนือหันเข้าหาดวงอาทิตย์ โดยเฉพาะเดือนเมษายนซึ่งดวงอาทิตย์อยู่เกือบตรงศีรษะในเวลาเที่ยงวัน ทำให้ประเทศไทยได้รับความเคียดร้อนจากดวงอาทิตย์เต็มที่ บางครั้งยังมีหย่อมความกดอากาศต่ำจากความร้อนปกคลุม การเพิ่มขึ้นของก๊าซเรือนกระจกที่มีแนวโน้มสูงขึ้นในแต่ละปี และปีใดที่มีปรากฏการณ์เอลนีโญเกิดขึ้นก็จะเป็นสาเหตุทำให้โลกร้อนยิ่งขึ้น และในแต่ละวันอุณหภูมิของเวลา 13.00 – 16.00 น. ของแต่ละวัน เป็นช่วงที่อากาศร้อนที่สุดของวัน โดยเฉพาะช่วงเวลา 14.00 น. เป็นช่วงที่อากาศร้อนที่สุด

คลื่นความร้อนที่มากับอากาศร้อนสูง มีผลต่อการไหลเวียนของเลือดในร่างกาย และร่างกายต้องทำงานหนักมากเพื่อจัดการกับอุณหภูมิในร่างกายให้เป็นปกติด้วยการพาความร้อนออกจากร่างกาย จะมีอาการหอบหรือใจสั่น เมื่อเลือดมีความร้อนสูงกว่า 37 องศาเซลเซียส ความร้อนจะทำให้หลอดเลือดขยายเพื่อรับการไหลของเลือดที่เพิ่มมากขึ้น เส้นเลือดฝอยใต้ผิวหนังก็จะระบายความร้อนที่เกินไปยังบรรยากาศที่เย็นกว่าขณะที่น้ำซึมผ่านผิวหนังตอนที่เหงื่อออก ถ้าความชื้นสูงก็จะทำให้การระเหยของเหงื่อช้าลง ซึ่งอาจทำให้ระบบเมตาบอลิซึมในร่างกายล้มเหลวจนถึงเสียชีวิตได้

ความเสี่ยงสูงสุดของความร้อนที่สัมพันธ์กับความเจ็บป่วยที่มีผลต่อมนุษย์ได้แก่

- 1) เด็กแรกเกิดถึงอายุ 4 ขวบ
- 2) คนที่มีอายุ 65 ปีหรือมากกว่า
- 3) คนอ้วนหรือคนที่มีน้ำหนักตัวมาก
- 4) คนที่ออกแรงมากในขณะทำงานหรือออกกำลังกาย
- 5) คนป่วยหรือผู้ทานยาเป็นประจำ

ข้อควรปฏิบัติเมื่ออยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัย

1) หลีกเลี่ยงบริเวณที่มีแสงอาทิตย์มากเกินไป หลีกเลี่ยงกิจกรรมกลางแจ้ง หลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ใช้กำลังมาก และทำกิจกรรมให้ช้าลง แต่ถ้าต้องการกิจกรรมที่กล่าวมาข้างต้น ควรทำในช่วงเวลาที่อากาศเย็นที่สุด ซึ่งปกติจะอยู่ช่วงเช้า 4.00 - 7.00 น.

2) หลีกเลี่ยงการทำให้เกิดอุณหภูมิสูงสุดของร่างกาย การเย็นลงของร่างกายจากการอาบน้ำทันทีทันใดภายหลังจากการที่กลับเข้ามาจากภายนอกบ้านที่มีอุณหภูมิร้อน โดยเฉพาะในผู้สูงอายุและเด็ก

3) ประหยัดไฟฟ้าในที่ไม่ต้องการ และทำให้อากาศเย็นระหว่างช่วงเวลาที่ร้อนมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ไฟฟ้าจำนวนมากกว่าปกติ เพื่อใช้กับเครื่องปรับอากาศเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาไฟฟ้าไม่เพียงพอ

4) น้ำเป็นของเหลวที่ปลอดภัยที่สุด สามารถดื่มระหว่างที่มีเหตุฉุกเฉิน เกี่ยวกับความร้อนที่เกิดขึ้น หลีกเลี่ยงการดื่มแอลกอฮอล์ หรือสิ่งที่มีคาเฟอีน ซึ่งจะทำให้รู้สึกดีขึ้น

5) การกินอาหารน้อย ๆ กินบ่อย ๆ และกินอาหารมาก จะทำให้อย่อยยาก และเป็นสาเหตุเพิ่มความร้อนภายในร่างกาย เพื่อช่วยย่อยอาหารที่กินไปควรหลีกเลี่ยงอาหารที่มีโปรตีนสูง เช่น เนื้อวัว ถั่ว

6) อย่างทั้งเด็กและสัตว์เลี้ยงไว้ตามที่สาธารณะต่าง ๆ ถ้าอุณหภูมิสูงกว่า 57.2 องศาเซลเซียส มากกว่า 10 นาที ก็จะทำให้เด็กและสัตว์เลี้ยงเสียชีวิตได้

7) โดยทั่วไปการรักษาสำหรับกรณีฉุกเฉินเกี่ยวกับความร้อน คือทำให้อุณหภูมิร่างกายเย็นลง โดยให้ดื่มเครื่องดื่มและให้มีอาการช็อกเกิดขึ้นน้อยที่สุด

3.10 ภัยจากภัยแล้ง

ทวิดา กมลเวชช (2554) ได้กล่าวถึง ภัยแล้ง ซึ่งหัวข้อนี้ได้อ้างอิงมาจากบทความ “ภัยแล้ง” ข้อมูลจากกรมอุตุนิยมวิทยา มูลนิธิกระจกเงา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ เรียบเรียงโดยจามรี จำปา ดังนี้

3.10.1 ภัยแล้ง (Droughts)

ภัยแล้งของประเทศไทยเกิดขึ้นทุกปี ส่วนใหญ่เกิดจากฝนแล้ง และฝนทิ้งช่วง ซึ่งสร้างความเสียหายแก่พืชไร่ที่เพาะปลูกไว้ สัตว์ มนุษย์ ฯ ซึ่งภัยแล้ง คือ ภัยที่เกิดจากการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานาน จนก่อให้เกิดความแห้งแล้ง และส่งผลกระทบต่อชุมชน ประเด็นที่จะต้องระวังคือ ปัญหาด้านสังคม อาทิเช่น ปัญหาการพิพาทกันในเรื่องแย่งน้ำ ทั้งระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง และปัญหาการขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภคในบางพื้นที่ รวมทั้งปัญหาในเรื่องที่ชาวบ้านบางส่วนต้องซื้อน้ำหรือสูบน้ำจากแหล่งน้ำสาธารณะ เพื่อไม่ให้ข้าวที่ปลูกไปแล้วเสียหาย ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตข้าวแปรปรวนมีแนวโน้มสูงขึ้น นอกจากนี้สินค้าเกษตรที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากปัญหาภัยแล้งที่รุนแรงขึ้น คือ ปศุสัตว์และประมง ส่วนความเสียหายและผลกระทบในด้านอื่น ๆ เช่น ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้แหล่งน้ำตามธรรมชาติตื้นเขิน ระดับน้ำใต้ดินเปลี่ยนแปลง เกิดการกัดเซาะของหน้าดิน และการทิ้งร้างที่ดิน, ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ เช่น จำนวนและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตรต่ำ ทำให้ราคาผลผลิตลดลง , ผลกระทบทางด้านสังคม เกิดการละทิ้งถิ่นฐานเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่ คุณภาพชีวิตลดลง และเกิดความขัดแย้งในการใช้น้ำ

ข้อควรปฏิบัติ

- 1) เตรียมเก็บน้ำสะอาดเพื่อการบริโภคให้เพียงพออย่ารีรอ
- 2) ขุดลอกคูคลอง และบ่อน้ำเพื่อเพิ่มปริมาณการกักเก็บน้ำให้เพียงพอต่อครัวเรือน
- 3) วางแผนการใช้น้ำอย่างประหยัด ทั้งเพื่อการบริโภคและเพื่อการเกษตร และควรใช้น้ำในช่วงเช้า และเย็นเพื่อลดอัตราการระเหยของน้ำ
- 4) กำจัดวัสดุเชื้อเพลิงรอบที่พัก เพื่อป้องกันการเกิดไฟฟ้า และการลุกลาม
- 5) เตรียมเบอร์โทรศัพท์หมายเลขฉุกเฉินต่าง ๆ หากพบเห็นการเกิดไฟฟ้าเนื่องจากภาวะแห้งแล้ง ให้รีบแจ้งเจ้าหน้าที่

3.11 ภัยจากไฟฟ้า

ทวิดา กมลเวชช (2554) ได้กล่าวถึง ไฟฟ้า ซึ่งหัวข้อนี้ได้อ้างอิงมาจากบทความ “ไฟฟ้า” ของส่วนควบคุมไฟฟ้า สำนักป้องกันปราบปราม และควบคุมไฟฟ้า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เรียบเรียงโดย ยุทธพงษ์ พยุวงค์ ดังนี้

3.11.1 ไฟฟ้า

“ไฟฟ้า” คือ ไฟที่เกิดขึ้นจากสาเหตุอันใดก็ตามแล้วลุกลามไปได้โดยอิสระ ปราศจากการควบคุม ทั้งนี้ ไม่ว่าไฟนั้นจะเกิดขึ้นในป่าธรรมชาติหรือสวนป่า ซึ่งมี

องค์ประกอบของไฟป่า คือ เชื้อเพลิงหรือวัตถุที่เป็นอินทรีย์สารต่าง ๆ เช่น ต้นไม้ กิ่งไม้ ไม้พุ่ม ใบไม้ กอไม้และวัชพืช เป็นต้น อากาศซึ่งหมายถึง ปริมาณออกซิเจนในอากาศและ ความร้อน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แหล่งความร้อนจากธรรมชาติและจากมนุษย์

3.11.2 ชนิดของไฟป่า สามารถจำแนกได้เป็น 3 ชนิด ตามลักษณะของเชื้อเพลิงที่ถูกเผาไหม้ ดังนี้

1) ไฟใต้ดิน เป็นไฟที่ไหม้อินทรีย์วัตถุที่สะสมอยู่ในดิน ไฟชนิดนี้จะลุกลามใต้ผิวดินอย่างช้า ๆ ตรวจพบยากที่สุด สร้างความเสียหายให้แก่พื้นที่ป่าไม้มากที่สุด แบ่งเป็น 2 ชนิดย่อย คือ

(1) ไฟใต้ดินสมบูรณ์แบบ

(2) ไฟกึ่งผิวดินกึ่งใต้ดิน

2) ไฟผิวดิน เป็นไฟที่ลุกลามไปตามพื้นป่า ไฟชนิดนี้มีการลุกลามอย่างรวดเร็ว ไฟป่าที่เกิดขึ้นในประเทศไทยส่วนใหญ่จะเป็นไฟชนิดนี้

3) ไฟเรือนยอด เป็นไฟที่ลุกลามไปตามเรือนยอดของต้นไม้ โดยเฉพาะในป่าสน ไฟเรือนยอด มีความรุนแรงและอันตรายมาก ยากต่อการควบคุม

ข้อควรปฏิบัติ

1) เมื่อพบเห็นไฟป่าต้องรีบแจ้งเจ้าหน้าที่รับผิดชอบทันที ไฟป่าหากดับโดยเร็วจะไม่ลุกลามอย่างกว้างขวาง ไฟป่าสามารถลุกลามข้ามถนนเมื่อมีลมแรง ดังนั้น การดับไฟต้องอยู่เหนือลม อย่าลืมน้ำที่จะหนีภัยเพราะอาจจะถูกเพลิงล้อมได้ และฟังข่าวสารอย่างต่อเนื่อง

2) เตือนประชาชนที่อาศัยตามแนวชายป่าให้ร่วมกันป้องกันไฟป่า ด้วยการเก็บกวาดใบไม้ กิ่งไม้ และวัชพืชให้เป็นแนวโล่งเตียน เพื่อกำจัดเชื้อเพลิง เกษตรกร ควรดูแลพื้นที่การเกษตร โดยหมั่นตัดหญ้า เก็บกวาดใบไม้แห้ง อย่าปล่อยให้กองสุม เพราะหากเกิดไฟไหม้จะเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี ทำให้ไฟปะทุมากขึ้น สำหรับการเตรียมพื้นที่เพาะปลูก ให้ใช้การกลบแทนการเผา หากจำเป็นต้องจุดไฟเผาในพื้นที่การเกษตร ต้องทำแนวกันไฟ และควบคุมการเผาอย่างใกล้ชิด

3) สร้างแนวกันไฟ (Firebreaks) เพื่อลดความรุนแรงของไฟป่าไม่ให้เกิดจากพื้นที่ด้านหนึ่งลุกลามเข้าไปอีกด้านหนึ่ง กล่าวคือเป็นการป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามออกมาจากพื้นที่ที่กำหนด ซึ่งแนวกันไฟจะทำเอาไว้ก่อนล่วงหน้าเกิดไฟป่า และแตกต่างจากแนวดับไฟ (Fire line) ซึ่งจะทำในขณะที่กำลังเกิดไฟไหม้และทำขึ้นเพื่อการดับไฟทางอ้อม (Indirect attach) หรือทำเพื่อการดับไฟด้วยไฟ (Back firing)

4) นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยวป่า ควรศึกษาวิธีการก่อกองไฟ และควรเพิ่มความระมัดระวังในการจุดไฟ หากต้องการก่อกองไฟให้ความอบอุ่นหรือหุงต้มอาหารต้องดูแลอย่างใกล้ชิดและดับไฟให้สนิททุกครั้งหลังใช้งานเสร็จแล้ว เพื่อป้องกันการลุกลามของไฟ และเตรียมน้ำสำหรับดับไฟ รวมทั้งไม่ควรจุดไฟใกล้บริเวณแนวป่าอย่างเด็ดขาด ห้ามทิ้งก้นบุหรี่ลงบนพงหญ้าแห้ง

3.12 คุณลักษณะพิเศษของภัยพิบัติ

3.12.1 ภัยหลักก่อให้เกิดภัยอื่นที่ตามมา (Compound Hazard) เช่น การเกิดแผ่นดินไหว และเกิดสึนามิตามมา และผลจากสึนามิ อาจทำให้เกิดโรคระบาดขึ้นได้หากไม่มีการจัดการที่ดี ความเข้าใจในลักษณะพิเศษข้อนี้ของท้องถิ่น จะช่วยให้สามารถรับมือกับการขยายตัวของภัย และการเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องของภัย

3.12.2 ภัยพิบัติสามารถเพิ่มความรุนแรงได้หากระดับของความอ่อนไหวของชุมชนมีสูง (Level of Community Vulnerability) นั่นคือหน่วยงานท้องถิ่นต้องเข้าใจถึงสภาพพื้นที่ของชุมชน หากพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อภัยสูง ต้องมีการประสานงานกับภาคส่วนต่าง ๆ ในการป้องกันและเตรียมรับมือจะต้องมีรายละเอียดเชิงโครงสร้างเข้ามาเกี่ยวข้อง และมิติทางด้านสังคม คือ ถ้ามีจำนวนกลุ่มคนที่มีความอ่อนไหวต่อภัยได้แก่ เด็ก สตรี และคนชรา จะต้องมีการทำแผนอพยพ การหาที่หลบภัย และการฟื้นฟูที่แตกต่างกันออกไป

3.12.3 ภัยพิบัติสามารถขยายผลสู่พื้นที่ต่าง ๆ ในวงกว้าง และเป็นพื้นที่ที่ข้ามเขตการปกครองของหน่วยงาน (Cross Jurisdiction) จึงต้องมีการวางแผนหรือกำหนดมาตรการในการจัดการภัยพิบัติร่วมกับหน่วยงานหลักของพื้นที่ข้างเคียงเสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการขยายตัวของภัย และการขอกำลังเสริม

3.12.4 ภัยพิบัติไม่มีความแน่นอน (Uncertainty) กล่าวคือ เกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ และมีความรุนแรงมากขึ้นและมีความถี่ในการเกิดสูงขึ้น และยังสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เช่น พายุนอกฤดู การเกิดแผ่นดินไหวกลางดึก การเกิดแผ่นดินไหวและสึนามิในระดับที่รุนแรงแบบที่ไม่เคยมีมาก่อน ซึ่งคุณลักษณะข้อนี้หน่วยงานท้องถิ่นจะต้องปรับปรุงมาตรการรับมือตลอดเวลา เพื่อให้ทันต่อองค์ความรู้ที่เปลี่ยนแปลงและความผันผวนของสถานการณ์

3.12.5 ภัยพิบัติจะก่อให้เกิดความโกลาหล (Chaos) กล่าวคือ เมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้นจะมีผู้คนจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัตินั้น ทั้งความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน ประกอบกับผู้ที่เข้ามาจัดการให้ความช่วยเหลือก็มีมากเช่นเดียวกัน ซึ่งอาจทำให้เกิดความยุ่งยากซับซ้อน ในการให้ความช่วยเหลือ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคของพื้นที่ เช่น สะพานขาด ดิน

ถล่ม น้ำท่วมทางสัญจร และยังมีจำนวนหน่วยงาน ทรัพยากร ของบริจาค และเจ้าหน้าที่จำนวนมาก อันสามารถก่อให้เกิดความวุ่นวายได้มากที่สุด

4 หน่วยงานและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ

แนวทางการบริหารจัดการภัยพิบัติขนาดใหญ่ ในส่วนที่กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ควรดำเนินการระยะเร่งด่วนฉุกเฉิน (สำนักผู้ตรวจราชการกรม , 2549)

4.1 ความคาดหวังของสาธารณชน

เมื่อเกิดภัยพิบัติขนาดใหญ่ สาธารณชนโดยเฉพาะสื่อมวลชน และผู้บังคับบัญชา จะคาดหวังว่าเป็นหน้าที่ของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ในเรื่อง

- 1) การป้องกันและบรรเทาความรุนแรงของภัย และความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ประชาชน
- 2) ต้องจัดส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปประจักษ์เหตุและช่วยเหลือผู้ประสบภัย
- 3) ต้องจัดส่งเครื่องจักรกล ยานพาหนะ เครื่องมือเข้าไปกู้ภัย ค้นหาผู้รอดชีวิต และผู้เสียชีวิต ตลอดจนการฟื้นฟูบูรณะ
- 4) ต้องจ่ายเงินช่วยเหลือ ชดใช้ แก่ผู้ประสบภัย และความสูญเสียต่าง ๆ

ฯลฯ

ซึ่งทั้งหมดเหล่านี้ต้องพิจารณาตามสภาพ อำนาจหน้าที่ โครงสร้าง อัตรากำลัง เครื่องมือ เครื่องจักรกล ที่ยังมีข้อจำกัด และขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

4.2 การเตรียมการก่อนเกิดภัย

สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด

4.2.1 การเตรียมการระดับจังหวัด

- (1) การจัดทำและฝึกซ้อมแผนป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนจังหวัด
- (2) การจัดทำและฝึกซ้อมแผนเฉพาะกิจป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัย วาตภัย และดินถล่มจังหวัดหรือแผนเฉพาะกิจอื่น ๆ ตามสถานการณ์ของภัยที่จะเกิดขึ้น เช่น ภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ เป็นต้น
- (3) การปฏิบัติตามหนังสือสั่งการกระทรวงมหาดไทย และของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โดยการปฏิบัติเองหรือแจ้งหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง อำเภอ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ

(4)การจัดตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจฯ ระดับจังหวัด / คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการ คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ และให้มีการประชุมซักซ้อมเตรียมการไว้ให้พร้อม

(5)สำรวจเตรียมสถานที่เพื่อตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจฯ เมื่อเกิดภัย

(6)จัดเตรียมเครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ ที่จะใช้ประจำศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจ ได้แก่ เครื่องเขียน แบบพิมพ์ คอมพิวเตอร์ ป้ายแสดง (บอร์ด) โต๊ะ – เก้าอี้ โทรศัพท์ โทรสาร ห้องประชุม เครื่องขยายเสียงเคลื่อนที่ รถยนต์ ยานพาหนะ เป็นต้น

(7)จัดเตรียมสนาม ฮ. ที่ใกล้ศูนย์อำนวยการฯ ไว้สำหรับ ฮ. 2-4 ลำ

(8)การเตรียมพร้อมด้าน บุคลากร วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ ในการช่วยเหลือผู้ประสบภัย

(9)บัญชาเครื่องจักรกล ยานพาหนะ เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งกำลังพลจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในจังหวัดหรือใกล้เคียง เช่น หน่วยทหาร แขวงทางหลวงชนบท เป็นต้น

(10) บัญชีรายชื่อสมาชิก อปพร. ในจังหวัดพร้อมหมายเลขโทรศัพท์ ของประธานอปพร. ในระดับต่าง ๆ ในพื้นที่

(11) การขึ้นบัญชีรายชื่อ ที่อยู่ หมายเลขโทรศัพท์ของสมาชิก อปพร. ที่มีความสามารถพิเศษในด้านต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ การใช้วิทยุสื่อสาร การเขียนบอร์ด ฯลฯ

(12) การประสานงาน / โทรศัพท์แจ้งให้สมาชิก อปพร. เตรียมความพร้อม

(13) จัดเวรเฝ้าระวัง ติดตามสภาพอากาศจากกรมอุตุนิยมวิทยา และแผ่นดินไหวจากกรมทรัพยากรธรณี หรือหน่วยงานอื่น ๆ ตลอด 24 ชั่วโมง และตรวจสอบข้อมูลปริมาณน้ำฝน ระดับน้ำในแม่น้ำ ระดับน้ำทะเลหนุน (จังหวัดที่อยู่บริเวณปากแม่น้ำ) ระดับบริเวณพื้นที่ลุ่มที่เกิดน้ำท่วมขัง โดยมีคำสั่งปฏิบัติหน้าที่ประจำศูนย์ฯ

(14) มีหนังสือจากผู้ว่าราชการจังหวัดกำชับเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ ในระดับ จังหวัด อำเภอ กิ่งอำเภอ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้เฝ้าระวังติดตามสถานการณ์จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ แล้วใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์และคาดการณ์ภัยที่จะเกิดขึ้นได้

(15) ตรวจสอบและปรับปรุงข้อมูลพื้นที่เสี่ยงภัยให้เป็นปัจจุบัน และติดตั้งเครื่องวัดปริมาณน้ำฝนและเครื่องมือเตือนภัยให้ครบถ้วน

(16) เตรียมระบบการแจ้งเตือนภัยล่วงหน้า ผ่านระบบเครือข่ายระบบสื่อสารและสื่อสารมวลชนของทางราชการและเอกชน เช่น เสียงตามสายในหมู่บ้าน วิทยุโทรทัศน์ ฯลฯ

(17) การประชาสัมพันธ์อันตรายจากภัยพิบัติโดยเน้นพื้นที่เสี่ยงภัย

(18) แจ้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเตรียมการรับมือกับภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น

(19) ข้อมูลการติดตั้ง เครื่องแจ้งเตือนภัย สัญญาณเตือนภัยกรณีคลื่นยักษ์สึนามิ และเครื่องวัดปริมาณน้ำฝน ในพื้นที่เสี่ยงภัย พร้อมทั้งรายชื่อและเบอร์โทรศัพท์ผู้ดูแล

(20) การประสานงานกับเหล่ากาชาดจังหวัดในการเตรียมถุงยังชีพ และสิ่งของบรรเทาทุกข์ ทุกประเภท

(21) การเตรียมการประสานศูนย์ฯ เขต ในการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ หากสถานการณ์รุนแรง

(22) ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในพื้นที่เป็นการเฉพาะ

(23) ประสานหน่วยทหารในพื้นที่เป็นกรณีพิเศษในการเตรียมพร้อมทั้งกำลังพล เครื่องมือ อุปกรณ์ ยานพาหนะในการช่วยเหลือผู้ประสบภัย

4.2.2 การติดตามผล การเตรียมการระดับอำเภอ / เทศบาล / อบต.

1) การจัดทำแผนเฉพาะกิจระดับอำเภอ / ตำบล หรือแผนเฉพาะพื้นที่รองรับแผนระดับจังหวัด

2) การจัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจระดับอำเภอ / ตำบล

3) การติดตั้งเครื่องแจ้งเตือนภัย และเครื่องวัดปริมาณน้ำฝนในพื้นที่เสี่ยงภัย พร้อมทั้งจัดผู้ดูแลและบันทึกข้อมูล และการทดสอบการทำงาน ความพร้อมของเครื่องมือดังกล่าว

4) การจัดกำลังเจ้าหน้าที่เข้าไปติดตามแนะนำ และทบทวนการอ่านเครื่องวัดปริมาณน้ำฝน การใช้ไซเรนหรือเครื่องมือเตือนภัยประเภทอื่น ๆ

5) การเตรียมการในเรื่องเส้นทางอพยพ พื้นที่รองรับการอพยพ โดยมีแผนหลักและแผนรองไว้ให้พร้อม

6) การจัดเวรเฝ้าระวัง ติดตามสภาพอากาศจากกรมอุตุนิยมวิทยา สถานการณ์แผ่นดินไหวจากกรมทรัพยากรธรณี หรือหน่วยงานอื่น ๆ ตลอด 24 ชั่วโมง และประสานงานกับจังหวัดอย่างใกล้ชิด

7) บัญชีรายชื่อ อปพร. ระดับอำเภอ และบัญชี อปพร. ผู้ชำนาญการในสาขาต่าง ๆ

4.3 การดำเนินงานระหว่างเกิดภัย (ภาวะวิกฤติ)

ในพื้นที่เกิดภัย (ส่วนหน้า : Front Office)

4.3.1 สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด จะเป็นหน่วยงานหลักในการบูรณาการการบริหารจัดการภัยพิบัติ ที่อาจจะเกิดขึ้นและเมื่อเกิดขึ้นแล้วในพื้นที่ โดยมีข้อปฏิบัติดังต่อไปนี้

- 1) ออกประกาศภัยพิบัติขึ้นให้ครอบคลุมพื้นที่ที่เกิดภัย
- 2) ปรับบทบาทหน้าที่ศูนย์อำนาจการเฉพาะกิจช่วยเหลือผู้ประสบภัยจังหวัด โดยแบ่งงานเป็นฝ่ายต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ได้แก่
 - 3) ฝ่ายเตรียมการเฝ้าระวังป้องกันภัยที่จะเกิดขึ้นอีกครั้ง
 - 4) ฝ่ายอพยพประชาชน
 - 5) ฝ่ายปฏิบัติการค้นหา ช่วยเหลือผู้ประสบภัย
 - 6) ฝ่ายรักษาพยาบาล
 - 7) ฝ่ายฟื้นฟูบูรณะ
 - 8) ฝ่ายรับบริจาคสิ่งของ
 - 9) ฝ่ายช่วยเหลือผู้ประสบภัย
 - 10) ฝ่ายสื่อสาร
 - 11) ฝ่ายรักษาความสงบและการจราจร
 - 12) ฝ่ายการจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติตามระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยเงินทดรองราชการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2546 โดยเร่งรัดการเบิกจ่ายเงินช่วยเหลือให้เสร็จโดยเร็ว โดยเฉพาะค่าจัดการศพ และค่าบ้านเสียหายทั้งหลาย
 - 13) ฝ่ายเครื่องจักรกล ยานพาหนะและเครื่องมืออุปกรณ์สาธารณภัย
 - 14) ฝ่ายอำนาจการ

ฯลฯ

15) นำสิ่งของต่าง ๆ ที่เตรียมไว้ในขั้นเตรียมการมาประจำที่ศูนย์อำนาจการ โดยเฉพาะเครื่องมืออุปกรณ์สื่อสารยามฉุกเฉิน

16) จัดสถานที่ปฏิบัติงานให้ฝ่ายต่าง ๆ ภายในศูนย์อำนาจการเฉพาะกิจหรือบริเวณใกล้เคียง พร้อมมีป้ายบอกชื่อ – ตำแหน่งในสายงาน ปกติ และตำแหน่งที่ได้รับการ

แต่งตั้งจากผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนจังหวัด พร้อมเลขหมายโทรศัพท์มือถือ เครือข่ายวิทยุสื่อสาร

17) ปฏิบัติหน้าที่เป็นฝ่ายอำนวยการของศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจช่วยเหลือผู้ประสบภัย ที่จังหวัดตั้งขึ้น และเป็นทีมงานเลขานุการผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนจังหวัด (ผู้ว่าราชการจังหวัด) โดยอาจจะจัดแบ่งเจ้าหน้าที่สังกัดสำนักงาน ปก.จังหวัด เจ้าหน้าที่จากศูนย์ ปก.เขต และจากกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ได้เข้าไปช่วยเหลือในฝ่ายต่าง ๆ ของศูนย์ฯ และประจำฝ่ายอำนวยการที่สำนักงาน ปก.จังหวัด รับผิดชอบโดยตรง ดังนี้

(1) การแบ่งงานในฝ่ายอำนวยการ

- งานรับข้อมูลรายงานและรายงานผู้บังคับบัญชา ทุก ๆ เรื่อง
- งานข้อมูลความเสียหาย
- งานการประชุม
- งานจัดทำป้ายแสดงข้อมูลทุกเรื่อง
- งานการเบิกจ่ายเงินช่วยเหลือผู้ประสบภัย
- งานประชาสัมพันธ์
- งานธุรการ / สารบรรณ
- งานประสานมูลนิธิ องค์กรการกุศล

ฯลฯ

(2) การจัดเจ้าหน้าที่ของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เข้าไปช่วยเหลือเพื่อบูรณาการ งานของกรม เข้ากับหน่วยงานอื่นในฝ่ายต่าง ๆ ของศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจฯ เช่น

- งานฟื้นฟูบูรณะโดยใช้เครื่องจักรกล
- งานค้นหาผู้ประสบภัย
- งานที่มูลนิธิ องค์กรอาสาสมัคร ดำเนินงาน
- งานการสื่อสาร วิทยุ โทรศัพท์ โทรสาร
- งานรับบุคคลสำคัญ / รับเสด็จ ที่จังหวัด / อำเภอ ดำเนินการ

ฯลฯ

18) ด้านเครื่องมือสื่อสาร และเครื่องกำเนิดไฟฟ้าสำรอง ในภาวะฉุกเฉินที่เกิดภัยในพื้นที่ การสื่อสารจะมีปัญหา ติดต่อกันไม่ได้ ศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจฯที่จังหวัดตั้งขึ้น ต้องเตรียมการร้องขอเครื่องมือสื่อสารจากหลายหน่วยงาน ดังนี้

(1) ฝ่ายทหาร ดำรวจ

- (2) สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย
- (3) บริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน)
- (4) โทรศัพท์เครือข่ายเอกชนอื่น ๆ เช่น TT&T DTAC ฯลฯ
- (5) วิทยุสมัครเล่น
- (6) วิทยุในราชการฝ่ายปกครอง

ฯลฯ

4.4 การดำเนินงานหลังเกิดภัย

- 1) สำนักงาน ปก.จังหวัดพิจารณาร่วมกับศูนย์ ปก.เขต ภายใต้การอำนวยการของผู้ว่าราชการจังหวัดสั่งการให้ อำเภอ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ทำการสำรวจความเสียหาย
- 2) เจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯ ปก.เขต และจากกรมฯ ควรประสานงานที่ค้างให้เสร็จ หากไม่แล้วเสร็จให้วางแผนการปฏิบัติต่อให้ชัดเจน เพื่อส่งมอบงานให้สำนักงาน ปก.จังหวัด ดำเนินการต่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบูรณะฟื้นฟู การจ่ายเงินช่วยเหลือตามระเบียบกระทรวงการคลัง การจัดเก็บและบันทึกข้อมูลลงในระบบฐานข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น
- 3) จัดส่งนักวิชาการ เข้าไปในพื้นที่ประสบภัย เพื่อสำรวจ จัดเก็บข้อมูล วิเคราะห์ ประเมินสถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ว่ามีสาเหตุเกิดจากปัจจัยใด เพื่อจะได้เตรียมความพร้อมการป้องกันความเสียหายจากภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นภายหลัง

จากความคาดหวังของประชาชนในพื้นที่ต่อความสามารถของหน่วยงานในท้องถิ่นในการจัดการกับภัยพิบัตินั้น หากเป็นในภาวะฉุกเฉินที่รุนแรงและกระจายเป็นวงกว้าง รัฐบาลต้องอาศัยหน่วยงานหลัก คือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ ในการเข้ามามีบริหารจัดการภัยพิบัติด้วยการประสานงาน (Coordination) การร่วมมือ (Cooperation) และการร่วมแรงร่วมใจ (Collaboration) และเพิ่มขีดความสามารถขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเหล่านี้ รวมทั้งการกระตุ้นประชาชนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ที่รู้สภาพพื้นที่ดีที่สุด และมีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงจากภัยพิบัติ เพื่อป้องกัน รักษาทรัพย์สินและผลประโยชน์ของประชาชน (ทวิดา กมลเวชช , 2554)

และการรับมือกับภัยพิบัตินั้น ประชาชน ชุมชน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นด่านแรกของการรับมือภัยพิบัติ โดยใช้ความรู้ และความสามารถในการสังเกตสัญญาณการเกิดขึ้นของภัยต่าง ๆ และเมื่อได้รับข้อมูลเพิ่มมากขึ้น การจัดการภาวะฉุกเฉินดังกล่าวจะสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากขึ้น

4.5 พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550

พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 124 ตอนที่ 52 ก วันที่ 7 กันยายน 2550 โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 6 พฤศจิกายน 2550 เป็นต้นไป (มาตรา 2 กำหนดให้พระราชบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหกสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป) ภาณุพันธุ์ ธนาฤกษ์มงคล (2552) ได้สรุปสาระสำคัญ ดังนี้

1) ขอบเขต (มาตรา 3)

พระราชบัญญัตินี้มีขอบเขตการดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยครอบคลุมเรื่องอุบัติเหตุภัยและอัคคีภัยด้วย โดยยกเลิกพระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติป้องกันและระงับอัคคีภัย พ.ศ. 2542

2) คำนิยาม (มาตรา 4)

“สาธารณภัย” หมายความว่า อัคคีภัย วาตภัย อุทกภัย ภัยแล้ง โรคระบาดในมนุษย์ โรคระบาดสัตว์ โรคระบาดสัตว์น้ำ การระบาดของศัตรูพืช ตลอดจนภัยอื่น ๆ อันมีผลกระทบต่อสาธารณชน ไม่ว่าเกิดจากธรรมชาติ มีผู้ทำให้เกิดขึ้น อุบัติเหตุ หรือเหตุอื่นใด ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายของประชาชน หรือความเสียหายแก่ทรัพย์สินของประชาชน หรือของรัฐ และให้หมายความรวมถึงภัยทางอากาศ และการก่อวินาศกรรมด้วย

“ภัยทางอากาศ” หมายความว่า ภัยอันเกิดจากการโจมตีทางอากาศ

“การก่อวินาศกรรม” หมายความว่า การกระทำใด ๆ อันเป็นการมุ่งทำลายทรัพย์สินของประชาชนหรือของรัฐ หรือสิ่งอันเป็นสาธารณูปโภค หรือการรบกวน ขัดขวาง หน่วงเหนี่ยวระบบการปฏิบัติงานใดๆ ตลอดจนการประทุษร้ายต่อบุคคลอันเป็นการก่อให้เกิดความปั่นป่วนทางการเมือง การเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อความมั่นคงของรัฐ

“หน่วยงานของรัฐ” หมายความว่า ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การมหาชน และหน่วยงานอื่นของรัฐ แต่ไม่หมายความรวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

“องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” หมายความว่า องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด เมืองพัทยา กรุงเทพมหานคร และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีกฎหมายจัดตั้ง

“องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่” หมายความว่า องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลเมืองพัทยา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีกฎหมายจัดตั้ง แต่ไม่หมายความรวมถึงองค์การบริหารส่วนจังหวัด และกรุงเทพมหานคร

“ผู้บริหารท้องถิ่น” หมายความว่า นายกองค์การบริหารส่วนตำบล นายกเทศมนตรี นายกเมืองพัทยา และหัวหน้าผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่อื่น

“ผู้บัญชาการ” หมายความว่า ผู้บัญชาการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ

“ผู้อำนวยการ” หมายความว่า ผู้อำนวยการกลาง ผู้อำนวยการจังหวัด ผู้อำนวยการอำเภอ ผู้อำนวยการท้องถิ่น และผู้อำนวยการกรุงเทพมหานคร

“เจ้าพนักงาน” หมายความว่า ผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในพื้นที่ต่าง ๆ

“อาสาสมัคร” หมายความว่า อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

3) คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ (กปภ.ช)

4) องค์ประกอบ (มาตรา 6) ประกอบด้วย กรรมการทั้งหมด 23 คน โดยมี

(1) นายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีซึ่งนายกรัฐมนตรีมอบหมายเป็นประธานกรรมการ

(2) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นรองประธานกรรมการคนหนึ่ง

(3) ปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นรองประธานกรรมการคนที่สอง

(4) อธิบดีกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นกรรมการและเลขานุการ

(5) ข้าราชการในกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจำนวนไม่เกินสองคน เป็นผู้ช่วยเลขานุการ

5) อำนาจหน้าที่ (มาตรา 7)

(1) กำหนดนโยบายในการจัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ

(2) พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติก่อนเสนอคณะรัฐมนตรี

(3) บูรณาการพัฒนาระบบการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องให้มีประสิทธิภาพ

(4) ให้คำแนะนำ ปรัชญาและสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

(5) วางระเบียบเกี่ยวกับค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายในการดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง

(6) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่นหรือตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

6) หน่วยงานกลางของรัฐในการดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
(มาตรา 11)

ให้กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเป็นหน่วยงานกลางของรัฐในการดำเนินการเกี่ยวกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของประเทศ มีอำนาจหน้าที่

(1) จัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติเสนอ กปภ.ช. เพื่อขออนุมัติต่อคณะรัฐมนตรี

(2) จัดให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อหามาตรการในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยให้มีประสิทธิภาพ

(3) ปฏิบัติการ ประสานการปฏิบัติ ให้การสนับสนุน และช่วยเหลือ หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชน ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และให้การสงเคราะห์เบื้องต้นแก่ผู้ประสบภัย ผู้ได้รับภัยอันตราย หรือผู้ได้รับความเสียหายจากสาธารณภัย

(4) แนะนำ ให้คำปรึกษา และอบรมเกี่ยวกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแก่หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชน

(5) ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินการตามแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในแต่ละระดับ

และเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ กรมจะจัดให้มีศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยขึ้นในบางจังหวัดตามความจำเป็นเพื่อปฏิบัติงานในจังหวัดนั้น และจังหวัดใกล้เคียงและจะให้มีสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดขึ้น เพื่อกำกับดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในจังหวัด หรือตามที่ผู้อำนวยการจังหวัดมอบหมายก็ได้ (มาตรา 11) โดยให้ศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเขตเดิมเป็นศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยตาม พ.ร.บ. นี้ (มาตรา 57)

7) แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กำหนดให้มีการจัดทำแผน 3 ระดับ
ดังนี้

(1) แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ โดยกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจัดทำร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละประเภท และหน่วยงานภาคเอกชน โดยต้องมีสาระสำคัญตามที่กำหนด เช่น

ก. แนวทางมาตรการ งบประมาณ ในการดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และแนวทาง วิธีการในการให้ความช่วยเหลือและบรรเทาความเดือดร้อนของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบ

ข. แนวทางในการเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร อุปกรณ์ และเครื่องมือเครื่องใช้ และจัดระบบการปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รวมถึงการฝึกบุคลากร และประชาชน

ค. แนวทางในการซ่อมแซม บำรุง และฟื้นฟู

แล้วนำเสนอแผนขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ และขออนุมัติคณะรัฐมนตรี เพื่อให้หน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องปฏิบัติ (มาตรา 11 และมาตรา 12)

(2) แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด จัดทำโดยคณะกรรมการ ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ลงนามประกาศใช้ ซึ่งแผนดังกล่าวต้องสอดคล้องกับแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ และมีสาระสำคัญอื่น ดังต่อไปนี้ (มาตรา 16 และมาตรา 17)

ก. การจัดตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจเมื่อเกิดสาธารณภัยขึ้น โครงสร้าง และผู้มีอำนาจสั่งการด้านต่าง ๆ ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

ข. แผนและขั้นตอนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และยานพาหนะ เพื่อใช้ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

ค. แผนและขั้นตอนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดให้มีเครื่องหมาย สัญญาณหรือสิ่งอื่นใด ในการแจ้งให้ประชาชนได้ทราบถึงการเกิดหรือจะเกิดสาธารณภัย

ง. แผนปฏิบัติการในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จ. แผนการประสานงานกับองค์การสาธารณกุศล

8) การบัญชาการ กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของบุคคลดังต่อไปนี้

(1) นายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย (มาตรา 31 กรณีเกิดสาธารณภัยร้ายแรงอย่างยิ่ง)

(2) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้บัญชาการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ มีอำนาจควบคุมและกำกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยทั่วราชอาณาจักรให้เป็นไปตามแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ และมีอำนาจบังคับบัญชาและสั่งการผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ เจ้าพนักงาน และอาสาสมัครได้ทั่วราชอาณาจักร (มาตรา 13)

(3) ปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นรองผู้บัญชาการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ มีหน้าที่ช่วยเหลือผู้บัญชาการในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยและปฏิบัติหน้าที่ตามที่ผู้บัญชาการมอบหมาย โดยให้มีอำนาจบังคับบัญชาและสั่งการรองจากผู้บัญชาการ (มาตรา 13)

9) การปฏิบัติ เป็นอำนาจหน้าที่ของผู้อำนวยการ เจ้าพนักงานและอาสาสมัครในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ดังนี้

(1) อธิบดีกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นผู้อำนวยการกลาง มีหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยทั่วราชอาณาจักร (มาตรา 14)

(2) ผู้ว่าราชการจังหวัด รับผิดชอบในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเขตจังหวัด (มาตรา 15)

(3) นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นรองผู้อำนวยการจังหวัด มีหน้าที่ช่วยเหลือผู้ว่าราชการจังหวัดในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเขตจังหวัด (มาตรา 18)

(4) นายอำเภอ (รวมปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ) เป็นผู้อำนวยการอำเภอ รับผิดชอบและปฏิบัติหน้าที่ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเขตอำเภอ (มาตรา 4 ประกอบกับมาตรา 19)

(5) ผู้บริหารท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล นายกเทศมนตรี นายกเมืองพัทยา และหัวหน้าผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่อื่นที่มีกฎหมายจัดตั้ง เป็นผู้ว่าราชการท้องถิ่น มีหน้าที่ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในท้องถิ่นของตน และมีหน้าที่ช่วยเหลือผู้ว่าราชการจังหวัด และผู้อำนวยการอำเภอตามที่ได้รับมอบหมาย (มาตรา 4 ประกอบ มาตรา 20)

(6) เจ้าพนักงาน ให้ผู้อำนวยการมีอำนาจแต่งตั้งเจ้าพนักงานเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในเขตรับผิดชอบ โดยหลักเกณฑ์การแต่งตั้งและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานให้เป็นตามระเบียบของกระทรวงมหาดไทย (มาตรา 39)

(7) อาสาสมัคร ให้ผู้อำนวยการจัดให้มีอาสาสมัครในพื้นที่ที่รับผิดชอบ เพื่อช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ผู้อำนวยการมอบหมาย และตามที่กำหนดในระเบียบของกระทรวงมหาดไทย (มาตรา 41)

(8) องค์การสาธารณกุศลหรือบุคคลที่มาช่วยเหลือการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานในระหว่างเกิดสาธารณภัย สามารถช่วยเหลือหรือบรรเทาสาธารณภัยได้ตามที่ผู้อำนวยการหรือเจ้าพนักงานที่ได้รับมอบหมายได้มอบหมายภารกิจให้ (มาตรา 42)

10) การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

(1) เมื่อเกิดหรือคาดว่าจะเกิดสาธารณภัยขึ้นในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่ใด ให้ผู้อำนวยการท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่นั้น มีหน้าที่เข้าดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยโดยเร็ว และแจ้งให้ผู้อำนวยการอำเภอที่รับผิดชอบในเขตพื้นที่นั้นและผู้ว่าราชการจังหวัดทราบทันที เมื่อเกิดเหตุให้ผู้อำนวยการอำเภอและผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้อำนวยการท้องถิ่น โดยในกรณีผู้อำนวยการอำเภอให้สั่งการได้สำหรับในเขตอำเภอของตน และในกรณีผู้อำนวยการจังหวัดให้สั่งการได้สำหรับในเขตจังหวัด (มาตรา 21 และมาตรา 22)

(2) ในการปฏิบัติหน้าที่ตามวรรคหนึ่ง ให้ผู้อำนวยการท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

ก. สั่งข้าราชการฝ่ายพลเรือน พนักงานส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐ เจ้าพนักงาน อาสาสมัคร และบุคคลใด ๆ ในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่ที่เกิดสาธารณภัย ให้ปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดตามความจำเป็นในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

ข. ใช้อาคาร สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และยานพาหนะของหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่อยู่ในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แห่งพื้นที่ที่เกิดสาธารณภัยเท่าที่จำเป็นเพื่อการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

ค. ใช้เครื่องมือสื่อสารของหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนทุกระบบที่อยู่ในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่ที่เกิดสาธารณภัยหรือท้องที่ที่เกี่ยวข้อง

ง. ขอความช่วยเหลือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

จ. สั่งห้ามเข้าหรือให้ออกจากพื้นที่ อาคารหรือสถานที่ที่กำหนด

ฉ. จัดให้มีการสงเคราะห์ผู้ประสบภัยโดยทั่วถึงและรวดเร็ว

(3) เมื่อเกิดสาธารณภัยขึ้นในเขตพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งหนึ่งที่ใดให้เป็นหน้าที่ของผู้อำนวยการท้องถิ่นซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับหรือใกล้เคียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่นั้น ที่จะสนับสนุนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยที่เกิดขึ้น (มาตรา 23)

(4) เมื่อเกิดสาธารณภัย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่ประสบเหตุต้องเข้าดำเนินการเบื้องต้นเพื่อระงับสาธารณภัยนั้น แล้วรีบรายงานให้ผู้อำนวยการท้องถิ่นที่รับผิดชอบในพื้นที่นั้นเพื่อส่งการต่อไป และในกรณีจำเป็นอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ให้เจ้าพนักงานมีอำนาจดำเนินการใด ๆ เพื่อคุ้มครองชีวิตหรือป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดแก่บุคคลได้ (มาตรา 24)

(5) ในกรณีที่เกิดสาธารณภัยและภัยอันตรายจากสาธารณภัยนั้นใกล้จะถึงผู้อำนวยการมีอำนาจสั่งให้เจ้าพนักงานตัดแปลง ทำลาย หรือเคลื่อนย้ายสิ่งก่อสร้าง วัสดุ หรือทรัพย์สินของบุคคลใดที่เป็นอุปสรรคแก่การบำบัดปัดป้องภัยอันตรายได้ ทั้งนี้ เฉพาะเท่าที่จำเป็นแก่การยังยั้งหรือแก้ไขความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากสาธารณภัยนั้น (มาตรา 25)

(6) ในการบรรเทาสาธารณภัย ผู้อำนวยการและเจ้าพนักงานซึ่งได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการดังต่อไปนี้ (มาตรา 27)

ก. จัดให้มีสถานที่ชั่วคราวเพื่อให้ผู้ประสบภัยอยู่อาศัยหรือรับการปฐมพยาบาล และการรักษาทรัพย์สินของผู้ประสบภัย

ข. จัดระเบียบการจราจรชั่วคราวในพื้นที่ที่เกิดสาธารณภัยและพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อประโยชน์ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

ค. ปิดกั้นมิให้ผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าไปในพื้นที่ที่เกิดสาธารณภัยและพื้นที่ใกล้เคียง

ง. จัดให้มีการรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันเหตุโจรสลัด

จ. ช่วยเหลือผู้ประสบภัย และช่วยขนย้ายทรัพย์สินในพื้นที่ที่เกิดสาธารณภัยและพื้นที่ใกล้เคียง เมื่อเจ้าของหรือผู้ครอบครองทรัพย์สินร้องขอ

ผู้อำนวยการหรือเจ้าพนักงานซึ่งได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการจะจัดให้มีเครื่องหมายหรืออาณัติสัญญาณเพื่อใช้ในการกำหนดสถานที่หรือการดำเนินการใดตามวรรคหนึ่งก็ได้

(7) เมื่อเกิดหรือใกล้จะเกิดสาธารณภัยขึ้นในพื้นที่ใด และการที่ผู้ใดอยู่อาศัยในพื้นที่นั้นจะก่อให้เกิดภัยอันตรายหรือกีดขวางต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ให้ผู้บัญชาการรองผู้บัญชาการ ผู้อำนวยการ และเจ้าพนักงานซึ่งได้รับมอบหมายมีอำนาจสั่งอพยพผู้ซึ่งอยู่ในพื้นที่นั้นออกไปจากพื้นที่ดังกล่าว ทั้งนี้ เฉพาะเท่าที่จำเป็นแก่การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (มาตรา 28)

(8) เมื่อเกิดหรือใกล้จะเกิดสาธารณภัยขึ้นในพื้นที่ใดและการอยู่อาศัยหรือดำเนินกิจการใด ๆ ในพื้นที่นั้นจะเป็นอันตรายอย่างร้ายแรง ผู้บัญชาการ รองผู้บัญชาการ ผู้อำนวยการกลาง ผู้อำนวยการจังหวัด ผู้อำนวยการอำเภอ และผู้อำนวยการท้องถิ่น โดยความเห็นชอบของผู้บัญชาการอำเภอจะประกาศห้ามมิให้บุคคลใด ๆ เข้าไปอยู่อาศัยหรือดำเนินกิจการใดในพื้นที่ดังกล่าวก็ได้ ประกาศดังกล่าวให้กำหนดระยะเวลาการห้ามและเขตพื้นที่ที่ห้ามตามที่จำเป็นไว้ด้วย (มาตรา 29)

(9) ผู้อำนวยการในเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบสำรวจความเสียหายจากสาธารณภัยที่เกิดขึ้นและทำบัญชีรายชื่อผู้ประสบภัยและทรัพย์สินที่เสียหายไว้เป็นหลักฐานพร้อมทั้งออกหนังสือรับรองให้ผู้ประสบภัยไว้เป็นหลักฐานในการรับการสงเคราะห์และฟื้นฟู และให้หน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องออกเอกสารทางราชการดังกล่าวให้ใหม่ตามหลักฐานที่อยู่ในความครอบครองของตนส่งมอบให้แก่ผู้ประสบภัยหรือส่งมอบผ่านทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งพื้นที่ที่เป็นผู้แจ้ง ทั้งนี้ โดยผู้ประสบภัยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมหรือค่าบริการ (มาตรา 30)

(10) ในกรณีที่เกิดสาธารณภัยร้ายแรงอย่างยิ่ง นายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีซึ่งนายกรัฐมนตรีมอบหมายมีอำนาจสั่งการผู้บัญชาการ ผู้อำนวยการ หน่วยงานของรัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รวมตลอดทั้งให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนในพื้นที่ที่กำหนดก็ได้ โดยให้มีอำนาจเช่นเดียวกับผู้บัญชาการตามมาตรา 13 และผู้อำนวยการตามมาตรา 21 และมีอำนาจกำกับและควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บัญชาการ รองผู้บัญชาการ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ และเจ้าพนักงานในการดำเนินการตามมาตรา 25 มาตรา 28 และมาตรา 29 ด้วย (มาตรา 31)

4.6 ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหน่วยอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

พ.ศ. 2547

ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหน่วยอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2547 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป (ร.ก.2547 / พ98ง / 2 / 7 กันยายน 2547) ปลัดกระทรวงมหาดไทยรักษาการตามระเบียบนี้ โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1) คำนิยาม

“อปพร.” หมายความว่า อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

“ศูนย์ อปพร.” หมายความว่า ศูนย์ อปพร. กลาง ศูนย์ อปพร. เขต ศูนย์ อปพร. จังหวัด ศูนย์ อปพร. อำเภอ ศูนย์ อปพร. กิ่งอำเภอ ศูนย์ อปพร. เทศบาล ศูนย์ อปพร.

องค์การบริหารส่วนตำบล ศูนย์ อปพร. กรุงเทพมหานคร ศูนย์ อปพร. เขตในกรุงเทพมหานคร และศูนย์ อปพร. เมืองพัทยา

2) การจัดหน่วยอาสาสมัคร และการปกครองบังคับบัญชา

(1) ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนจังหวัด เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด และสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด เป็นศูนย์ อปพร. จังหวัด โดยมีเจ้าหน้าที่ของสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด เป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ (หมวด 3 ข้อ 25)

(2) ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนอำเภอ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. อำเภอ และที่ทำการปกครองอำเภอ เป็นศูนย์ อปพร. อำเภอ โดยมีเจ้าหน้าที่ของที่ทำการปกครองอำเภอ เป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ (หมวด 3 ข้อ 26)

กิ่งอำเภอ ให้มีศูนย์ อปพร. โดยให้ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. กิ่งอำเภอ และมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับศูนย์ และผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. อำเภอ

(3) ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาล เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล และสำนักปลัดเทศบาล เป็นศูนย์ อปพร. เทศบาล โดยมีเจ้าหน้าที่ของสำนักปลัดเทศบาล เป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ (หมวด 3 ข้อ 27)

องค์การบริหารส่วนตำบล ให้มีศูนย์ อปพร. โดยให้นายกองการบริหารส่วนตำบล เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล และมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับศูนย์ และผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล

ศูนย์ อปพร. เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล เขตในกรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยาจัดตั้งหน่วย อปพร. ดังต่อไปนี้ (หมวด 3 ข้อ 31)

- (1) ฝ่ายป้องกันและบรรเทาภัย
- (2) ฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อย
- (3) ฝ่ายสงเคราะห์ผู้ประสบภัย
- (4) ฝ่ายอื่นๆ ตามความจำเป็น

โดยให้แต่ละฝ่ายมีหัวหน้าฝ่ายหนึ่งคน รองหัวหน้าฝ่ายสองคน และมีสมาชิก อปพร. ตามความเหมาะสม โดยให้ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล เขตในกรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา แต่งตั้งหัวหน้าฝ่ายตามข้อ 31 จากเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ หรือสมาชิก อปพร. โดยแต่ละฝ่ายให้มีสมาชิก อปพร. ตามความเหมาะสม (หมวด 3 ข้อ 32)

3) การปกครองบังคับบัญชา (หมวด 3 ข้อ 33)

- (1) สมาชิก อปพร. อยู่ในการปกครองบังคับบัญชาของหัวหน้าฝ่าย อปพร.
- (2) หัวหน้าฝ่ายในศูนย์ อปพร. แต่ละแห่งอยู่ในการปกครองบังคับบัญชาของผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล เขตในกรุงเทพมหานครหรือเมืองพัทยา
- (3) ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล อยู่ในการปกครองบังคับบัญชาของผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. อำเภอ หรือกิ่งอำเภอ
- (4) ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. อำเภอ กิ่งอำเภอ เทศบาล เขตในกรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา อยู่ในการปกครองบังคับบัญชาของผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัดหรือศูนย์ อปพร. กรุงเทพมหานคร
- (5) ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด และศูนย์ อปพร. กรุงเทพมหานคร อยู่ในการปกครองบังคับบัญชาการศูนย์ อปพร. กลาง

4) หน้าที่และการสั่งใช้

- (1) สมาชิก อปพร. มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และผู้ที่ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนมอบหมายในการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และปฏิบัติตามข้อบังคับและระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหน่วยอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (หมวด 5 ข้อ 36)
- (2) ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด และศูนย์ อปพร. กรุงเทพมหานคร มีอำนาจสั่งการ อนุมัติ อนุญาต เกี่ยวกับการปฏิบัติการกิจ และอาจมอบหมายให้ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. อำเภอ กิ่งอำเภอ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล เมืองพัทยา หรือเขตในกรุงเทพมหานคร แล้วแต่กรณี สั่งอนุมัติ อนุญาต แทนก็ได้ (หมวด 5 ข้อ 37)
- (3) การสั่งการและการรายงานให้กระทำตามลำดับชั้นการบังคับบัญชา เว้นแต่กรณีฉุกเฉิน หรือจำเป็นอาจรายงานผู้บังคับบัญชาเหนือชั้นขึ้นไปได้ แต่ต้องรับรายงานให้ผู้บังคับบัญชาโดยตรงทราบในทันทีที่สามารถจะกระทำได้ (หมวด 5 ข้อ 40)

4.7 ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยกิจการอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

พ.ศ. 2553

ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยกิจการอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2553 ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 127 ตอนพิเศษ 109 ง วันที่ 14 กันยายน 2553 โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 15 กันยายน 2553 เป็นต้นไป (ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป) สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1) คำนิยาม

“อปพร.” หมายความว่า อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

“ศูนย์ อปพร.” หมายความว่า ศูนย์ อปพร. กลาง ศูนย์ อปพร. เขต ศูนย์ อปพร. จังหวัด ศูนย์ อปพร. กรุงเทพมหานคร ศูนย์ อปพร. อำเภอ ศูนย์ อปพร. เขตใน กรุงเทพมหานคร ศูนย์ อปพร. เมืองพัทยา ศูนย์ อปพร. เทศบาล และศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล

“ผู้บัญชาการ” หมายความว่า ผู้บัญชาการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ

“ผู้อำนวยการ” หมายความว่า ผู้อำนวยการกลาง ผู้อำนวยการจังหวัด ผู้อำนวยการอำเภอ ผู้อำนวยการท้องถิ่น และผู้อำนวยการกรุงเทพมหานคร

2) คณะกรรมการอำนวยการศูนย์ อปพร. กลาง ประกอบด้วย

- (1) อธิบดีกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นประธานกรรมการ
- (2) รองอธิบดีกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รองอธิบดีกรมการปกครอง รองอธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เป็นรองประธานกรรมการ
- (3) ผู้อำนวยการสำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร และผู้ทรงคุณวุฒิ อีกไม่เกินห้าคน เป็นกรรมการ

ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการป้องกันสาธารณภัย กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเป็นกรรมการและเลขานุการ และผู้อำนวยการส่วนกิจการอาสาสมัคร สำนักส่งเสริมการป้องกันสาธารณภัย กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ (หมวด 1 ข้อ 5)

3) คณะกรรมการอำนวยการศูนย์ อปพร. กลาง มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (หมวด 1 ข้อ 6)

- (1) กำหนดนโยบายและแนวทางการบริหารกิจการศูนย์ อปพร.
- (2) เสนอแนวทางและมาตรการเกี่ยวกับการดำเนินกิจการ อปพร. ให้ศูนย์ อปพร. ถือปฏิบัติ
- (3) กำกับ ดูแล และสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ อปพร. ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

4) ผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด ประกอบด้วย (หมวด 1 ข้อ 10)

- (1) ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธานกรรมการ
- (2) รองผู้ว่าราชการจังหวัด และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นรองประธานกรรมการคนที่หนึ่ง และคนที่สอง ตามลำดับ

(3) กรรมการอื่น ประกอบด้วย

- ก. ผู้แทนหน่วยงานของรัฐที่ประจำอยู่ในพื้นที่จังหวัด
- ข. ผู้แทนของศูนย์ อปพร. เขต ที่จังหวัดนั้นอยู่ในเขตรับผิดชอบ
- ค. ประธานกรรมการประสานงานศูนย์ อปพร. จังหวัด
- ง. ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขต
- จ. ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจำนวนไม่เกินสามคน โดยให้มีผู้แทนจากองค์การสาธารณกุศลในเขตจังหวัดรวมอยู่ด้วย

(4) หัวหน้าสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ

5) คณะกรรมการอำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้ (หมวด 1 ข้อ 11)

- (1) กำหนดยุทธศาสตร์ และแนวทางการดำเนินงานกิจการ อปพร. ให้เป็นไปตามนโยบายและแนวทางที่คณะกรรมการอำนวยการศูนย์ อปพร. กลางกำหนด
- (2) สนับสนุนส่งเสริมและกำกับดูแลการดำเนินงานของศูนย์ อปพร. ภายในเขตจังหวัด
- (3) กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับกิจการ อปพร. ที่ไม่ขัดหรือแย้งกับที่ศูนย์ อปพร. กลางกำหนด

6) การบริหาร และกำกับดูแล

(1) ผู้บัญชาการ เป็นผู้บัญชาการศูนย์ อปพร. กลาง รองผู้บัญชาการ เป็นรองผู้บัญชาการศูนย์ อปพร. กลาง มีอำนาจบังคับบัญชา และสั่งการผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. รองผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ อปพร. และ อปพร. ทหารอาสาสมัคร

ผู้อำนวยการกลาง เป็นผู้บัญชาการศูนย์ อปพร. กลาง รองอธิบดีกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นรองผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. กลาง และกรมป้องกัน

และบรรเทาสาธารณภัย เป็นศูนย์อพพร. กลาง โดยให้เจ้าหน้าที่ของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยที่ปฏิบัติราชการประจำ ณ ที่ตั้งกรม เป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์

ผู้อำนวยการศูนย์ อพพร. กลาง มีอำนาจควบคุมและกำกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อำนวยการศูนย์ อพพร. รองผู้อำนวยการศูนย์ อพพร. ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์ อพพร. เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ อพพร. และ อพพร. ได้พระราชอำนาจ (หมวด 2 ข้อ 15)

(2) ศูนย์ อพพร. กลาง มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (หมวด 2 ข้อ 16)

ก. ดำเนินงานด้านธุรการของคณะกรรมการผู้อำนวยการศูนย์ อพพร. กลาง

ข. สนับสนุนงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ คู่มือปฏิบัติงาน เอกสารและข่าวสารเกี่ยวกับการบริหารกิจการ อพพร.

ค. วางระเบียบ หลักเกณฑ์ และวิธีการดำเนินงานที่เกี่ยวกับกิจการ อพพร. รวมทั้งสิทธิและสวัสดิการแก่ อพพร.

ง. ศึกษา ค้นคว้า และวิจัย ตลอดจนเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกิจการ อพพร.

จ. จัดทำหลักสูตรการฝึกอบรม อพพร. และหลักสูตรที่เกี่ยวกับกิจการ อพพร.

ฉ. จัดให้มีการฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติหลักสูตร

ช. จัดทำแผนพัฒนาอัตรากำลังของ อพพร. รวมทั้งพิจารณา ทบทวน และปรับปรุงแผนให้มีความเหมาะสม

ซ. ประสานงาน ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงานของ อพพร. ทว่าราชอำนาจ

ณ. ปฏิบัติการอื่นตามที่คณะกรรมการผู้อำนวยการศูนย์ อพพร. กลาง มอบหมาย

(3) ผู้อำนวยการศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเขต กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อพพร. เขต และศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเขต กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นศูนย์ อพพร. เขต โดยให้เจ้าหน้าที่ของศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเขต กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ (หมวด 2 ข้อ 17)

(4) ผู้อำนวยการจังหวัด เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด และสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด เป็นศูนย์ อปพร. จังหวัด โดยให้เจ้าหน้าที่ของสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด เป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์

รองผู้อำนวยการจังหวัด เป็นรองผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด มีหน้าที่ช่วยเหลือผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด ในการดำเนินการกิจการ อปพร. และปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด มอบหมาย

หัวหน้าสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด มีหน้าที่ช่วยเหลือผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด (หมวด 2 ข้อ 18)

(5) ผู้อำนวยการอำเภอ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. อำเภอ และที่ทำการปกครองอำเภอ เป็นศูนย์ อปพร. อำเภอ โดยให้เจ้าหน้าที่ของที่ทำการปกครองอำเภอ เป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ (หมวด 2 ข้อ 19)

(6) ผู้อำนวยการท้องถิ่น เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. ดังนี้ (หมวด 2 ข้อ 20)

ก. นายกเทศมนตรี เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล รองนายกเทศมนตรี เป็นรองผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล ปลัดเทศบาล เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล และสำนักปลัดเทศบาล เป็นศูนย์ อปพร. เทศบาล โดยให้เจ้าหน้าที่ของสำนักปลัดเทศบาล เป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์

ข. นายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นรองผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล โดยให้เจ้าหน้าที่ของสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์

ค. ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. ดังกล่าวข้างต้นมีอำนาจหน้าที่สั่งการควบคุม และกำกับดูแล เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ อปพร. และ อปพร. ในสังกัด ตลอดจนให้การสนับสนุนการดำเนินการ อปพร. ภายในเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบ และสนับสนุนศูนย์ อปพร. ข้างเคียงในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รวมทั้งมีอำนาจแต่งตั้งบุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์เพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม (หมวด 2 ข้อ 22)

(7) ศูนย์ อปพร. เทศบาล ศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล ศูนย์ อปพร. เขตในกรุงเทพมหานคร และศูนย์ อปพร. เมืองพัทยา มีการจัดตั้งฝ่ายต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (หมวด 2 ข้อ 23)

ก. ฝ่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

ข. ฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อย

ค. ฝ่ายสงเคราะห์ผู้ประสบภัย

ง. ฝ่ายปฏิบัติการกู้ชีพกู้ภัย

จ. ฝ่ายอื่น ๆ ตามความจำเป็น

ให้ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. ข้างต้น แต่งตั้งหัวหน้าฝ่ายหนึ่งคน และรองหัวหน้าฝ่ายสองคนจากเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ หรือ อปพร. โดยแต่ละฝ่ายให้มี อปพร. ตามความเหมาะสม

(8) อปพร. อยู่ภายใต้การควบคุม และกำกับดูแลของหัวหน้าฝ่าย อปพร. (หมวด 2 ข้อ 24)

หัวหน้าฝ่ายในศูนย์ อปพร. แต่ละแห่งอยู่ภายใต้การสั่งการ ควบคุม และกำกับดูแลของผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เขตในกรุงเทพมหานคร หรือผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เมืองพัทยา

ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล และผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เมืองพัทยา อยู่ภายใต้การสั่งการ ควบคุม และกำกับดูแลของผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. อำเภอ

ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. อำเภอ และผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เขตในกรุงเทพมหานคร อยู่ภายใต้การสั่งการ ควบคุม และกำกับดูแลของผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด หรือผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. กรุงเทพมหานคร

ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด และผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. กรุงเทพมหานคร อยู่ภายใต้การควบคุม และกำกับดูแลของผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. กลาง

ให้ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด และผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. กรุงเทพมหานคร อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาและสั่งการของผู้บัญชาการศูนย์ อปพร. กลาง

4.8 ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การแต่งตั้งและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2553

ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การแต่งตั้งและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 127 ตอนที่ 51 ง วันที่ 23 เมษายน 2553 หน้า 1-4 โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 24 เมษายน 2553 เป็นต้นไป (ข้อ 2 ในระเบียบนี้กำหนดให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป) สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1) คำนิยาม (ข้อ 4 ในระเบียบนี้)

“ผู้อำนวยการ” หมายความว่า ผู้อำนวยการกลาง ผู้อำนวยการจังหวัด ผู้อำนวยการอำเภอ ผู้อำนวยการท้องถิ่น และผู้อำนวยการกรุงเทพมหานคร

“เจ้าพนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย” หมายถึง เจ้าพนักงานที่ผู้อำนวยการแต่งตั้ง ตามมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550

2) ผู้อำนวยการมีคำสั่งแต่งตั้งเจ้าพนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจากผู้มีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้ (ข้อ 5 ในระเบียบนี้)

(1) เป็นข้าราชการ พนักงานส่วนท้องถิ่น ลูกจ้างประจำ พนักงานราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล หรือสารวัตรกำนัน

(2) เป็นผู้ที่ปฏิบัติงาน หรือเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และเป็นผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรตามที่กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกำหนด หรือหลักสูตรอื่นที่กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยให้การรับรอง

(3) เป็นผู้มีความประพฤติ และร่างกายแข็งแรง เหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

3) เมื่อเกิดสาธารณภัยในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใด ให้ผู้อำนวยการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น มีหน้าที่เข้าดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และแจ้งให้ผู้อำนวยการอำเภอที่รับผิดชอบในเขตพื้นที่นั้นและผู้อำนวยการจังหวัดทราบทันที (ข้อ 7 ในระเบียบนี้)

5 ศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนจังหวัดกระบี่

อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน หรือ อปพร. เป็นองค์กรซึ่งมีประชาชนเป็นอาสาสมัครในการให้ความช่วยเหลือและบรรเทาความเดือดร้อนให้แก่ผู้ประสบภัยให้พ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลทั่วประเทศมีฐานะเป็นศูนย์ อปพร. ซึ่งสอดคล้อง

กับหลักการกระจายอำนาจ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ที่เน้นบทบาทและความสำคัญขององค์กร (สมจิตร เสาะสมบุรณ์ , 2548)

ตามพระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2522 มาตรา 4 ระบุว่า การป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน หมายถึง การดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในการป้องกันและบรรเทาอันตรายหรือความเสียหายอันเนื่องจากสาธารณภัย ภัยทางอากาศหรือการก่อวินาศกรรมไม่ว่าการดำเนินการนั้นจะได้กระทำก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัยหรือภายหลังที่ภัยได้ผ่านพ้นไปแล้ว และหมายรวมถึงการอพยพประชาชนและส่วนราชการเพื่อการนั้น

สาธารณภัย หมายถึง อัคคีภัย วาตภัย อุทกภัย ตลอดจนภัยอื่น ๆ อันมีมาเป็นสาธารณะไม่ว่าเกิดจากธรรมชาติ หรือมีผู้ทำให้เกิดขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตร่างกายของประชาชน หรือความเสียหายแก่ทรัพย์สินของประชาชนหรือของรัฐ

หน่วยอาสาสมัคร หมายถึง หน่วยอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

เจ้าหน้าที่ป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน หมายถึง ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และบุคคลซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้มีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้

พนักงานป้องกันภัย หมายถึง บุคคลซึ่งผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนแต่งตั้งให้มีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้

5.1 ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

นายกเทศมนตรี เป็นผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาล มีอำนาจหน้าที่ในการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในเขตเทศบาล แต่งตั้งพนักงานป้องกันภัย บังคับบัญชาพนักงานป้องกันภัยในเขตเทศบาล กับมีหน้าที่สนับสนุนผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนจังหวัด ในการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน แต่สำหรับเทศบาลตำบลให้นายกเทศมนตรีมีหน้าที่สนับสนุนผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนอำเภอในการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนด้วย

5.2 การป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

1) การเตรียมการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

(1) ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในเขตท้องที่ที่รับผิดชอบวางแผนเฉพาะในการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนขึ้น และพิจารณาทบทวนหรือปรับปรุงแผนดังกล่าวทุกปีให้สอดคล้องกับแผนหลักในการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และเมื่อได้รับความเห็นชอบจากผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนจังหวัดแล้ว ให้ถือปฏิบัติได้

(2) การเตรียมการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในเขตท้องที่ที่รับผิดชอบมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

ก. สำรวจสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ และยานพาหนะของทางราชการฝ่ายพลเรือน หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน เพื่อใช้ในการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

ข. จัดให้มีวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ และที่หลบภัยสาธารณะ ในการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

ค. จัดให้มีการอบรมและดำเนินการฝึกซ้อมการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

ง. เตรียมการอื่นตามความจำเป็น

2) การป้องกันและบรรเทาภัยฝ่ายพลเรือน

(1) เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นหรือใกล้จะเกิดขึ้น ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในเขตท้องที่ที่รับผิดชอบ หรือเจ้าหน้าที่ป้องกันฝ่ายพลเรือนที่ได้รับมอบหมายมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

ก. สั่งข้าราชการฝ่ายพลเรือน สมาชิกหน่วยอาสาสมัคร และบุคคลใด ๆ ในเขตท้องที่ให้ปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งในการป้องกันและบรรเทาอันตรายหรือความเสียหาย

ข. สั่งใช้สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือและเครื่องใช้ของทางราชการฝ่ายพลเรือน หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจและเอกชน ที่อยู่ในเขตท้องที่นั้น

ค. สั่งใช้ยานพาหนะของทางราชการฝ่ายพลเรือน หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจและเอกชน ที่อยู่หรือเข้าไปในเขตท้องที่นั้น

ง. สั่งใช้เครื่องมือสื่อสารทุกระบบที่อยู่ในเขตท้องที่นั้น

จ. สั่งหรือจัดทำการพรากอาคารสถานที่ ตลอดจนการพรากและการควบคุมแสงไฟ

ช. สั่งห้ามเข้าบริเวณหรือสถานที่ที่กำหนด

ซ. อำนาจการและควบคุมการสงเคราะห์ผู้ประสบภัยให้เป็นระเบียบโดยทั่วถึงและรวดเร็ว

ในกรณีฉุกเฉิน เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นและยังไม่มี การป้องกันหรือระงับให้ทันทั่วทั้งที่ให้พนักงานป้องกันภัยมีอำนาจเข้าจัดการ และสั่งให้บุคคลใด ๆ เข้าช่วยเหลือเท่าที่จำเป็น เพื่อจัดภัยเช่นนั้นไปพลางก่อนได้

(2) เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นหรืออันตรายจากภัยดังกล่าวใกล้จะถึง ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ในเขตท้องที่ที่รับผิดชอบเห็นว่าสภาพของสิ่งก่อสร้าง วัสดุหรือทรัพย์สินใดเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงาน ให้มีอำนาจดังนี้

ก. ดัดแปลงหรือทำลายสิ่งก่อสร้าง วัสดุหรือทรัพย์สิน

ข. เคลื่อนย้ายวัสดุหรือทรัพย์สิน

(3) เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้น ผู้อำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในเขตท้องที่ที่ติดต่อกับเขตท้องที่ที่เกิดภัย มีหน้าที่สนับสนุนในการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และ

(4) สำรวจความเสียหายจากภัยที่เกิดขึ้นและทำบัญชีรายชื่อผู้ประสบภัยไว้เป็นหลักฐานเพื่อประโยชน์ในการสงเคราะห์ผู้ประสบภัย และออกหนังสือรับรองให้

5.3 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดกระบี่

โดยมีรายละเอียดของประวัติ โครงสร้าง และพันธกิจ ที่มา : สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดกระบี่

1) ประวัติ

จากนโยบายของรัฐบาลที่วางแนวทางในการปฏิรูประบบราชการ โดยดำเนินการปรับปรุงระบบการบริหารราชการแผ่นดินของส่วนราชการต่าง ๆ ให้เป็นระบบ ซึ่งมีการก่อตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่ เพื่อให้เป็นหน่วยงานหลัก ในการปฏิบัติภารกิจที่เคยเข้าซ้อนอยู่ในหน่วยงานอื่น ๆ ให้เป็นระบบ เปรียบเสมือนเป็นเจ้าภาพในการดำเนินงาน เพื่อประโยชน์ของประชาชน และประเทศชาติเป็นหลัก ทั้งยังเป็นการตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น ในส่วนของกระทรวงมหาดไทย มีหน่วยงานใหม่ถือกำเนิดขึ้นเพื่อจัดการสาธารณภัยอย่างเป็นระบบ คือ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โดยมีภารกิจหน้าที่ในการจัดทำแผนแม่บท วางมาตรการส่งเสริมสนับสนุนการป้องกัน บรรเทา และฟื้นฟูจากสาธารณภัย โดยกำหนดนโยบายด้านความปลอดภัย สร้างระบบป้องกัน เตือนภัย ฟื้นฟูหลังเกิดภัย และการติดตามประเมินผล เพื่อให้หลักประกันในด้านความมั่นคงปลอดภัย ในชีวิตและทรัพย์สิน กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยประกอบด้วยบุคลากรที่ถ่ายโอนมาจาก 5 หน่วยงาน คือ

- (1) กรมการเร่งรัดพัฒนาชนบท
- (2) กองป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน กรมการปกครอง
- (3) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันอุบัติเหตุ สำนักปลัดสำนัก

นายกรัฐมนตรี

- (4) กองสงเคราะห์ผู้ประสบภัย กรมประชาสงเคราะห์
- (5) กรมการพัฒนาชุมชน (งานบริการด้านช่างพื้นฐาน)

ซึ่งบุคลากรจากหน่วยงานเหล่านี้จะเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการปฏิบัติงานป้องกัน บรรเทา และฟื้นฟู ด้วยระบบการบริหารจัดการสาธารณภัยอย่างเป็นระบบ และเกิดผลสัมฤทธิ์ในการลดความสูญเสียที่เกิดขึ้นจากสาธารณภัยทุกประเภทอย่างเป็นรูปธรรม ส่วน

ราชการกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ประกอบด้วย สำนักงานเลขานุการกรม , กองการเจ้าหน้าที่ , กองคลัง , ศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เขต 1-12 (เขต 1 ปทุมธานี , เขต 2 สุพรรณบุรี , เขต 3 ปราจีนบุรี , เขต 4 ประจวบคีรีขันธ์ , เขต 5 นครราชสีมา , เขต 6 ขอนแก่น , เขต 7 อุบลราชธานี , เขต 8 กำแพงเพชร , เขต 9 พิชณุโลก , เขต 10 ลำปาง , เขต 11 สุราษฎร์ธานี , เขต 12 สงขลา) ศูนย์อำนวยการบรรเทาสาธารณภัย , สำนักช่วยเหลือผู้ประสบภัย , สำนักนโยบายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย , สำนักมาตรการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และสำนักส่งเสริมการป้องกันสาธารณภัย เมื่อมีกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเป็นหน่วยงานหลักในการจัดการสาธารณภัยอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเป็ศูนย์กลางในการพัฒนาประสิทธิภาพระบบการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เพื่อให้ประชาชนได้รับการดูแลเอาใจใส่ให้มีความปลอดภัย และไม่ได้รับความสูญเสียด้านชีวิต และทรัพย์สินที่สืบเนื่องจากสาธารณภัย

2) โครงสร้าง

(1) สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับ

- ก. ดำเนินการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของกรมในพื้นที่ระดับจังหวัด
- ข. กำกับ ดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในจังหวัด
- ค. ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่น ที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(2) กลุ่มงานยุทธศาสตร์และการจัดการมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับ

- ก. ประสานให้คำปรึกษาแนะนำทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการนำนโยบาย และยุทธศาสตร์ระดับประเทศ กระทรวง กรม แปลงไปสู่การปฏิบัติระดับกลุ่มจังหวัด อำเภอ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งติดตามประเมินผลการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ในพื้นที่รับผิดชอบ
- ข. จัดทำแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด แผนการเผชิญเหตุ แผนฝึกซ้อมป้องกันภัย และแผนการอพยพประชาชนจากพื้นที่เสี่ยงภัย ให้เป็นไปตามที่ระเบียบและกฎหมายกำหนด
- ค. วิเคราะห์ใช้ประโยชน์ข้อมูลจากระบบฐานข้อมูลเครือข่าย และฐานข้อมูลด้านสาธารณภัย รวมทั้งบริหารจัดการระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของหน่วยงาน
- ง. ทำหน้าที่ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติระดับจังหวัด (ก.ช.ภ.จ.) และติดตามประเมินผลการดำเนินงานของคณะกรรมการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติระดับอำเภอ (ก.ช.ภ.อ.)

จ. ทำหน้าที่ฝ่ายเลขานุการศูนย์อำนวยการความปลอดภัยทางถนนระดับจังหวัด

ฉ. สนับสนุนบริหารจัดการงบกลาง และเงินอุดหนุนราชการในอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด รวมถึงการตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารหลักฐาน ใบสำคัญ การขอโอนเงินมาใช้เงินอุดหนุนราชการในอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด และนายอำเภอให้เป็นไปตามระเบียบ และหลักเกณฑ์ที่กระทรวงการคลังกำหนด

ช. ปฏิบัติงานบริหารทั่วไป งานสารบรรณ งานงบประมาณ งานการเงินและบัญชี งานการเจ้าหน้าที่ งานพัฒนาระบบราชการ งานวินัย งานอาคารสถานที่ ยานพาหนะ พัสดุครุภัณฑ์ งานเรื่องราวร้องทุกข์ งานรัฐพิธี ราชพิธี ของหน่วยงาน

ซ. ตรวจสอบโครงการที่หน่วยงานขอรับการสนับสนุนงบประมาณให้เป็นไปตามแบบมาตรฐานของสำนักงบประมาณหรือตามที่กฎหมายอื่น ๆ กำหนด

ฅ. ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(3) ฝ่ายป้องกันและปฏิบัติการมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับ

ก. วิเคราะห์ ตำรวจ และจัดทำฐานข้อมูลด้านสาธารณสุข พื้นที่เสี่ยงภัย สภาพภูมิประเทศ และสิ่งก่อสร้างที่อาจเป็นสาเหตุของการเกิดสาธารณสุข

ข. ควบคุม กำกับ ติดตาม เฝ้าระวังการปฏิบัติการป้องกัน บรรเทา และฟื้นฟูด้านสาธารณสุข ให้เป็นไปตามที่ระเบียบและกฎหมายกำหนด

ค. ดำเนินการและประสานงานด้านวิศวกรรมในการป้องกันและบรรเทาสาธารณสุขในพื้นที่

ง. เฝ้าระวัง รับแจ้งเหตุ รายงาน และติดตามสถานการณ์สาธารณสุขตลอด 24 ชั่วโมง ประเมินและรายงานระดับความรุนแรงขั้นต้นของสาธารณสุข รวมทั้งจัดทำประกาศภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน

จ. บริหารจัดการให้ความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน พื้นที่ผู้ประสบภัย ภัยพิบัติ และจัดการสภาพพื้นที่ในสถานะฉุกเฉิน (Emergency Management) โดยการบูรณาการจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ฉ. ปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีการสื่อสารของสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณสุขจังหวัด

ช. จัดตั้งและอำนวยการบริหารจัดการศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจสาธารณสุขในระดับจังหวัด

ซ. ฝึกซ้อมแผนสาธารณภัย แผนฝึกซ้อมป้องกันภัย แผนเผชิญเหตุ แผนการอพยพประชาชนจากพื้นที่เสี่ยงภัย ให้เป็นไปตามที่ระเบียบและกฎหมายกำหนด

ฌ. ประสานการปฏิบัติงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อาสาสมัคร เครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชน ในพื้นที่ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยระดับจังหวัด

ญ. เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ในด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

ฎ. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน ประชาชน และเครือข่ายภาครัฐและเอกชนในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

ฏ. สนับสนุนการดำเนินงานของกิจการอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และภาคีเครือข่าย

ฐ. ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

(4) ฝ่ายสงเคราะห์ผู้ประสบภัยมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับ

ก. ช่วยเหลือ บรรเทาเหตุเบื้องต้น และอพยพผู้ประสบภัย
ข. ประสานงาน สนับสนุนการจัดหา จัดสรรทรัพยากรเพื่อการสงเคราะห์ผู้ประสบภัย

ค. ดำเนินการฟื้นฟูบูรณะสภาพพื้นที่ที่ประสบภัย เพื่อบรรเทาความเดือดร้อน และดำเนินการแก้ไขให้กลับคืนสู่สภาพปกติโดยเร็ว

ง. รวบรวม รายงาน และจัดเก็บข้อมูลผู้ประสบภัยตามระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วย เงินทดรองราชการ และกฎหมายอื่น ๆ กำหนด

จ. วางระบบสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่

ฉ. จัดตั้งและอำนวยการบริหารจัดการศูนย์รับบริจาคเงินและสิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบภัย

ช. ติดตามและประเมินผลการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย

ซ. ประเมินความเสียหายและให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยที่ขอรับการช่วยเหลือให้เป็นไปตามระเบียบ และหลักเกณฑ์ที่กระทรวงการคลังกำหนด

ฌ. ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

3) พันธกิจ

- (1) จัดทำ และพัฒนาระบบการจัดการภัยพิบัติของประเทศไทย ทั้งก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัย และหลังเกิดภัยให้มีมาตรฐาน โดยบูรณาการร่วมกับหน่วยงานทุกภาคส่วน ทั้งภายในและต่างประเทศ
- (2) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และถ่ายทอดความรู้ ด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ให้แก่ทุกภาคส่วน
- (3) บริหารจัดการสาธารณภัยให้มีประสิทธิภาพ เพื่อลดความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สิน
- (4) ช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ประสบภัย และบรรเทาทุกข์ในเบื้องต้นแก่ผู้ประสบภัย พัฒนาระบบการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยในเบื้องต้นให้ทั่วถึงและเป็นธรรม
- (5) ฟื้นฟูบูรณะพื้นที่ที่ประสบภัยด้วยการจัดทำโครงการฟื้นฟูสภาพพื้นที่ และโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับความเสียหายจากสาธารณภัยให้กลับสู่สภาพโดยเร็ว

5.4 สายการบังคับบัญชาและอำนาจหน้าที่ของผู้ปฏิบัติงานศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหน่วยอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2547 ได้ระบุไว้ว่า

อปพร. หมายถึง อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

ศูนย์ อปพร. หมายถึง ศูนย์ อปพร. กลาง ศูนย์ อปพร. เขต ศูนย์ อปพร. จังหวัด ศูนย์ อปพร. อำเภอ ศูนย์ อปพร. กิ่งอำเภอ ศูนย์ อปพร. เทศบาล ศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล ศูนย์ อปพร. กรุงเทพมหานคร ศูนย์ อปพร. เขตในกรุงเทพมหานคร และศูนย์ อปพร. เมืองพัทยา

1) สายการบังคับบัญชา

มีอำนาจหน้าที่ปกครองบังคับบัญชา ควบคุมดูแลและให้การสนับสนุนการดำเนินงานกิจการอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนภายในเขตท้องที่ให้เป็นไปตามคำสั่ง ใช้ศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ และดำเนินการฝึกอบรม ทบสวน เพิ่มพูนทักษะอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และสนับสนุนศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนข้างเคียงในการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

2) ฝ่ายอำนวยการ

มีหน้าที่ อำนวยการและกำกับดูแลการเบิกจ่ายงบประมาณอุดหนุนภารกิจและกิจกรรมของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ให้เป็นไปตามระเบียบของทางราชการ และกำกับ

ดูแลงานด้านธุรการของเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

3) เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มีหน้าที่ประสานและดำเนินงานธุรการ การเบิกจ่ายงบประมาณอุดหนุน เพื่อใช้ในการกิจและกิจกรรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และดำเนินงานด้านธุรการในกิจกรรมต่าง ๆ ของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนตามระเบียบกฎหมายของทางราชการ

4) ฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อย

มีหน้าที่ประสานการปฏิบัติการกิจของชุดอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน กับเจ้าหน้าที่ตำรวจชุมชน จัดกำลังอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนปฏิบัติการกิจตามหน้าที่และคำสั่งที่ได้รับมอบหมาย กำกับดูแลความประพฤติ ระเบียบการแต่งกายและระเบียบวินัยของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน เป็นหัวหน้าชุดนำกำลังไปสนับสนุนภารกิจของหน่วยข้างเคียง และประสานการปฏิบัติการกิจต่างพื้นที่

5) ฝ่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

มีหน้าที่ในการสำรวจและวางมาตรการแก้ไขสิ่งที่จำเป็นของภัยสาธารณะ ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กำกับดูแลการขนย้ายผู้ประสบอุบัติเหตุจากสาธารณภัย ควบคุมการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ป้องกันภัยและดูแลยานพาหนะ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ในการป้องกันภัยและบรรเทาสาธารณภัยให้อยู่ในสภาพใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6) ฝ่ายสงเคราะห์ผู้ประสบภัย

มีหน้าที่ในการประสานหน่วยสงเคราะห์ผู้ประสบภัยในการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยตามระเบียบของทางราชการ และดำเนินงานด้านธุรการในการสงเคราะห์ผู้ประสบภัย

สำหรับการจัดกำลังพลของ อปพร. นั้น นายเจริญ รัตนบรรณสกุล นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ สำนักส่งเสริมการป้องกันสาธารณภัย 1 ในวิทยากรผู้ให้ความรู้กับผู้เข้าอบรม กล่าวว่าโดยมาตรฐานทั่วไปแล้ว ศูนย์ อปพร. แต่ละแห่งจะแบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย ตามความรับผิดชอบหลัก คือ (แนวน้ำ, 2556)

(1) ฝ่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

มีหน้าที่สอดส่องตรวจตราว่าในพื้นที่ของตน มีจุดใดเป็นพื้นที่เสี่ยงภัย พื้นที่รับรองผู้ประสบภัย และเส้นทางอพยพ ตลอดจนบำรุงรักษาอุปกรณ์ที่ใช้ป้องกันและบรรเทาภัย พร้อมทั้งจัดทำแผนและฝึกซ้อมแผนรับมือภัยพิบัติด้วย

(2) ฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อย

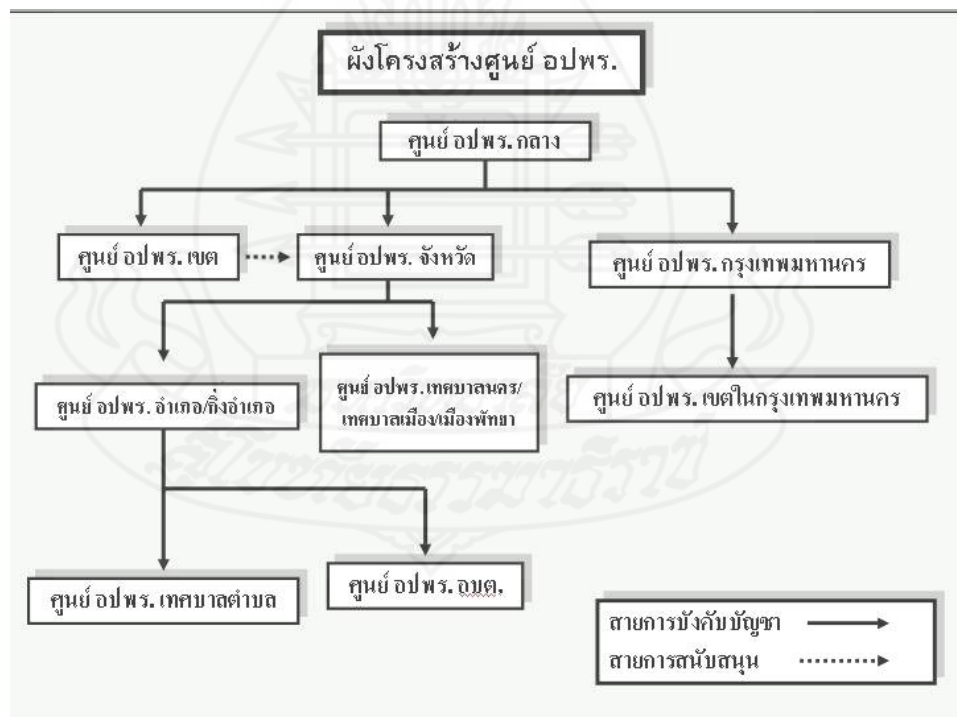
มีหน้าที่ออกตรวจตราพื้นที่ในชุมชนของตน เฝ้าระวังพื้นที่เสี่ยง บุคคลต้องสงสัย รวมถึงจัดระเบียบ อำนวยความสะดวก ทั้งในสถานการณ์ปกติและเมื่อเกิดภัยพิบัติหรืออุบัติเหตุ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วหน้าที่เหล่านี้เรียกรวม ๆ ได้ว่าเป็นการช่วยงานเจ้าหน้าที่ตำรวจในการป้องกันอาชญากรรม

(3) ฝ่ายสงเคราะห์ผู้ประสบภัย

มีหน้าที่จัดเตรียมเสบียงอาหาร เวชภัณฑ์ เครื่องอุปโภคบริโภค ดูแลการอพยพของประชาชนหากเกิดภัยพิบัติ และประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการช่วยเหลือผู้ประสบภัย

(4) ฝ่ายกู้ชีพกู้ภัย

ถือเป็นหน่วยปฏิบัติการพิเศษของ อปพร. กู้ว่าได้ เพราะจะเป็นหน่วยที่เข้าเผชิญเหตุในสถานการณ์ที่เสี่ยงภัย ซึ่งจะต้องผ่านการฝึกอบรมพิเศษเฉพาะหลักสูตร เช่นการปฐมพยาบาล เคลื่อนย้ายผู้ป่วย ที่ต้องไปฝึกอบรมกับกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) และต้องผ่านการประเมินมาตรฐานด้วย หรือการกู้ภัยทางน้ำ นอกจากนี้ ในบางศูนย์อาจตั้งฝ่ายอื่น ๆ เพิ่มเติมตามความเหมาะสม เช่น ฝ่ายสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ ฝ่ายสวัสดิการ เป็นต้น

ภาพที่ 2.4 ฝ่ายโครงสร้างศูนย์ อปพร.

5.5 สรุปอำนาจหน้าที่สายการบังคับบัญชาของศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยกิจการอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2553 หมวด 2 การบริหาร และกำกับดูแล ข้อ 20 ให้ผู้อำนวยการท้องถิ่น เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. ดังนี้

1) นายกเทศมนตรี เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล รองนายกเทศมนตรี ซึ่งนายกเทศมนตรีมอบหมาย เป็นรองผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล ปลัดเทศบาล เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล และสำนักปลัดเทศบาล เป็นศูนย์ อปพร. เทศบาล โดยให้เจ้าหน้าที่ของสำนักปลัดเทศบาล เป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์

2) นายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลมอบหมาย เป็นรองผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล โดยให้เจ้าหน้าที่ของสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์

โดยที่นายกเทศมนตรี ซึ่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. เทศบาล และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่สั่งการ ควบคุม และกำกับดูแล เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ อปพร. และ อปพร. ในสังกัดตลอดจนให้การสนับสนุนการดำเนินงาน อปพร. ภายในเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบ และสนับสนุนศูนย์ อปพร. ข้างเคียงในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รวมทั้งมีอำนาจแต่งตั้งบุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์เพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม

และตามระเบียบการนี้ ให้ศูนย์ อปพร. เทศบาล ศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบล จัดตั้งฝ่ายต่าง ๆ ดังนี้ 1) ฝ่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 2) ฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อย 3) ฝ่ายสงเคราะห์ผู้ประสบภัย 4) ฝ่ายปฏิบัติการกู้ชีพกู้ภัย 5) ฝ่ายอื่น ๆ ตามความจำเป็น และให้ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. ดังกล่าว แต่งตั้งหัวหน้าฝ่ายหนึ่งคน และรองหัวหน้าฝ่ายสองคนจากเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ หรือ อปพร. โดยแต่ละฝ่ายให้มี อปพร. ตามความเหมาะสม และอยู่ภายใต้การควบคุม และกำกับดูแลของหัวหน้าฝ่าย อปพร.

หัวหน้าฝ่ายในศูนย์ อปพร. อยู่ภายใต้การสั่งการ ควบคุม และกำกับดูแลของผู้อำนวยการศูนย์ ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. อยู่ภายใต้การสั่งการ ควบคุม และกำกับดูแลของผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. อำเภอ ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. อำเภอ อยู่ภายใต้การสั่งการ ควบคุม

และกำกับดูแลของผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด ผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. จังหวัด อยู่ภายใต้การควบคุม และกำกับดูแลของผู้อำนวยการศูนย์ อปพร. กลาง

6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการสารสนเทศ มีดังนี้

ขวัญตา เหลืองมั่นคง (2555 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้และความต้องการสารสนเทศของนักวิทยาศาสตร์และนักวิชาการด้านพลังงานนิวเคลียร์และรังสี สำนักงานปรมาณูเพื่อสันติ” ผลการวิจัยพบว่า (1) นักวิทยาศาสตร์และนักวิชาการด้านพลังงานนิวเคลียร์และรังสีสำนักงานปรมาณูเพื่อสันติ มีการใช้และความต้องการสารสนเทศโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่ามีการใช้วารสารนิวเคลียร์ปริทัศน์สูงสุดในระดับมาก รองลงมาคือคู่มือการปฏิบัติงานด้านพลังงานนิวเคลียร์และรังสี นักวิทยาศาสตร์และนักวิชาการด้านพลังงานนิวเคลียร์และรังสีสำนักงานปรมาณูเพื่อสันติมีความต้องการสารสนเทศด้านความปลอดภัยจากพลังงานนิวเคลียร์และรังสีในระดับมาก (2) เปรียบเทียบการใช้สารสนเทศพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญด้านระดับการศึกษา เมื่อเปรียบเทียบความต้องการสารสนเทศพบว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ (3) ปัญหาการใช้สารสนเทศโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ความไม่สะดวกในการใช้แหล่งสารสนเทศภายนอก เครื่องคอมพิวเตอร์ไม่เพียงพอ และทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดไม่ตรงตามความต้องการ

วัชรภรณ์ ดังควนิชย์ (2554 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการสารสนเทศของบุคลากรในกระทรวงยุติธรรม” ผลการวิจัยพบว่า 1) บุคลากรส่วนใหญ่ใช้บริการปีละ 1-4 ครั้ง มีวัตถุประสงค์ในการใช้สารสนเทศเพื่อเพิ่มพูนความรู้ โดยใช้หนังสือบันเทิงคดี อยู่ในลำดับที่ 1 รองลงมาคือหนังสือวิชาการทางกฎหมาย 2) บุคลากรมีความต้องการสารสนเทศในภาพรวมระดับปานกลาง โดยในด้านสิ่งพิมพ์ต้องการหนังสือและตำราทางกระบวนการยุติธรรมมากที่สุด ส่วนข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มีความต้องการฐานข้อมูล Lexis (ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ทางกฎหมาย) มากที่สุด มีความต้องการสารสนเทศภาษาไทยและสารสนเทศที่เกิดขึ้นไม่เกิน 1 ปี มากที่สุด 3) ผลการเปรียบเทียบความต้องการสารสนเทศพบว่า บุคลากรที่มีตำแหน่งงานต่างกันมีความต้องการสารสนเทศทั้งในด้านประเภท ภาษา และความทันสมัยของสารสนเทศแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นสารสนเทศประเภทหนังสือพิมพ์

สุรชาติ พุทธิมา (2555 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการและพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศเพื่อการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมใน

เขตเทศบาลเมืองดั้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า วิสาหกิจขนาดกลางมีความต้องการสารสนเทศและมีแนวโน้มที่จะแสวงหาสารสนเทศในการดำเนินธุรกิจของตนมากกว่าวิสาหกิจขนาดย่อม ทั้งนี้เพราะว่าวิสาหกิจขนาดกลางต้องเผชิญกับปัญหาและความท้าทายในการดำเนินธุรกิจมากกว่า ผู้ประกอบการโดยรวมต้องการสารสนเทศที่เกี่ยวกับ ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประกอบด้วย ข้อมูลด้านการตลาด ข้อมูลด้านการเงินและข้อมูลด้านเทคโนโลยีการผลิต แต่ไม่มีความต้องการข้อมูลด้านการบริหารและการจัดการ เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นการดำเนินธุรกิจอุตสาหกรรมในครัวเรือน ผู้ประกอบการต้องการสารสนเทศที่เป็นเนื้อหาเชิงพรรณนาตัวเลขและสถิติรวมถึงเนื้อหาเชิงวิเคราะห์หลากหลายรูปแบบที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย เป็นปัจจุบัน และสามารถนำไปใช้ได้ทันที และผู้ประกอบการมีวัตถุประสงค์ในการใช้สารสนเทศที่หลากหลายสำหรับพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศ พบว่าผู้ประกอบการแสวงหาสารสนเทศจากแหล่งสารสนเทศภายในสถานประกอบการและภายนอกสถานประกอบการ ได้แก่ ประสบการณ์ส่วนตัว ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ หน่วยงานราชการและเอกชน สถานศึกษา ลูกค้าผู้ประกอบการรายอื่น นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และนิตยสาร ซึ่งผู้ประกอบการมีวิธีการแสวงหาสารสนเทศโดยเริ่มจากการคาดเดาโดยใช้ความรู้และประสบการณ์เดิม หากยังไม่ได้คำตอบก็จะใช้ความพยายามในการแสวงหาจากแหล่งต่าง ๆ โดยเริ่มจากแหล่งที่ใกล้ตัวไปสู่แหล่งที่ห่างไกลออกไป โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย ทั้งนี้พบว่าผู้ประกอบการรุ่นใหม่และผู้ประกอบการที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป นิยมการแสวงหาสารสนเทศด้วยการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ตด้วย สำหรับผู้ประกอบการประสบปัญหาและอุปสรรคในการแสวงหาและใช้สารสนเทศ คือ ปัญหาจากตัวสารสนเทศ ปัญหาจากแหล่งสารสนเทศที่เป็นหน่วยงาน ปัญหาจากแหล่งสารสนเทศที่เป็นบุคคลและปัญหาที่เกิดจากตัวผู้ประกอบการเอง

อรอุมา สืบกระพัน (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการสารสนเทศและพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศของวิศวกร บริษัท แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) สำนักปฏิบัติการส่วนภูมิภาค-ภาคเหนือ” งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาความต้องการสารสนเทศของวิศวกร (2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศของวิศวกร บริษัทฯ และ (3) เพื่อศึกษาแนวทางในการให้บริการสารสนเทศที่สอดคล้องกับความต้องการของวิศวกรบริษัทฯ ดำเนินการวิจัยใช้วิธีเชิงสำรวจ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้แหล่งสารสนเทศจากเพื่อนร่วมงานในระดับมาก ต้องการประเภทสารสนเทศจากแหล่งอินเทอร์เน็ตในระดับมาก และใช้เนื้อหาสารสนเทศเกี่ยวกับสถานฐานในระดับมาก ด้านความต้องการสารสนเทศ ปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วน

ใหญ่ต้องการแหล่งสารสนเทศจากแหล่งจัดเก็บสารสนเทศแผนกบุคคลในระดับมาก และต้องการสารสนเทศเกี่ยวกับข้อมูลทางธุรกิจในระดับปานกลาง มีวัตถุประสงค์ในการแสวงหาสารสนเทศคือเพื่อค้นสารสนเทศที่ทันสมัยเกี่ยวกับงานในหน้าที่ในระดับมาก มีวิธีการแสวงหาสารสนเทศด้วยตนเองในระดับมากที่สุด ผู้ตอบแบบสอบถามแสวงหาสารสนเทศภาษาไทย และแสวงหาทุกวันในระดับมากที่สุด สำหรับปัญหาที่ประสบในระดับมาก คือสารสนเทศประเภทสิ่งพิมพ์ที่มีอยู่ในหน่วยงานไม่เพียงพอ

พวงผกา มาลีวัตร (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการสารสนเทศของเจ้าของศูนย์ระหว่างที่มาใช้บริการหน่วยฉุกเฉินและสัตว์ป่วยวิกฤติ : กรณีศึกษาโรงพยาบาลสัตว์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน” ผลการวิจัยพบว่า ในช่วงเวลาเมื่อเกิดเหตุวิกฤติเจ้าของสุนัขต้องการสารสนเทศเกี่ยวกับการไปสถานพยาบาลสัตว์ที่ใกล้ที่สุด รวมทั้งสารสนเทศของสถานพยาบาลสัตว์ที่พร้อมให้บริการ วิธีปฐมพยาบาลสุนัขเบื้องต้นเมื่อเกิดเหตุวิกฤติ และวิธีปฏิบัติและปฐมพยาบาลสุนัขซึ่งอยู่ในภาวะวิกฤติ ในช่วงเวลาระหว่างรอการวินิจฉัยและการรักษาเจ้าของสุนัขต้องการรายละเอียดขั้นตอนของการวินิจฉัยโรคและแผนการรักษา และช่วงเวลาภายหลังได้รับการรักษาเจ้าของสุนัขคาดว่าต้องการสารสนเทศเกี่ยวกับการดูแลสุนัข การรักษาต่อเนื่อง และแผนการให้การรักษาในอนาคต

กอบกุล สุวลักษณ์ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการและการใช้สารสนเทศของนักศึกษาในสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณ” ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีความต้องการสารสนเทศโดยภาพรวมในระดับมาก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นคว้าประกอบการเรียน ทำรายงาน ติดตามข่าวสาร และเพิ่มพูนความรู้ในระดับมาก ลักษณะของสารสนเทศที่ต้องการมากเป็นอันดับแรกคือ หนังสือตำราภาษาไทยที่มีระดับความยากง่ายของเนื้อหาปานกลาง ส่วนบริการสารสนเทศที่ต้องการมากคือ บริการยืม-คืน บริการถ่ายเอกสาร และบริการสืบค้นสารสนเทศออนไลน์ (OPAC) เมื่อเปรียบเทียบกับตัวแปรเพศ พบว่า ความต้องการสารสนเทศโดยภาพรวมแตกต่างกัน โดยมีความต่างเฉพาะด้านลักษณะต่าง ๆ ของสารสนเทศ กล่าวคือนักศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรีมีความต้องการสารสนเทศมากกว่าระดับปริญญาตรี แต่ไม่มีความแตกต่างระหว่างคณะที่ศึกษา

ณรงค์ จุนเจริญวงศา (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ระดับความต้องการสารสนเทศและรูปแบบการนำเสนอสารสนเทศในโรงเรียนเป้าหมายปฏิรูปการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 12” ผลการวิจัยพบว่า ระดับความต้องการสารสนเทศในโรงเรียนเป้าหมายปฏิรูปการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการ

ประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 12 อยู่ในระดับปานกลาง และรูปแบบการนำเสนอสารสนเทศ ที่มีความต้องการใช้มากที่สุดได้แก่ แผนภูมิแท่ง

อัญชนา วงศ์สมศักดิ์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการสารสนเทศของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับตำบลในจังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับตำบลในจังหวัดมหาสารคาม มีความต้องการสารสนเทศในด้านเนื้อหาโดยส่วนรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีความต้องการสารสนเทศเกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตพืชเป็นลำดับแรก โดยมีความต้องการสารสนเทศในเรื่องเทคโนโลยีการผลิตและการขยายพันธุ์พืชอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านรูปแบบของสารสนเทศมีความต้องการคู่มือการปฏิบัติงานในระดับมาก รองลงมาคือ ตำรา ไปสเตอร์ และแผ่นปลิว ด้านภาษาของสารสนเทศมีความต้องการสารสนเทศภาษาไทยในระดับมากที่สุด และมีความต้องการสารสนเทศภาษาอังกฤษในระดับมาก ด้านการนำเสนอสารสนเทศมีความต้องการสารสนเทศอย่างละเอียดในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ สารสนเทศโดยย่อในรูปแบบของบทสรุปและบทแนะนำตามลำดับ ด้านอายุของสารสนเทศมีความต้องการสารสนเทศใหม่ล่าสุดอายุไม่เกิน 3 เดือนในระดับมากเป็นอันดับแรก รองลงมาคือสารสนเทศที่มีอายุ 4-6 เดือน และสารสนเทศที่มีอายุมากกว่า 6 เดือน แต่ไม่เกิน 1 ปีตามลำดับ

วิมล คำชู (2540) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการใช้สารนิเทศของนักเศรษฐศาสตร์ธนาคารแห่งประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบพฤติกรรมการใช้สารนิเทศ ในด้านวัตถุประสงค์การใช้ ลักษณะสารนิเทศที่ใช้ วิธีการแสวงหาสารนิเทศ และแหล่งสารนิเทศ ดำเนินการวิจัยใช้วิธีสำรวจ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า นักเศรษฐศาสตร์ ธนาคารแห่งประเทศไทย ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการใช้สารนิเทศในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ วัตถุประสงค์ในการใช้สารนิเทศใช้เพื่อการปฏิบัติงาน ประเภททรัพยากรสารนิเทศที่ใช้คือ วารสารทางวิชาการและหนังสือ/ดาราทางวิชาการ ในด้านแหล่งสารนิเทศที่ใช้ พบว่า ส่วนใหญ่ใช้ประสบการณ์ของตนเอง หน่วยของตนเอง หนังสือพิมพ์ และการประชุม/สัมมนา ตามลำดับ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุในการเลือกใช้แหล่งสารนิเทศพบว่า ส่วนใหญ่ใช้แหล่งสารนิเทศบุคคลเนื่องจากสะดวกได้ข้อมูลรวดเร็ว ใช้แหล่งสารนิเทศสื่อมวลชน เนื่องจากได้ข่าวสารทันสมัย ปัญหาเกี่ยวกับการใช้สารนิเทศพบว่า ข้อมูลกระจายอยู่ตามแหล่งต่าง ๆ ยากแก่การเข้าถึง แหล่งสารนิเทศที่มีอยู่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ และข้อมูลที่ได้มักไม่สมบูรณ์ ครบถ้วน

ลำพึง พ่วงบางโพ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการและการใช้สารสนเทศของอาจารย์และนักศึกษาคณะบริหารธุรกิจในมหาวิทยาลัยเอกชน” ผลการวิจัยพบว่า

สารสนเทศมีไม่เพียงพอ เก่า และล้าสมัย ระบบการจัดเก็บทรัพยากรของห้องสมุดไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้ยากแก่การค้นหา ปัญหาที่พบคือผู้ใช้ไม่มีสารสนเทศที่ต้องการ เพราะมีผู้ยืมหรือหายไป อาจารย์ใช้บริการยืมคืน ในขณะที่นักศึกษาใช้การอ่านในห้องสมุดเป็นหลัก

จารุรัตน์ บุญประเสริฐ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการและการใช้สารสนเทศของอาจารย์วิทยาลัยพยาบาล สังกัดกองงานวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการสารสนเทศในด้านรูปแบบ ภาษา และลักษณะการนำเสนอสารสนเทศ ความต้องการบริการสารสนเทศ และปัญหาในการใช้สารสนเทศ โดยศึกษาจากอาจารย์วิทยาลัยการพยาบาล จำนวน 121 คน ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์มีความต้องการสารสนเทศ และบริการสารสนเทศไม่แตกต่างกัน ด้านวัตถุประสงค์เพื่อการสอนและเพื่อผลิตผลงานทางวิชาการ อาจารย์มีความต้องการหนังสือตำราภาษาไทย และบริการสารสนเทศที่ทันสมัยมากที่สุด ส่วนด้านวัตถุประสงค์เพื่อนันทนาการ อาจารย์มีความต้องการหนังสือพิมพ์มากที่สุด ผลการวิจัยในด้านลักษณะเฉพาะบุคคลพบว่า อาจารย์ที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความต้องการสารสนเทศ และบริการสารสนเทศแตกต่างกัน ปัญหาที่อาจารย์ประสบมากที่สุดในการใช้สารสนเทศ คือ สารสนเทศมีน้อยไม่เพียงพอกับความต้องการ ส่วนเนื้อหาสารสนเทศที่อาจารย์ต้องการมากที่สุด คือ ความก้าวหน้าในสาขาที่เกี่ยวข้อง

ข่านและชาฟีก (Khan and Shafique 2011) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการสารสนเทศและพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศของอาจารย์ วิทยาลัยครูบาฮาวาพั” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการสารสนเทศและพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์มีความต้องการสารสนเทศประเภท หนังสือและบทความ วารสาร บทคัดย่อ มีการใช้แหล่งสารสนเทศจาก เพื่อนร่วมงาน การประชุมสัมมนา อินเทอร์เน็ตและใช้ห้องสมุดภายในสถาบัน มีความต้องการสารสนเทศรูปแบบภาษาอังกฤษมากที่สุด ต้องการสารสนเทศเพื่อการเรียนการสอน เทคโนโลยีการสื่อสารที่ใ้มากที่สุดตามลำดับ คือ วิทยุ โทรศัพท์ โทรศัพท์ เว็บไซต์ การสนทนาออนไลน์ การประชุมทางไกล ปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ขาดแคลนอุปกรณ์คอมพิวเตอร์และฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ การให้บริการของบรรณารักษ์

กุ่มาร์ (Kumar 2009) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการสารสนเทศของอาจารย์และนักวิชาการมหาวิทยาลัยซิงห์จรัญ ประเทศอินเดีย” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการสารสนเทศและการใช้รูปแบบสารสนเทศของอาจารย์และนักวิชาการ ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือการใช้และการค้นหาสารสนเทศในห้องสมุด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์และการสังเกต ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์และนักวิชาการมีความต้องการสารสนเทศเพื่อ

การศึกษาและการวิจัย สารสนเทศที่ใช้มากที่สุดคือ หนังสือและวารสาร แหล่งสารสนเทศที่ต้องการมากที่สุดคือ เพื่อนร่วมงานที่เข้าร่วมการประชุมฐานข้อมูลซีดรัมและลิทธิบัติรเพื่อการวิจัย แหล่งสารสนเทศที่ต้องการคือ ศูนย์เอกสารและอินเทอร์เน็ต ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงแหล่งสารสนเทศ คือไม่มีความรู้ในการใช้บริการห้องสมุด เจ้าหน้าที่ห้องสมุดไม่เป็นมิตร ไม่มีเวลาค้นหาสารสนเทศ

บอร์ชูลูน (Borchuluun 2007) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รายงานผลการศึกษาความต้องการสารสนเทศของนักวิชาการชาวมองโกเลีย” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการสารสนเทศปัญหาและอุปสรรคการใช้สารสนเทศของนักวิชาการชาวมองโกเลีย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า นักวิชาการชาวมองโกเลีย มีความต้องการสารสนเทศเพื่อความก้าวหน้าในสาขาวิชาชีพ และต้องการสารสนเทศแต่ละประเภทตามงานวิจัยของตนเอง รูปแบบสารสนเทศที่ต้องการคือ วรรณกรรม ปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ การให้บริการของห้องสมุดและทรัพยากรสารสนเทศที่ขาดความน่าเชื่อถือ ความต้องการสารสนเทศของนักวิชาการชาวมองโกเลียแตกต่างจากเพื่อนร่วมงานประเทศอื่น เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและสภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง

คุรุப்புและกรูเบอร์ (Kuruppu and Gruber 2006) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การทำความเข้าใจความต้องการสารสนเทศของนักวิชาการด้านเกษตรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ชีววิทยา” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการสารสนเทศของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา อาจารย์ภาคเกษตรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ชีววิทยา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ถูกคัดเลือก ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาต้องการสารสนเทศเกี่ยวกับงานวิจัย และต้องการสารสนเทศแต่ละประเภทตามงานวิจัยของตนเอง อาจารย์มีความต้องการสารสนเทศตามเนื้อหาวิชาที่สอน และเรียนรู้วิธีการแสวงหาสารสนเทศที่ต้องการจากการใช้บริการห้องสมุด

ซาวาวิ, มาจิดและ ชาฮีน (Zawawi, Majid and shaheen 2001) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการสารสนเทศและพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศของนักวิทยาศาสตร์ชีวการแพทย์” วัตถุประสงค์เพื่อ สำรวจความต้องการและพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศของนักวิทยาศาสตร์ชีวการแพทย์ สถาบันการแพทย์ ประเทศมาเลเซีย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม ผลการวิจัย พบว่า นักวิทยาศาสตร์ชีวการแพทย์ใช้แหล่งสารสนเทศหลายอย่าง เพื่อตอบสนองความต้องการสารสนเทศ สารสนเทศที่ต้องการมากที่สุดคือ หนังสือ งานวิจัย และบทความในวารสาร และแหล่งสารสนเทศที่สำคัญคือ เพื่อนร่วมงาน แหล่งสารสนเทศที่ใช้มากที่สุด คือ อินเทอร์เน็ต และอีเมลใช้แหล่งสารสนเทศจากที่อื่น ๆ น้อยที่สุด

6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ มีดังนี้

ภาณุพันธุ์ ธนาฤกษ์มงคล (2552 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานในการบริหารจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดหนองคาย มีความคิดเห็นว่าการดำเนินการบริหารจัดการภัยพิบัติโดยรวมและรายด้านจำนวน 2 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง คือ การจัดการในภาวะฉุกเฉินและการเตรียมพร้อมรับภัย และอยู่ในระดับมากอีก 1 ด้าน คือ การจัดการหลังเกิดภัยโดยข้อที่มีการดำเนินงานในระดับมาก 3 ลำดับแรกในแต่ละด้านมีดังนี้ 1) ด้านการเตรียมพร้อมรับภัย ได้แก่ มีการจัดทำแผนปฏิบัติการการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยประจำปี มีการจัดทำบัญชีรายชื่อกลุ่มเสี่ยง (ผู้ป่วย ผู้พิการ คนชรา และเด็ก) และมีการเตรียมความพร้อมของกำลังคนในการบรรเทาสาธารณภัย 2) ด้านการจัดการในภาวะฉุกเฉิน ได้แก่ มีการตั้งกองอำนาจการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และประสานความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือในการบรรเทาสาธารณภัย และให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย และมีความคล่องตัวในการเบิกจ่ายวัสดุอุปกรณ์ในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ 3) ด้านการจัดการหลังเกิดภัย ได้แก่ มีการติดต่อประสานให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการพิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย ตามระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยเงินทดรองราชการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยฯ มีการให้เงินชดเชย / วัสดุสิ่งของต่าง ๆ แก่ผู้ประสบภัยเป็นไปอย่างรวดเร็ว และบุคลากรที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นด้วยการดำเนินงานในการบริหารจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน และบุคลากรที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นด้วยการดำเนินงานในการบริหารจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดหนองคายโดยรวม ด้านการเตรียมพร้อมรับภัย และการจัดการหลังเกิดภัย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และบุคลากรที่มีประสบการณ์ในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างกัน มีความคิดเห็นด้วยการดำเนินงานในการบริหารจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดหนองคายโดยรวมและรายด้านทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ธนัท อินทโพธิ์ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปิดรับข่าวสารทัศนคติ และการตัดสินใจท่องเที่ยวในประเทศไทย ของประชากรในกรุงเทพมหานคร หลังเกิดเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ ที่ชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย” ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์น้อยกว่าประเภทอื่น ๆ สำหรับสื่อเฉพาะกิจมีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อแผ่นพับ/เอกสารการท่องเที่ยวมากที่สุด และกลุ่มตัวอย่างไม่เคยเปิดรับข่าวสารจากวิดีโอ ซีดีรอม สอบถามข้อมูลทั่วไปของหมายเลขโทรศัพท์ (1133) สไลด์มัลติวิชั่น ข้อมูลทางโทรศัพท์ call center การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (1672) และโทรเบอร์เดียวเที่ยวทั่วไทยของ

ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (tourist service center) ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับกองบังคับการตำรวจท่องเที่ยว (1155) สื่อประชาสัมพันธ์ประเภทสื่อบุคคล มีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อเพื่อนบ้าน/เพื่อนที่ทำงาน ส่วนประเภทสื่ออินเทอร์เน็ต มีการเปิดรับไม่บ่อย จากสื่อเว็บไซต์เอกชน และเว็บไซต์ภายในองค์กรของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

โรจนา บุญชูวงศ์ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การรับรู้ ความเข้าใจ และความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่เสี่ยงภัย “ธรณีพิบัติ” จังหวัดระนองที่มีต่อระบบการสื่อสารเพื่อการเตือนภัย” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่เสี่ยงภัย “ธรณีพิบัติ” จังหวัดระนอง หลังเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัย “สึนามิ” ไม่คิดจะย้ายถิ่นฐาน และมีวิถีชีวิตแบบเดิม ยังรู้สึกกลัวคลื่นสึนามิ มีการรับรู้เกี่ยวกับสาเหตุ ลักษณะการเกิดคลื่นสึนามิและวิธีปฏิบัติตัวเมื่อเกิดคลื่นสึนามิ และติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแผ่นดินไหวเป็นประจำทุกวันจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมา คือ วิทยุกระจายเสียง และโทรศัพท์แจ้งข่าวจากญาติตามลำดับ

ศักดิ์สกุล สุกฤตอนันต์ (2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนคติต่อการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยหลังเกิดสึนามิใน 6 จังหวัดชายฝั่งทะเลอันดามัน” ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสึนามิมาก่อน โดยทราบข่าวการเกิดสึนามิจากสื่อโทรทัศน์ และเข้าใจว่าสึนามิเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดจากแผ่นดินไหวอย่างรุนแรงได้มหาสมุทร

สมจิตร เสาะสมบุรณ์ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะอปพร. ในงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของเทศบาล : กรณีศึกษาเทศบาลนครอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ของศูนย์เทศบาลนคร อุบลราชธานี มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการอบรมอยู่ในระดับมาก มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริการสังคมและการปฏิบัติเกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้ประสบภัยอยู่ในระดับปานกลาง อาสาสมัคร อปพร. ที่มีความแตกต่างกันในเรื่องเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก และรายได้ต่อเดือน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยไม่แตกต่างกัน แต่สมาชิก อปพร. ที่มีระยะเวลาการเป็นสมาชิกแตกต่างกันมีส่วนร่วมในงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยอาสาสมัครที่มีระยะเวลาการเป็นสมาชิก อปพร. 6 – 10 ปี มีส่วนร่วมในงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของสมาชิกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) มากกว่าอาสาสมัครที่เป็นสมาชิกมากกว่า 10 ปี

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ พบว่า ความต้องการสารสนเทศมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันไปตามลักษณะของตัวบุคคล และการทำงาน ในการ

เพิ่มความรู้ความเข้าใจ และเป็นการเตรียมพร้อมรับมือ รวมทั้งการปฏิบัติตนเมื่อเจอกับสถานการณ์ต่างๆ มีการรับสารสนเทศจากแหล่งสารสนเทศที่เข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็ว จากแหล่งสื่อมวลชน เป็นต้น

